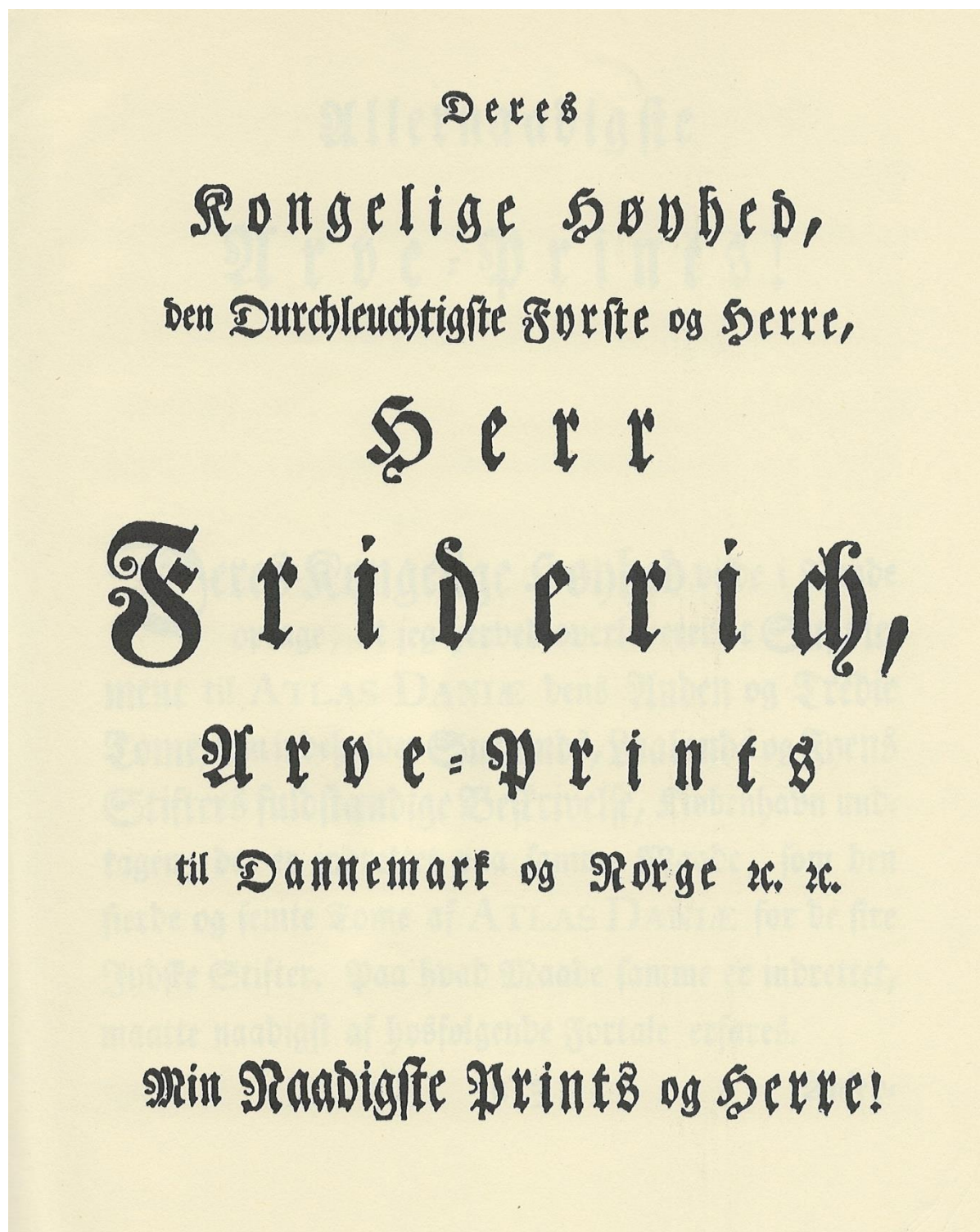

Supplement til den Danske Atlas eller Konge-Riget Danemark, den anden og Tredje Tome for Siellands, Laalands og Fyens Stifter, hvorudi den nærværende Tilstand og de Historiske Omstændigheder i alle tre Provintzers Kiøbstæder, Kirker, Slotte og Herre-Gaarde ere udførte med Alphabetisk Register: Eet over Kiøbstæder og Sogne, og eet over Herre-Gaardene. Samlet og forfattet af Hans de Hoffman. Hans Kongel. Majestæts Etats-Raad og Amtmand over Coldinghuus Amt. Med Kongel. Allernaadigst Privilegio alene for A. H. GODICHE og hans Arvinger. Tomus VI. Kiøbenhavn 1774. Trykt udi det Kongelige Universitets-Bogtrykkerie hos A. H. Godiches Efterleverske ved F. E. Godiche, boende paa gammel Torv No 141.

Deres Kongelige Høyhed, den Durchleuchtigste Fyrste og Herre, Herr Friderich, Arve-Prints til Dannemark og Norge ec. ec. Min Naadigste Prints og Herre!

Allernaadigste
Arve-Prints!

Deres Kongelige Høyhed vilde i Naade optage, at jeg herved overleverer et Supplement til ATLAS DANÆ dens Anden og Tredie Tome, som indeholder Siellands, Laalands og Fyens Stifters fuldstændige Beskrivelse, Kiøbenhavn undtagen, der er indrettet paa samme Maade, som den fjerde og femte Tome af ATLAS DANÆ for de fire Tydske Stifter. Paa hvad Maade samme er indrettet, maatte naadigst af højsølgende Fortale erfares.

a 3

Anled:

Allernaadigste

Arve-Prints!

Deres Kongelige Høyhed vilde i Naade optage, at jeg herved overleverer et Supplement til ATLAS DANÆ dens Anden og Tredje Tome, som indeholder Siellands, Laalands og Fyens Stifter fuldstændige Beskrivelse, Kiøbenhavn undtagen, der er indrettet paa samme Maade, som den fjerde

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus VI 1774

og femte Tome af Atlas Daniae for de fire Jydske Stifter. Paa hvad Maade samme er indrettet, maatte naadigst af hosfølgende Fortale erfares. (2)

Anledningen til, at jeg efter min afgangne Svoger Procanceller PONTOPPIDAN, paatog mig at continuere dette Verk, og bringe det til Fuldkommenhed, er skeet i Henseende, at jeg baade ved General-Land-Oeconomie- og Commerce-Collegio for 31 Aar siden har havt saavel Kiøbstædernes, som Landenes indkomne Efterretninger under Hænder, og siden udarbeidet de Historiske Efterretninger, som ere vedføjede Foundationerne for gandske Dannemark, og følgelig, da jeg derom blev anmodet, holdt det for min Pligt og Skyldighed at fortsætte et Verk, som en anden, der ikke havde saa mange Aars Øvelse, vilde blive vanskelig for ham at tilveyebringe, allerhelst de manglende Efterretninger fra saa mange Steder koster ey alene megen Arbeide, men endog Penge uden at nyde derved nogen Indkomst. (3)

I øvrigt har min Hensigt alene været, at mine kiere Landsmænd af disse Verker kunde erfare ey alene Kiøbstædernes og Provinzernes Historiske Efterretninger, tilligemed hvad der kunde være ved et Oeconomiske at erindre til nærværende Tid, men endog, at hver Stift- og Amtmand, Øvrigheder og Geistlige ved hver Sted, kunde af disse Verker have de fornødne Efterretninger, og hvad Stiftelser et hvert Sted er tillagt, naar en Sag forefaldt, for dermed tillige at undersøge: hvad enhver alene var anfortroet, og derefter at indrette og efterkomme sine Pligter.

Dette har været Aarsag, at jeg ikke har sparet nogen Fliid og Umage, at samle dette Verk saa meget mueligt til Fuldkommenhed, i Haab om, det kunde have sin Nytte nu og i Tiden ved, at naar en Sag forefaldt, heri kunde findes Stedets Omstændigheder. (4)

Jeg vilde prise mig stort, og mere end jeg kan beskrive, lykkelig, om dette Verk saaledes maatte finde Deres Kongelige Høyheds naadigste Velbehag.

Den almægtige Gud give, Deres Kongelige Høyheds, som ogsaa anvender saa stor Fliid, at befordre Landets og Undersaatternes Velgaaende, maa leve længe og være lykkelig i alle sine Foretagende, til vores allernaadigste Konges og Undersaatternes Beste. Det ønske

og Undersaatternes Beste. Det ønsker

allerrunderdanigst

Coldinghuus,
den 4 September 1774.

H. de Hoffman.

Gunstige Læsere!

I Fortalen til den Femte Tome af ATLAS DANÆ, som i Aaret 1769. udkom, blev lovet, at dersom de fire Jydske Stifters Beskrivelse fandt Publici Bifald, vilde Herr Stabs-Raad og Geheime-Archivarius LANGE-BEK samle og forfatte en Beskrivelse over Sønder-Jylland eller det Slesvigiske Hertugdøm, og jeg, forfatte et Supplement til Sieland, Jyen og Laalands Stifter til ATLAS DANÆ, for at faae samme forøget og forbedret paa den Maade, som bemeldte fire Jydske Stifter indeholder, og til den Ende sendte trykte Uvertiffementer baade til Sønder-Jylland og bemeldte tre Stifter i Dannemark, hvorudi man forlangte de Efterretninger, der behøvedes saavel fra Kiøbstæderne som Landet. Fra
b Sønder.

Indhold denne del 1

Sokkelunds-Herred i Kiøbenhavns Amt.

Smørum-Herred i Kiøbenhavns Amt

Ølstykke-Herred i Kiøbenhavns Amt.

Herre-Gaarde i Kiøbenhavns Amt.

Liunge Cronborg-Herred i Hirschholms Amt.

Holboe-Herred i Cronborg Amt.

Cronborg-Slot og Helsingør.
Liunge Friderichsborg-Herred og Amt.
Strøe-Herred i Friderichsborg Amt.
Hillerød Kiøbstæd i Friderichsborg Amt.
Slangerup Kiøbstæd i Friderichsborg Amt.

Gunstige Læsere!

I Fortalen til den Femte Tome af ATLAS DANIE, som i Aaret 1769 udkom, blev lovet, at dersom de fire Herr Etatz-Raad og Geheime-Archivarius LANGEBEK samle og forfatte en Beskrivelse over Sønder-Jylland eller det Slesvigske Hertugdom, og jeg, forfatte et Supplement til Sielland, Fyen og Laalands Stifter til ATLAS DANIE, for at faae samme forøget og forbedret paa den Maade, som bemeldte fire Jydske Stifter indeholder, og til den Ende sendte trykte Avertissementer baade til Sønder-Jylland og bemeldte tre Stifter i Dannemark, hvorudi man forlangte de Efterretninger, der behøvedes saavel fra Kiøbstæderne som Landet. Fra (II) Sønder-Jylland indkom en temmelig Samling, men som her og der endnu meget fattes, saa vil nogen Tid medgaae, førend bemelte tre Stifter indkom og noget, men da jeg fornam, at det ey var tilstrekkelig til at faa Verket nogenledes fuldkommen, og paa den Maade, som det for Jylland, igiennemgik jeg RESENS, BIRKERODS, ADELERS og THURAS Manuscripter, samt Amtmændenes og Sogne-Præsternes Indgivende 1755, confererede samme med ATLAS DANIE, og endelig deraf forfærdigede en Concept for hver Kiøbstæd og Herred over Sogne, Kirker og Herre-Gaarde, som jeg ved S. T. Herr Biskop HARBOES og Herr Biskop RAMI Forhielpning og Recommendation sendte til hver Provst, der igien lod det cirkulere til alle Sogne-Præsterne i Herredet, hvilke nesten alle have havt den Godhed, ey alene at tilsette det Manglende, men endog at forandre det, som befandtes urigtig, hvorefter alt dette blev sendt mig tilbage, tilligemed fra endeel, uførlige og omstændige Beskrivelser over Kiøbstæderne og Landet (*) hvoraf dette Verk nu nesten i fem Aar er samlet. (III)

(*) Herr Boesen i Rynkebye har forfattet et Supplement for alle tre Stifter; Herr Bredstrup i Ollerup har meddeelt endeel Samlinger; Herr Palludan en Beskrivelse over Callundborg; Rector Bentzon over Friderichsborg Slot og Hillerød; Herr Christopher Giessing over Roeskilde; Herr Schmidt over Holbek; Herr Reiersen over Ringsted; Byefoged Kellerman over Vordingborg; Herr Plom over Corsøer; og saaledes alle Sogne-Præsterne saavel i Kiøbstæderne, som paa Landet i Sielland og Møen: For Fyens Stift; Herr Ramos og Borgemester Udal for Assens; Herr Kanevorf for Faaborg; Provst Böeg for Kierteminde, og en stor Samling, angaaende Bierre-Herredet; Herr Tönne Blok for Medelfart; Rector Svane for Nyeborg; Professor Anchersen, Professor v. Haven og Borgemester Seidelin for Odense; Herr Næraae for Svendborg og Faaborg; og saaledes fra alle Sogn-Præsterne over Fyen og Laalands Stifter, som vilde blive for vidtløftige at opregne, endskiønt den største Deel har gjort sig særdeles Umage, at optegne alt hvad, som kunde synes at henhøre til dette Verk.

For saadan enhvers beviste Tienste er jeg dem meget forbuden, da dette Verk ikke uden saadan Hielp har været at kunde bringes til nogen Fuldkommenhed.

Ligesom den salige Mand Herr ANDREAS HARTVIG GODICHE, forhen det Kongelige Universitets Bogtrykker i Kiøbenhavn, havde i sin Tid vovet sig til Forlegger for de allerede Fem udkomne Tomer af den Danske Atlas, og samme med berømmelig Flid ogsaa fra Trykken befordrede; saa har hans Efterleverske, Madame ANNE MAGDALENE GODICHE, med lige

priselig Flid, anseelig Bekostning og patriotisk Kierlighed, paataget sig Forlaget af nærværende Verk, hvorudover mit Ønske og Recommendation for dette Arbeide strekker sig endog saa vidt, (IV) at bemeldte Madame GODICHE maatte ligesaavel for dette, som for flere sine Skrifter, finde det gunstige Publici Yndest til Erstatning for det Anseelige hun heri har vovet, og som en Opmuntring til fremdeles at tiene sit Fædreland, og befordre det, som af den Danske Atlas endnu er manglende, men som for sin stor Nytte skyld fortienet at komme for Lyset.

Af foranførte vidtløftige Samlinger er da dette Verk indrettet saaledes:

1) Paa hver Side findes Pagina af Anden og Tredje Tome i ATLAS DANIE, saa at, naar man deraf vil betiene sig, kan man først opslaae og eftersee, hvad i ATLAS DANIE er anført, og dernest dette Supplement, saa finder man den anseelige Forbedring ved hvert Sted, til den Ende er og Registreret i denne Tome saaledes indrettet for hver Kiøbstad, Sogn og Herre-Gaard, at samme straxen kan findes.

2) Sognene og Byernes Navne ere alle anførte i ATLAS DANIE saadan, som de befandtes ved forrige Landmaalings-Tid; Derimod er anført i dette Supplement Navnene efter Sogne-Præsternes Optegnelse saadan, som de for nærværende Tid befindes; Ligesom og de fleste har tilsat: hvor mange Gaard-Mænd, Boel- og Huus-Mænd, der i hver Lands-Bye befindes, som nu og i Tiden ogsaa kan have sin Nytte. (V)

3) Om Herre-gaardenes Eyere og Bygning det, som mangler i ATLAS DANIE var forsattet, er skeet endeel Forandringer, saa findes derved mange Forbedringer saaledes, som samme for nærværende Tid befindes.

4) Ved Kiøbstæderne har jeg saa meget mueligt fulgt den Plan, som tilforn over de Jydske Kiøbsteder er anført, nemlig: ey alene hvad der kan ved hvert Sted oplyse Historien, men endog ethvert Steds nærværende Omstændigheder.

Dette kan i Almindelighed meldes: at de alle anfører, at Kiøbstæderne paa en Snees Aar er meget aftagen, hvortil de beretter følgende Aarsager: a) At Bisse-Kræmmere, Jøder, Galanterie-Kræmmere og Kiedelførere ere overmaade tiltagne, og tildeels kører om i Landet med Allen-Tøy, Galanterier, Kobber- og Messing-Vahre med videre, hvormed de forsyner hele Landet, ja endog under Haanden Kiøbstæderne, med hvad de behøver til Klædedragt, Huusgerrad med videre, for saa ringe Priser, som Kiøbmændene, der maae betale høy Told, Skatter og Indqvartering, ikke kan, og følgelig ey kan bruge den Handel: De andre derimod indstieler Vahrene, siden Landet bestaaer af Øer, og følgelig betaler ingen Told, og saa længe Tolden er saa høy, disse Omløbere ikke afskaffes saavel fra at løbe Landet om, som fra at komme med Vahrene paa Markeder, er det ey mueligt, at en (VI) Kiøbmand kan handle med disse Vahre. b) At Brændeviinsbrænden paa Landet fremdeles maa blive afskaffet. c) At de maa blive frie for at betale de anseelige Penge for Officerernes Qvarterer, som ey tilforn var befalet. d) At Regimenternes Mondering med videre maatte anlegges i de smaa Søe-Stæder, hvor Huus-Leye, Levnets Ophold og Arbeids-Løn, kunde holde Priis imod fremmede Vahre, og hvorved den store Mængde Fattige, som desuden haardelig trykker Indvaanerne, kunde tiene noget til Livets Ophold. f) At Fiskerierne, som tilforn have været en stor Indkomst for Landet, maatte ved Forskud og Præmier bringes til forrige Fuldkommenhed. g) At Tobaks-Plantningen og Rapsaat i de Kiøbstæder, hvor Jorden dertil er beqvem, blev iverksat og bragt til Fuldkommenhed.

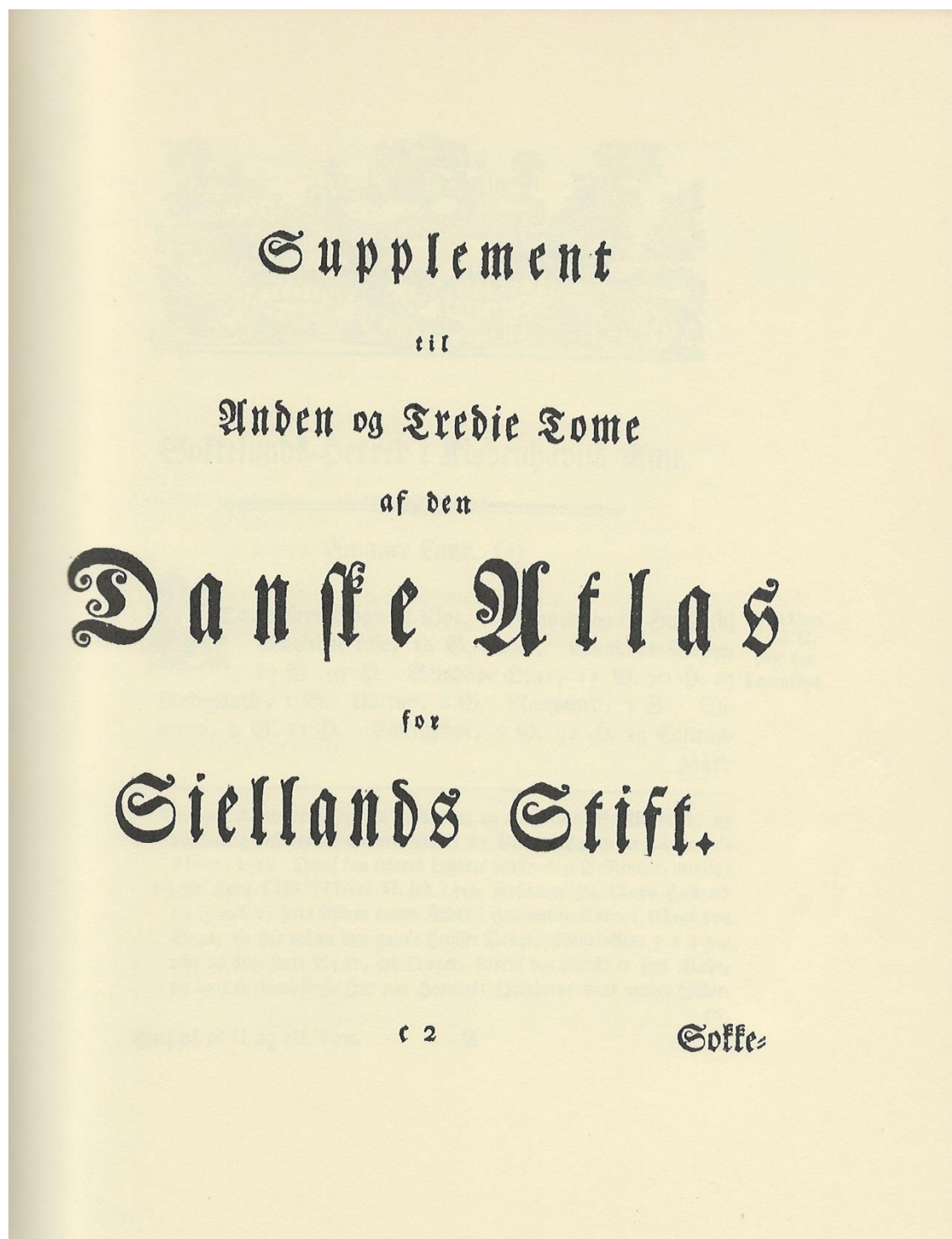
Dette ere de betydeligste Poster, som de fast alle mene, var nyttig til at ophielpe Kiøbstæderne, hvilket og synes saa meget mere fornøden, som de fleste Kiøbstæder i deres Næring forvandles til Lands-Byer. Derimod, omendskiønt Landet fast i 20 Aar har havt af og til Qvæg-Sygdom, har Agerdyrkningen dog meget tiltaget, og Jorde-Godset formedelst de høye Priser paa Korn, fede Vahre og Creature været i høy Priis: Nar man alene vil (VII) undersøge, hvor anseelig Jorde-Gods er steget, og ofte faldet, siden Land-Maalingen for nesten hundrede Aar siden; Den Herre-Gaard, som kostede sidst i forrige Seculo 12000 Rixdaler, har nu kostet 50000 Rixdaler; Den Bonde-Gaard, som da kostede 50 Rixdaler en Tønde Hartkorn, koster nu 200 Rixdaler, og saa fremdeles; Den Herre-Gaard, som kostede fra 1730 til 1740 25000 Rixdaler, er nu ey at faae for 50000 Rixdaler, hvoraf man kan see den merkelige Forandring. Det beklageligste er, at Øxen-Handelen i Jylland er formedelst Qvæg-Sygdommen og Mangel paa Debit Udenlands, saa anseelig aftagen, at hvor det er mueligt, er de fleste Stald-Gaarde forandret til Meier-Gaarde, hvorved tabes a.) Bonden fortiente stort ved at tillegge Stude-Kalve. b.) Føde-Gaardene ved at sælge dem til Stald-Gaardene, og Stald-Gaardene ved at sælge dem til Holstener, Brabander og Hollændere. c.) Derved kom nogle Tønder Guld fremmede Penge aarlig ind i Landet, hvormed de Fremmedes høynødvendige Producter kunde betales. d.) De andre Provintzers Smør, Creature og fede Vahre vil ved de Jydske Meier-Gaarde tabe anseelig; Tilforn saae man ikke Kiøbenhavns Slagtere at købe Stude i Jylland, men alene i Sielland og Fyen, saa at, naar alt dette betragtes, er det en betydelig Sag, at Stude-Handelen kommer i forrige Flor, som er høyst fornøden til at skaffe fremmede Penge ind i Landet. (VIII)

Vore Tidets Skribenter ere af den Mening, at Bønder-Gaarde burde bygges paa Herre-Gaards Marker, men daglig Erfaring vil lære dem andet; thi Landet vilde ey alene selv fortære sine Producter, men Herre-Gaardene vilde tabe de tre Deel af deres Indkomster, og naar Dannemark ey havde tilovers: Korn, fede Vahre og deslige, samt Heste, Stude og Creature, at sælge Udenlands eller til Norge, hvorledes vilde da Dannemark holde Balance, allehest da vi behøve fremmede Producter, hvormed skulde de betales. Fremdeles skrives saa meget om Selveyer-Bønder; med de, som skriver saaledes, have ey efterseet de forrige Tider, at naar Skatter resterer, Ildebrand, Qvæg-Sygdom og Misvext paakommer, og Bonden da har ingen Sæde-Korn, med videre, hvorfra skal han da faae Hielp, derimod maa Proprietairen hielpe sin Bonde, om han ey vil ruinere sig selv. Og det er Aarsagen, hvorfor Selveyer-Bonden har ondt ved at faae Penge at laane, siden de fleste ere bange for, at Bonden skal komme tilagters, og Panthaveren faae Gaarden udlagt for Capitalen.

Var Selveyer-Bonden formuende og ey i Gield, holder jeg ham i mange Tilfælde lykkeligere end andre Stænder, og derfor som Commissarius, baade ved Coloniernes Istandsettelse i Heden, saa og siden ved Jord-Delingen her i Coldinghuus Amt, har jeg giort mig yderste Umage at see dem conserveret, med da de her i Amtet har kiøbt deres Gaarde til høye Priser, saa vil det blive (XI) besværlig for dem at hielpe sig igiennem, dog skulde jeg haabe, at den Kongelige Naade, at en 4000 Tønder Hartkorn har faaet deres Jorder uddeelt, og enhver Bonde har al sin Jord i én eller to Kaabler, meget skulde hielpe, da en Gaard, som har faaet sine Jorder for sig selv, koster nu hver Tønde Hartkorn en fierde Deel mere, end den Gaard, som ikke er inddeelt. Thi en flittig Bonde, som nu har sin Jord i to Kaabler, inddeler den i aatte eller ti Dele, det halve bruges, det halve hviler, hver Aar indtages en Deel, og udlegges en anden til Græsning, af det, som udlegges til Græs, tøre de Heste og Kiøer, og slaae Høe paa det øvrige, hvorover deres Bæster ere i skøn Stand, og deres Kiøer giver mere Melk end tilforn; de gamle hvilede Fælleder blive saaledes efterhaanden god Agerland, hvorved deres forrige brugte Jorder faae den tilbørlige Hvile. Tilforn maatte Bonden

bryde sin Ager, ligesom hans Naboe, omendskiønt han ey havde Giøde, nu derimod bryder han ey mere, end han har Giøde til; tilforn havde de slet Fælles Græsning og liden Eng-Bund, nu derimod de sure Enge udgraves, Buskerne oprøddes, med videre, kan de nu efterhaanden avle skøn Hø saavel fra Agerne som Engene; saa at det var et ønske, hvor det var tienligt, at de Herrer Proprietairer vare saa formuende, at de kunde gjøre denne Bekostning med at uddele deres Bønders jorde, da (X) de i Tiden rigeligen fik Bekostningen betalt ved deres Bønders Istandsettelse; Dernest hvor det var giørligt, at den største Lods-Eyere i en Bye kunde bytte Gaarde med sin Naboe, og blive eneste Lods Eyer, kunde han ved Delingen gjøre Beboerne alle lige i Hartkorn ikke over fem Tønder og ey under fire Tønder Hartkorn i de gode Egne; thi Erfarenhed viser, at en Bonde med Familie derved kan conserveres bedre end ved aatte eller til Tønder Hartkorn, som han ey til gavns giøde og dyrke.

H. de Hoffman.

Amager Land (a)

- 1.) Taarnbye Sogn og Bye, 12 Gaarde og 60 Huuse. (b) Maglebye Lille, 16 G. 12 H. Sundby Vester 13 G. 95 H. Sundbye Øster, 13 G. 70 H, og Rødegaard, 1 G. Ullerup, 6 G. Raagaard, 1 G. Viverup, 2 G. 11H. Castrupbye, 8 G. 32 H. og Castrupgaard, (2) forhen 21 Gaarde. Skieldgaard og Tommerup 18 G. 20 H. i alt 94 Gaarde og 300 Huusmænd i syv Byer.
- 2.) Maglebye Sogn og Bye, 48 G. 28 H. (c) Dragøe, 250 Huusmænd. 1 Ladegaard. Saltholm, 1 Huusmand; af de 48 Gaarde i Maglebye ere 2 Gaarde paa Dragøe. (3).
- 3.) Friderichsberg Sogn og Bye, 21½ G. 55 H. (d) Friderichsberg Slot. Vesterbroe, Forstaden for Kiøbenhavn, bestaaende af endeel Gaarde, Skydebanen, Bakke-Huus, Falkeneer-Gaarden, Grøndahl, Gothaab, Vox-Blegen, Seyldugs-Fabriqven, Teigl-Gaarden nu Svanholm kaldet, Bargums og Farve-Planteur Behrens Gaarde.
- 4.) Hvidovre Sogn og Bye, 24 G. 30 H. (e) Vierslev, 8 G. 13 H. Walbye, 15 G. 80 H. Flake-Kroen. Aalekiste-Huuset (5).
- 5.) Brønshøj Sogn og Bye, 8 G. 12 H. (f) Vandløse, 14 G. 5 H. Husum 17 G. 22 H. Uttersløv, 16 G. 24 H.. Emdrup, 5 G. 1 H. Søeborghuus. (6)
- 6.) Gladsaxe Sogn og Bye, 17 G. 17 H. (g) Buddinge, 22 G. 28 H. Mørkhøi, 10 G. 17 H. Baxverd, 11 G. 2 Halvgaarde, (7) 22 H. Haugaard har tilforn været paa 32 Tønder Hartkorn, men nu 4 Gaarde i bemeldte Baxverd Bye.
- 7.) Herløv Sogn og Bye, 17 G. 27 H. (h) Hiortespring 11 nye Gaarde. (8)
- 8.) Lyngbye Sogn og Bye, 11 G. 64 H. (i) Lundtofte, 7 G. 11 H. Virum 15 G. 42 H. Torbek, 26 H. Fiskere. (9) Friderichsdahl. Sogenfri. Fuglevad-Mølle. Brede-Mølle. Lyndby-Mølle. Friderichsdahls-Mølle. Raadvad-Mølle. Ørholms-Mølle. Erimitagen. (10)
- 9.) Gientofte Sogn og Bye, 20 G. 40 H. (k) Hvidovre. Skoushoved Fiskere, 43 H. Orderup Bye, 8 G. 13 H. (11) Vangede Bye, 15 G. 12 H. Jægersborg. Charlottenlund. Bernsdorf. Christiansholm. (12)

10.) Søllerød Sogn og Bye, 4 Garde, $\frac{1}{2}$ Gaard og 12 Huuse (l) Frydenlund. Dronninggaard. Søllerødgaard. Holte, 6 G. 27 H. (13) Nærum, 7 G. 26 H. Øverød, 6 G. 20 H. Trøderød, $8\frac{1}{2}$ G. 11 H. Grønlund, 4 H. Vedbek 3 G. 16 H. Stand-Møllen, Valk-Møllen og Rye Mølle, hvorom ved Lyngbye er meldet.

11.) Rødovre Sogn og Bye, 16 G. 10 H. En Gaard er øde, hvis Jorder drives af andre (m). Damhuuset er én af bemeldte Gaarde og tillige et Kroe-Huus

(1) **(a)** Amager Land er halvanden Miil lang og tre fiendendeel Miil breed, og omstændig beskrevet af General-Major og General-Bygmester Lauritz de Thura, 1758. Deraf kan erfares Landets omstændige Beskrivelse, nemlig:

- 1) At Kong Christian II lod 1516 indkomme fra Nord Holland 24 Familier, hvis Afkom endnu findes i Hollænder-Byen i Maglebye Sogn, og har endnu den gamle Frisiske Dragt, Mandfolkene 3 a 4 par vide og store sorte Buxer, tre Trøyer, hvoraf den yderste er sort Klæde, og bære en blaae flosset Hue paa Hovedet: Qvinderne bære mange Skiørter, (2) hvoraf det yderste er sort Klæde: De danske Amagere i Taarnebye Sogn, bære nesten samme Dragt, dog med Forskiel, at den yderste Trøye er mørkeblaae Klæde. Haaret afstudset og en Hat paa Hovedet; Qvindernes Skiørter, ere de yderste kortere end de inderste, med adskillige Kantninger ned om.
- 2) Hver Onsdag og Løverdag bringer de til Kiøbenhavn sød Melk, Fløde, Kierne-Melk, Smør, Kaal, Rødder, Roer, alle Slags Hauge-Sager af Kiøkken-Urter o. s. v. Jorden er god, og de kan faae Giøde nok fra Kiøbenhavn, saa Jorden hviler aldrig, og bærer foruden ovenanførte alle Slags Korn og Erter i Overflødighed.
- 3) Derimod feiler de Græsning, og maae græsse deres Creaturer paa Saltholm, ligesom og kiøbe Mask til deres Creaturer og Kiøer af Bryggerne i Kiøbenhavn
- 4) Ligeledes feiler de Ildebrand, siden Skovene 1659 bleve afbrændte samt Taarnbye og Maglebye; og nu er der alene nogle smaa Lunde tilbage.
- 5) Mangel paa fersk Vand, da der ingen Kildeveld findes paa Landet.
- 6) Indbyggerne ere arbeidsomme og flittige Folk, og ligner Hollænderne i deres Reenlighed og Oeconomie.
- 7) Maglebye Sogn har en Skout med sine 7 Schepens, som dømmer i alle Ting endog Livs-Sager, forretter Skifter, en Datter gaaer i lige Arv med Sønnen, deres Dom gaaer til Amtmanden og derfra til Høyeste Ret.
- 8) Til Torvs maa ey den ene kiøre den anden forbi, undtagen 2 a 3, som derpaa har et særdeles Privilegium.

(b) Taarnebye Kirke har i Taarnet to Klokker fra 1678, 1688 med et Slag-Uhr. Kirken er fra de Catholske Tider, dertil er 1620 tilbygt to Gevelster, 1720 tvende Pulpiturer, et Orgelverk, tre Lyse-Kroner, ziret med endeel Mahlinger, Liig-Steene over Sogne-Præsterne og Indbyggerne, (3) 1658 hørte Kong CARL GUSTAV der Prædiken, 1748 Kong FRIDERICH V., som allernaadigst bivaanede et Amager-Bryllup.

Rødegaard er en Giæstgiver-Gaard ey langt fra Amager-Port, tilforn kaldet Svaneleiegaard.

Castrup er én i Havet opfyldt Sand-Drift, hvorpaa er af afgangne Hof-Bygnings-Inspecteur Jacob Fortling opbyggt endeel Huuse, og indrettet et Kalk-Brænderie af to Ovne, hvor de fra Saltholm

opbrudte Stene brændes; en Sukker-Forms Fabriqve og en Steen-Tøy Fabriqve, hvortil Leret blev ført fra Møen og Ods Herred. Han har og opbyggt en smuk Gaard i Castrup Bye. Til Gaarden er lagt to Gaardes Jorder af Castrup Bye, tilhører nu Jes Diderichsen og Stentzler. Paa Castrup Mark er byggt en nye Mølle, som maler Femerske Gryn, Bankebyg, osv.

Saltholm er en Øe en Miil lang og en halv Miil breed, og ligger en liden Miil fra Amager. Der sette Amagerne deres Kiøer, Heste, Stude og Faar til Græsning om Sommeren, der har de deres Malke-Huuse og Piger, der boer og en Amager der hører til Taarnbye Sogn, som derunder findes hele Lager af Marmor; naar samme er optaget, skyldes Hullerne og belegges med Tørv, at Amagerne ey skal miste deres Græsning, Landet er flak og jævnt, og tidt om Vinteren oversvømmes. Deres Melk og Smør føres over med Skiøyster om Sommeren til Amager.

(c) Maglebye Kirke, som ligger i Hollænder-Byen, hvilken de 1731 har paa egen Bekostning ladet opbygge med et lidet Spiir, ziirlig og ved indrettet; Sølv Kanden er 1731 foræret af Sogne-Præsten Mag. Jacob Hummer og Hustrue Cathrine Charlotte Birkerod. Til dette Sogn er en Dansk og en Hollandsk Sogne-Præst.

Dragøe beboes af enroullerede Søe-Folk og Skippere med nogle faae Haandverks-Folk, Hanse-Stæderne har der fordum havt 700 Boder; Dragøerne (4) eye mange Skibe af maadelig Størrelse, hvormed de besegle alle Provincerne, ja tildeels udenrigs Stæder, de leve og af Fiskerie, og i synderlighed at lodse fremmede Skibe. Foruden foranførte findes om Amager i Resenii Inscr. P. 304 og Annal. Eccl. D. T. III. p. 339.

(d) Friderichsberg Kirke er ottekantet, og 1736 af Grund-Muur meget zirlig opbyggt; det øvrige findes alt i Atl. D. T. II. P. 223. Skyde-Bahnen er det Sted, hvor Borgerskabet aarlig over med Skyden; Bakke-Huus tilhører Byg-Mester Conradi; Paa Phasan-Gaarden boer Phasan-Mester Sr. Rosen; paa Svanholm Regiment-Skriver Mr. Sundbye; Grøndahl, har tilhørt Mr. Cruse; paa Gothaab Sr. Vium.

Friderichsberg Slot derom er omstændig anført i Atl. D. T. II. P. 224 og Thuras Vitruvius T. II. P. 110. Falkeneer-Gaarden tilhører Falkeneer-Mester Verhagen, Vox-Blegen tilhører en Jøde, ved Bargums Gaard er Seyldugs-Fabriqven, ved Konge-Veyen Farve-Planteur Beherns, ved Vester-Broe endeel Garde og Huse samt Veyr-Møller, hvoraf de fleste nærer sig af Kroehold og Avling.

(e) Hvidovre er lagt til Friderichsberg Kirke, imod at Præsten svare en Afgift til den øverste Capellan ved vor Frue Kirke.

Valbye forskaffer Kiøbenhavn Høns, Giæs og Ænder, og kommer to gange om Ugen med allehaande Producter til Spiisning. (5)

(f) Taarnet er 40 Alen høy, og opbyggt 1452, har to Klokker, paa den ene læses *Anne, Marie, Hans* 1509. Hielp Jesus; paa den anden 1590 er støbt til Kiøbings Kirkes Brug i Skaane.

Altertavlen er fra 1597 da Povel Madsen var Biskop.

Et Skab med Allebast-Billeder, med Biskop Peder Vinstrups Vaaben.

I Choret er en stor Steen-Tavle over de Siellandske Biskoper, vid Daa. Bibl. T. II. P. 39 40 Marm. Dan. T. I. p. 207 og Hofm. Fundat. T. VII p. 17, hvor Inscript er anført.

I Capellet og af Liig-Stenene sees, at der er begravet: Johan Heidemann, af Liflandsk Adel, døde 1703, 48 Aar gammel. Søster Hedvig Elizabet Heideman, Oberstrand-Inspecteur Peters Hustrue, døde 1670, 20 Aar gammel. Capitain Donnes Frue, døde 1693. Nicolai Helmich til Munkgaard, døde 1695. Jomfrue Plessen til Herrumgaard, døde 1712. Justitz-Raad Rosbak, døde 1728. Sr. Rose til Herrumgaard, døde 1729. Capitain Mohren fra Herrumgaard døde 1734. Major Brostrup Ulfeld, døde 1740, 78 Aar gammel. Sogne-Præst Povel Jensen Emdorf, døde 1609. Sogne-Præst Christen Morten Hoppontanus, døde 1587. Sogne-Præst Otto Spanche til disse to Sogne og St. Hans Kloster, nu Pest-Huuset, døde 1687, 34 Aar gammel.

Husumgaard, bygt af Biskop Absolon, blev beboet af adskillige fornemme Familier til 1734, da den blev afbrudt og lagt til Rytter-Kaabler. Vid. Atl. D. T. p. 231. Til denne Gaard var en Ladegaard på 12 Tdr. Hartkorn (6) ufri Jord, som er bleven solgt til Berider Kroyer, og har sine Jorder indelukt for sig selv.

I Uttersløv Bye har været tvende Avls-Gaarde, som nu ere Bønder-Gaarde, nemlig: Schelersgaaard, hvor Kong CARL opholdt sig 1658 ved Beleyringen; da han en Dag spiste, skal en Pige med et Lagn have givet Tegn, hvorved de skiød fra Volden, som borttog Maden, der stod paa Bordet. _ Corfitz Ulfeld og Frue Eleonora opholdt sig der nogen Tid, da de kom fra Bornholms Fængsel, siden beboet af Oberste von Plessen og flere, førend det blev Bønder-Gaarde.

Brønshøigaard i Brønshøi Bye, er en Kroe og en Heste-Mølle.

Præstholm er en Gaard med Hollænderie, ligger noget fra Byen.

Søborghuus, var en Kroe, men nu ey mere, efterat den nye Vey er anlagt; tilhører Sr. Birk, hvorved er et Heste-Mølle-Verk med Sigter til Gruben Gryn.

Paa Brønshøi Kirke-Gaard blev 1737 funden 37 Stk. gammel Dansk Mynt fra 1536, som blev leveret Konge, som Dannefæe.

Paa Brønshøi Mark er Torstens Kilde, som er en Sundheds Kilde, og i Pestens Tid 1711 gjorde god Virkning. Annexet er Rødovre

(g) Er med Taarn og to Klokker.

I Kirken sees tre Faner over Svenske Officerer; den ene kan alene læses: Major Jacob Klingmeuer, skudt for Kiøbenhavn 1658.

Trende Epitaphier over Sogne-Præsterne Mag. Samuel Thomsen, døde 1719 49 Aar gammel. Mag. Michel Sörensen Lemvig, døde 1690. 68 Aar gammel. Hr. Hans Nielsen, døde 1653.

I Baxverd skal forud have staaet en Kirke. vid Dan. Bibl. T. II. P. 38.

Gladsaxe Bye er 1772 stiftet saaledes: at 7 Gaard-Mænd udflötter, de øvrige 10 blive i Byen, de 16 tilhøre Kongen, og har Skiøde paa deres Gaarde, én tilhører Professorerne, Præste-Gaarden er, foruden de (7) 17 Gaarde, paa 21 Tdr. 2 Fierdingk. Hartkorn, og en øde Mensal-Gaard paa 7 Tdr. 2 Alb. Hartkorn.

Buddinge Bye-Mænd have ligeledes Skiøder af Kongen paa deres Gaarde, og menes ligeledes at vorde skiftet deres Jorder.

Mørkhøi Bye-Mænd have ligeledes Kongelige Skiøder paa deres Gaarde. Jorddeelingen er skeet, og 3 Gaarde skal udfløtte.

Disse to sidste Byer maler aarlig en stor Deel Havre-Gryn over 1000 Tdr. til største Deelen kjøber de Havren, og afsetter Grynene til Kiøbenhavn og Compagnierne.

Baxverd Bye har ligeledes Kongelige Skiøder, Jorddeelingen er skeet: to Gaarde fløtter ud, den ene halve Gaard har Kroe-Manden i Brug, og den anden Skov Fogden.

Denne Bye har formedelst sin smukke Situation fire Lyst-Steder, hvorpaa nogle Familier fra Kiøbenhavn opholder sig om Sommeren. Annexet er Herløv.

(h) Er men Taarn, har en smuk Alter-Tavle, Kirken er af Grunden sat Stand 1702, da Professor Vorm var Kirkens Patron.

Paa Kalken sees en Munk knælende: 1494. Jep Person, over han er en Liig-Steen med Munke-Bogstaver, hvorpaa staaer: 1480 *Tutor & fundator hujus Ecclesiæ*.

En Liig-Steen over David Eliassen, Forvalter over Bosserup Kloster i Skaane, døde 1680.

Der har været endeel Helligdomme, førend 1658 i Kirken, hvoriblant en Piil, hvormed Kong HANS blev truffen i Krigen, og derved mistede to Tænder af Munden. Vid. Dån. Bibl. Tom I. p. 41.

De Herløv Bye-Mænd har Skiøder paa deres Gaarde af Kongen (8)

Hiortespring var først en Bye paa 8 Gaarde, som blev afbrudt og forvandlet til en Herre-Gaard af Jæger-Mester Hahne. I Høyeste-Rets Advokat Ermandingers Tid blev Tibberup Bye af 4 Gaarde afbrudt, og lagt derunder; men da Fæe-Huuset i hans Tid blev omblæst, og qvæstede 150 Kiøer, fik Kongen Gaarden, og udlagde dens Jorder til Høe-Magazin. 1771 blev Marken udlagt og oprettet til 11 nye Gaarde, hver paa 5 Tdr. Hartkorn, som adskillige har faaet, samt Hielp til Bygning, hvorimod de har faaet Kongelige Skiøder, at imod hver betales aarlig 30 Rdlr. til Kongens Casse, saa ere de frie for Skatter og Tiende, som Kongen lader betale til Præsten og Degnen.

(i) I Taarnet er to Klokker fra 1605 og 1687.

Kirken har en smuk maled Alter-Tavle, Prædikestoel, Pulpiturer og Stole. Daaben er med et Tralverk omkring, et Sølv Døbe Fad af Papiir Fabriqvneur Drevesen 1728, og et Skilderie om Daaben paa poleret Kobber med et Vers af Kingo. Vid. Hofm. Fund. Tom. VII. P. 19. Kalk og Disk 1728. Den mindre 1747 af Matthias Fæiser. Sølv-Eske 1683.

For Capellet er et Jern-Verk, deri hviler Etats-Raad og Høyeste-Rets Assessor samt Kirke-Inspecteur Andreas Lousen, som døde 1758, han var en meget berømt Høyeste-Rets Advocat i sin Tid; og Etatz-Raad og Deputered i General-Told-Kameret Jacob Barkman i to Marmor-Kister.

I Choret er et Epitaphium over Sogne-Præsten Ingvarus Olai, som døde 1592 44 Aar gammel.

Der er og begravet Oberste Erland v. Valdau, som døde 1754 61 Aar gammel, og andre flere fornemme Personer.

Dette Sogn er 1758 skilt fra Gientofte Sogn.

Lyngbye kaldes og Kongens Lyngbye.

I Byen er endeel Lyst-Gaarde med Hauger, hvoraf endeel ere anseelige, neml. Grev Holstes, nu tilhørende Capitain Ahrendrup ved Søe-Statens; Etatz-Raad v. Hurch, Pastor Bluhme, Pastor Resewitz, Professor Preisler, (9) Mr. Königsberg, Mr. Tujon, Mad. V. Docum, som og har en Stampe-Mølle, Major Pflug, Agent Coning, Sr. Klopstock, som tillige har en Silke-Fabriqve.

Veirum Byemænds Jorder ere nu blevene uddeelte, og tre af Gaardene udfløttede.

I Torbek er, foruden det bekjendte store Vertshuus, endeel Lyst-Gaarde med Hauger, som for nærværende Tid tilhøre Borgemester Lunding, General-Krigs-Commissarius Ross, Madame Gustmeier og Sr. Holm.

Springforbie er en Kroe og et Lyst-Sted, som nu kaldes Sølund.

Friderichsdahl var forud et gammel Lyst-Slot, opbyggt af Kong FRIDERICH III og tilhørte siden de Kongelige Børn, og endelig Printzesse SOPHIE HEDEVIG. Efter hende blev Geheime-Raad Grev Scjulin Eyere af det, som lod opføre endeel anseelige Bygninger, og forbedrede Haugen. Dertil ligger vel endeel Jorder og Skov, men intet Bønder-Gods, hvorom see Atl. D. Tan. II. p. 229 Paa dens Grund ere dog 8 Huuse, og desuden har endeel faaet Tilladelse at bygge Lyst-Steder imod at svare Grund-Skat, nemlig: Etatz-Raad v. Hemer, Agent Behagen, Frue Raff, Etatz-Raad Holm, Brand-Major Bojonge, Major Malleville, Madame Rudenes, og Sr. Möller.

Fra Friderichsdahls Søe eller Fur-Søe kommer en Strøm, som i Begyndelsen flyder igiennem dette og Søllerød Sogne, og falder tilsidst i Øster-Søen. Paa denne Strøm ere ni Møller og Verker paa en Distance af tio Mile, nemlig:

- 1.) Fuglevads-Mølle med Qverne og to Messing-Hamre.
- 2.) Brede-Mølle med to Kobber-Hamre, to Messing-Hamre, et Messing Traad-Verk, og ne Brænde-Ovn. Disse to Møller tilhøre Hr. Etatz-Raad v. Hemert og Interessentere.
- 3.) Lyndbye Valke Mølle. (10)
- 4.) Strand-Mølle eller Papirs-Møllen, som desuden har en Qvern, er en anseelig Mølle, hører til Søllerød Sogn, og er den sdiste.
- 5.) Raadvad-Mølle i Dyre-Haugen er saavel en Korn-Mølle som et File-Verk til Isenkram og Giørtler-Arbeide, og tilhører Isenkræmmerne i Kiøbenhavn..
- 6.) Ørholms Mølle har en Qvern, samt et Verk, hvorved saavel Høe-Leer og Skiære-Knive, og andet Jern-Arbejde forfærdiges.
- 7.) Friderichsdahls Korn-Mølle, som forud kaldtes Hiortholms-Mølle.
- 8.) Nye-Mølle, hvorved er en Kobber-Hammer og Smede, hører til Søllerød Sogn.
- 9.) Kongens Valk-Mølle hører til Søllerød Sogn.

Sorgenfrie er en anseelig grundmuret Bygning med Hauge opført af General-Feld-Marschalk Grev Ahlefeldt, og tilhørte siden Grotz-Canceller Grev Holstein, Kong FRIDERICH IV. Printzesse SOPHIA HEDEVIG, Fyrstinden af Ost-Frisland, men nu Geheime-Raad Desmercieres. See Atl. Dan. Tom. II. p. 228.

Eremitagen er et ubeboet Lyst Jagt-Slot. Vid. Atl. Dan. Tom. II. p. 227. Vitruvius Tom. II. p. 99.

(k) Gientofte Kirke tilhører Vartov-Hospital, og har været nogle gange annectered med Lyndbye, men nu skilt derfra.

I Byen er en kostbar og anseelig Lyst-Gaard, som Skibs-Capitain Meter 1762 har opbyggt.

I samme Bye er en Lyst-Gaard af Coureer v. Tain opbyggt 1771.

Sogne-Præsten Mag. Siverod har anvendt stor Bekostning paa den Lod han fik, med at sette dobbelte Steendiger om sin hele Mark, og levende Gierder, hvori ere over 80000 Planter, samt meget forbedret Marken.

I Byen er et Hospital til 10 Lemmer, og en Sundheds Kilde ved Vangede. Vid. Hofm. Fund. Tom. VII. P. 21. (11)

Jægersborg, aftegnet i Thuras Vitruv. Tom. II. p. 108. og Atl. Dan. Tom II p. 226 men nu nedbrudt. Der boer Ober-Jægermester Gram, Jæger-Mester Langen, og Jæger-Mester v. Krogen.

Charlottenlund, tilforn Gyldenlund, et Lyst-Slot, vid. Thuras Vitruv. Tom II. p. 107. Og Atl. Dan. Tom II. P. 227 har en prægtig Linde-Alle, og Skov med et á parte Lyst-Slot.

Bernsdorf, tilforn kaldet Fasan Gaarden, findes aftegnet i Atl. Dan. Tom. II. p. 230. ligger imod Havet og har en kostbar og prægtig Hauge.

Christiansholm, hvorved er et Cartun-Trykkerie, har en skøn grundmuret Bygning, opført af Etatz-Raad Fabricius. Dertil godt Korn-Land og skønne Fiske-Damme.

Seeluft, en Lyst-Gaard, tilhørende Gouverneur Clausen, er en ziirlig Bygning, har en smuk Hauge og en deylig Prospect til Havet.

Lyst-Gaarde ere: 1.) Vilhelmsdahl. 2.) Bellevue. 3.) Constantia. 4.) Reisersgaard. 5.) Treuensand. 6) Mariendahl. 7.) Store Tueborg. 8.) Fonteney. 9.) Lundehuus. 10.) Vibenuus og andre mindre Lyst-Steder.

Af Gientofte Bye ere 14 Gaarde udfløttede og allerede i Stand.

Af Vangede Bye ere 8 Gaarde udfløttet, men 7 alene opbyggt, af disse ere: Stads-Capitain Baildens Gaard anseelig opbyggt paa en planeret Plads ved Konge-Veyen og har en yndig Prospect.

Hyre-Kudsk Möllers Gaard med grundmuret Stue-Huus og velbygte Udhuse. Vognmand Peder Pedersens Gaard har og et grundmuret Stue-Huus, men kand ikke lignedes med de to forrige.

Vognmand Peder Pedersens Gaard har og et grundmuret Stue-Huus, men kand ikke lignedes med de to forrige.

Af Orderup Bye ere alene to Gaarde udfløttede, de øvrige har deres Jorder ved Gaardene, siden de ligge som i en Cirkel. Byen ligger meget fornøylig med Skov, hvorover mange fornemme Borgere fra Kiøbenhavn boe der om Sommeren (12)

Af de i Gientofte udfløttede Gaarde har Hr. Brown, Directeurer ved det Asiatiske Compagnie, med stor Bekostning opfyldt, og sat Lod i ypperlig Stand.

Auctions Directeur Frimuths Gaard, er og vel indrettet til Agerdyrkningen. Forvalter Torkild Badens nu General-Auditeur Bruuns Gaard er og sat i god Stand.

(l) Kirken er en Kors-Kirke med Taarn og har to Klokker, paa den ene staaer 1592 og paa den anden 1670.

Over Indgangen sees en støbt Helgen af Blye, og desuden et Mariæ Billede i Sand-Steen. Geheime-Raad Moth har 1703 ladet bygge en lukt Stoel i denne Kirke.

Frydenlund, et Lyst Slot med fem Hauger, samt Fiske-Damme og endeel Ager-Land omsat med Steen-Dige, vid. Vitruv. Tom. II. p. 97. og Atl. Dan. Tom. II. p. 228 tilhører nu Kongen.

Dronninggaard ved Fure-Søe, vid. Atl. Dan. Tom. II. p. 232. Geheime-Raad Stafelt tilhørende, hvortil er meget Jord, han selv driver.

Søllerødgaard, opbyggt af Grev Danneskiold, med en anseelig Hauge og kostbar Trykverk, som forsyner Gaarden og Haugen med Spring-Vand. Vid. Atl. Dan. Tom. II. p. 229. Den tilhører nu Hans Kongelige Høyhed Printz FRIDERICH.

I Søllerød Bye har Hr. Wasserfall en Halvgaard; Derforuden ere der to Lyst-Gaarde tilhørende Etatz-Raad Kofoed Anker og Etatz-Raad Stenderup. Caninholmen, en, Lyst-Gaard ved Fure-Søen, opbyggt af Auctions-Directeur Fischer, og tilhører nu Magister Schiöt.

Holtegaard, er af General-Major og Byg-Mester Thura anseelig opbyggt med en prægtig Hauge, og tilhører nu Cancellie-Raad Eilitz. Dertil ligger 18 Tdr. Hartkorn, skøn Skov, Tørve-Skiær og Fiskerie, og har tillige Privilegium paa at brygge og brænde.

I Byen er en Lyst-Gaard, Etatz-Raad Buchvalds Enke tilhørende. (13)

I Nærum Bye ligger Conferentz-Raad Luxdorfs Gaard med en Halvgaards Jord indhegnet. Agent Borres Gaard, hvortil er Jord, indhegnet for sig selv, samt tvende Lyst-Gaarde, nemlig: Geheime-Raad Stafelts og Commandeur Thuras.

Geelshuus, en Lyst-Gaard med Huage, bygt af Etatz-Raad Klauman, nu v. Hemmer tilhørende, dertil er endeel Jorder og ligger ved Dyrehaugen.

Skodborg, to Lyst-Steder med Hauge, Etatz-Raad Hersleb og Cammer-Raad Zöbötter tilhørende.

De tre Møller, som hører til dette Sogn, er ved Lyndbye Sogn anført, nemlig Nye Mølle, Kongens Valk-Mølle og Papir-Møllen.

I Vedbek Bye er den ene Gaard lagt til Enrom, og tilhører Generalinde Longeville; den anden Gaard Sr. Vilken, og den tredje er Kroemandens. Sammesteds er og Hr. Dumreichers Gaard med endeel Jorder.

I Øverød ere 2 Lyst-Gaarde, Conferentz-Raad Suhm og Admiralitets-Skriver Thomesen tilhørende.

Endnu ere i Sognet 4 Skov-Huuse, hvoraf 1 ligger i Dyre-Haugen.

(m) Kirken er med et Taarn.

Islemark eller Isløf-Mark, har tilforn havt 4 Gaarde, men har i mange Aar været brugt til Høe-Avl til Kongens Heste. Derved er foruden Mark-Mandens Huus, et

Lyst-Sted, Rolighed kaldet, med tvende Vænger, hvoraf aarlig ydes visse Læs Høe til Kongen. Dette Sted har tilhørt Provstinde Hvid.

Her har og ligget en Gaard kaldet Toftegaard som nu er øde. (14)

Smørum Herred i Kiøbenhavns Amt.

- 1) Ballerup Sogn: Ballerup, 24 G. 59 H. (n) Skoulund, 18 G. 20 H. Pederstrup 7 G. 5 H. Agerup, 5 G. 3 H.
- 2) Maaløv Sogn: Maaløv, 14 G. 11 H. (o) Søerup, 4 G. 2 H.
- 3) Brøndbye Øster Sogn: Brøndbye-Øster 22 G. 28 H. (p) Af Avedøre, 6 Huuse, som ligger paa Brøndbye Øster Grund (15)
- 4) Brøndbye-Vester Sogn: Brøndbye-Vester, 29 G. 35 H. (q) Axelsteds Kroe, 1 G.
- 5) Glostrup Sogn: Glostrup, 9 G. 2½ Boel. 18 H. (r) Vessinge, 14 G. 4 B. 17 H. Avedøre, 18 G. 6 B. 17 H. Egbye, 15 G. 4 B. 11 H. Glostrup Huus.
- 6) Vallensbek Sogn: Vallensbek, 14 hele G. 2 Halvg. 24 H. (s) (16)
- 7) Herstød-Vester Sogn: Herstød-Vester, 14 G. 7 B. 11 H. (t) Riisbye, 12 G. 5 B. 17 H. Vridsløselille Bye, 8 G. 5 B. 13 H.
- 8) Herstød Øster Sogn og Bye, 20 G. 7 B. 27 H. (u) Ulrichshuus har ingen Jorder uden to kiøbte Gaarde, som ligger nedbrudt, og to andre forhen ødelagt. Harrestrup, 5 G. 4 H.
- 9) Lidøe Sogn og Bye, 23 G. 29 H. (v) Kramp-Mølle. (17)
- 10) Smørumøre Sogn og Bye, 15 G. 21 H. (x) Smørumnedre, 14 G. 2 H. Nyeballe Bye, 6 G. 6 H. Edelgave, en Herregaard.
- 11) Iishøj Sogn og Bye, 21 G. 38 H. Tranegilde, 10 G. 6 H. (y)
- 12) Thorslunde-Magle Sogn og Bye, 15 G. 18 H. foruden Præste-Gaarden (z) I samme Sogn 2 Vand-Møller og 4 Huusmænd. Bentzonsdals Hovedgaard.
- 13) Høye Taastrup Sogn og Bye, 11 G. 26 H. (a) Klaatoft, 5 G. Kroghave, 5 G. 4 H. Kallerupgaarde, 3 G. 3 H. (18) Hedehusene, to Kroer, 2 H. Baldersbrøndbye, 11 G. 10 H. Valbye, 12 G. 16 H. Taastrup.
- 14) Sengeløse Sogn og Bye, 16 G. 26 H. (b) Vridsløsemagle, 12 G. 19 H. Vadsbye, 8 G. 8 H. Cathrineberg Herregaard. Formedelst Lande-Veyens Forandring er 1772 Roeskilde Kroe afbrudt og forfløttet til Vridsløvlille i Herstedvester Sogn.

(n) Paa Alter-Tavlen og Prædikestoelen findes Inscriptioner, paa Pulpituret 1612 og en Lyse-Krone, som af Jepper Kielsen 1667 er skienket til Kirken. Under Alteret er en muret Begravelse.

Ballerup menes at have sit Navn af Balder, som af Hother blev ihjelslagen, og skal være begravet Norden for Byen i en Steendysse. Saxo c. not. Steph. P. 42 taler om Bladers Brønd, og p. 43 om Balders prægtige Begravelse.

(o) Alter-Tavlen og Prædikestolen har gudelige Inscriptioner, Kirkens Ornamentur ere 1744 malede og reparerede. I Byen er Ibs Kilde vid. Dån Bibl. Tom. II. p. 42. Om de Fattiges Stiftelser til disse tvende Sogne, see Hofm. Fund. Tom. VII. P 45. hvortil legges:

a.) De Fattige har en Actie i Banqven 400 Rdlr., hvoraf de nyde aarlig 32 Rdlr.

b.) Birke-Dommer Gyrsting har givet til Ballerup Sogns Fattige at nyde Renten af 200 Rdlr. aarlig.
c.) Dito skienket en Capital at staae i Birke-Dommerens Boelig, hvoraf Skoleholderen i Schoulunde nyder aarlig 10 Rdlr. Rente.

d.) Provst og Sogne-Præsten Dorschæus givet 250 Rdlr. hvoraf Renten enten gives Skoleholderen til Løn i Schoulunde, eller og uddeles til begge Sogners Fattige.

Østerhøi, er en Banke, som ligger Østen for Maaløv Kirke.

(p) I Taarnet er to Klokker med Aarstal 1669 og 1722, og uden paa Kirken 1563 (15)

Af denne Kirke havde de Svenske 1658 nedbrudt endeel, og gjort til Heste-Stald, som endnu sees paa Muren.

1701 er Kirken renoveret, da Otto Krabbe var Stift Amtmand.

I Kirken er en Lyse-Krone.

(q) I Taarnet ere to Klokker, paa den ene er en ulæselig Munke-Skrift, men paa den anden staaer 1692. Otte Krabbe. Derved er og et Slag-Uhr. Kirkens Ornamentere ere malede og i god Stand.

En Liig-Steen over Sogne-Præsten Christopher Bertelsen, som tillige var Prior i Vartou. Han fløttede 1558 til Brønbye-Vester, opbygte der Præste-Gaarden, og døde sammesteds 1593.

(r) I Taarnet to Klokker, som ere støbte 1558 1708.

Paa Alter-Tavlen læses: 1587 Otto Brokenhuus og Karen Vensterman til Vollerslöv.

Et lidet Marmor-Epithium over den bekiendte Fiscal Sören Kornerup som døde 1674 50 Aar gammel. See Inscr. Hofm. Fund. Tom. VII p. 33. Hans merkverdige Liv og Levnet er anført Annal. Eccl. T. IV. p 479:

Den nye anlagde Landevej løber nu igiennem Glostrup næsten en Fierdingvej fra den gamle.

(s) Kirken har Etatz-Raad Nissen ladet sette i god Stand med smukke Stoele, samt Prædikestoel og Pulpitur, som alt er malet og smukt ziret; Desuden har han givet en Sølv-Æske til Brødene 1756, indrettet sin Begravelse, givet Stager til Alteret, og funderet til til Lysene, 1760 indkiøbte han Præste-Gaarden og Degne-Boeligen, som for Eftertiden følger Mand efter Mand uden Betaling efter Foundationen 1760 den 9 May, Siden gav han den (16) 1 May 1764 af Vallensbeks og Glostrups Kirkers Indkomster, Underholdning til 10 fattige Dreng og Piger med videre, og til Degnen 8 Rdlr. 3 Mrk. Af en Bonde-Gaard der i Byen, efter begge Død. See Hofm. Fund. Tom VII. P. 45. og Tom. X. App. Til Siellands Stift p. 2. Han døde 1771 og ligger her med sin Frue begravet.

I Taarnet ere to Klokker, den ene fra 1581, den anden fra 1632.

Paa Alter Tavlen læses: 1636 da Niels Trolle var Slots-Herre. Inscriptionen med videre er fuldstændig anført i Hofm. Fund. Tom. X. App. Til Siellands Stift p. 2

Et Epithium over Sogne-Præsten Mads Rasmusen, som døde 1647 54 Aar gammel, og hans Successor Vogn Svensen, Præst over 50 Aar, som døde 1698.

Sønden for Byen er en Kilde med skønt Vand.

Vesten for Byen sees endnu Rudera af et lidet Kloster.

(t) Kirken tilhører Biskoppen i Sieland pro officio.

Et Epitaphium over Sogne-Præsten Joh. Dau, som døde 1707. (u) I Kirken er en Liig Steen over Cornet Albert Bapken, fød i Bremen og døde 1680.

Peder Tideman, som har udgivet endeel gudelige Bøger, har her været Sogne Præst. Vid Dån. Bibl. Tom II. p. 42.

(v) I Taarnet ere to Klokker.

Alter-Tavlen er af Billedhugger-Arbeide.

Paa Prædikestolen sees 1616 da M. Herman Nicolaisen var Prof. Hebr. Lingvæ. (17)

En Lyse-Krone, hvorpaa staaer: 1653 af Herritzfoget Knud Vorm. To Faner over to Svenske Officerer, som blev i Kiøbenhavns Beleyring 1658.

Under Taarnet er Byefoget Isenbergs Begravelse fra Kiøbenhavn og hans Datter, Regiments-Quartermester M. Friborgs Frue, som døde 1750.

(x) Annexet er Smørum.

I Choret er en aaben Begravelse med endeel Liigkister uden Inscriptioner.

(y) I Taarnet ere to Klokker, paa den ene staaer: 1648 da Niels Vind til Grundet var Slots-Herre; og paa den anden: 1649 da Jörgen Kaasa var Slots-Herre.

Dette Sogn er Annex til Torslunde.

(z) I Taarnet ere to Klokker, den ene fra 1585. Uhrverket 1611.

Paa Altertavlen staaer: 1561 Fornyet 1620 da Kay Rantzau til Rantzausholm var Slots-Herre.

(a) Paa Alter-Tavlen staaer: 1614 da Christian Friis til Høye Taastrup var Slots-Herre.

Et Sølv Døbe-Fad, hvorpaa staaer: 1701 af Anders Hansen, Klokker til Nicolai Kirke. vid. Inser. Hofm. Fund. Tom VII p. 35.

En Tavle over Johan Skytte, Svensk Fenrik, som blev i Beleyringen for Kiøbenhavn 1659 (18)

Derved et grundmuret Hospital til 8 Lemmer, stiftet af Etatz-Raad Andresen til Bentzensdahl 1747 efter Fundat. Hofm. VII. P. vid. Dån. Bibl. T. II p. 43. 2'39 41.

Hvad han har givet til Skolen og Fattige, ibid 38. 39.

Paa Marken befindes en Steendysse. Vid. Dån. Bibl T. II. p. 43. Officerer fra 1659

(b) I Taarnet ere to Klokker fra 1599 og 1600 men begge omstøbte 1771.

I Kirken ere to Faner over Svenske Officerer fra 1659.

Ved Lande-Veyen imellem Sengeløse og Roeskilde Kroe ligger det bekjendte grundmerede Snubbe-Kors, som Eske Hemmingsen Snubbe der lod opsette, til Erindring om sin Frues Forløsning paa det Sted, og lagde dertil til Bønder-Gaarde. Vid. Danske Magazin T. I. p. 20. Volf Enc. P 447 og Atl.Dan. Tom. II p. 234.

(c) I Taarnet ere to Klokker, den ene er støbt 1631 den anden 1664.

Alteret er repareret 1723 da Geheime-Raad Iver Rosenkrantz var Amtmand.

Pulpituret 1744.

Over Kirke-Døren sees i e Steen følgende: G. P. M. Niels Lovberg, S. Præst 1722 og det samme staaer paa Gavlen over Choret paa en Steen.

I Choret ved Fonten er en Liig-Steen over en Sogne-Præst 1617 en dito over Sogne-Præsten Mogens Thomesen, som døde 1669 75 Aar gammel. (19)

Ved Byen Slagslunde ere mange gode Kilder, iblant andre er Klokke-Kilden, hvis Vand i Godhed ey giver Roeskilde Vand noget efter.

Paa Marken ere mange Steendysser, og i Særdeleshed én, som er 66 Skridt lang, rundt omkring besat med Kampe-Steen; Der findes og en Vey, som fordum har været anlagt imellem Roeskilde og Friderichsborg. Her ere og anseelige Skove, og godt Leer, som Pottemagerne i Slangerup imod Betaling betiene sig af.

Der ere og to Gaarde i Slagslunde Bye, som kaldes Hof-Gaardene, ere paa 24 Tdr. Hartkorn; Laden, som staaer der endnu, skal have været en Herre-Gaard, og en Povisk dens sidste Eyer; men siden 1673 er den beboet af Bønder.

Knardrup-Mølle har og et Stampe-Verk; Østen for samme findes en Steendysse med nogle Figurer udhuggen paa Stenene.

Rudera af det i Atl. Dan. Tom. II. p. 233 anførte Kloster sees end, af hvilket nogle Agre endnu bære Navn.

I begge Sognene er siden 1767 plantet mange nye Skove, siden endeel til Hofholdingen og Deputater ere borthugne, og skal de plantede Skove være i god Vext.

(d) I Taarnet ere to klokker, paa den ene staaer: 1588 og paa den anden: 1619 Rector Volfgang Ruhman.

Paa Bygningen sees Academiets Vaaben 1634.

Paa Pulpituret: 1669 M. Jörgen Eilersen.

Angaaende Lyst-Gaarden i Knardrup, vid. Atl. Dan. tom II p, 300.

Den har tilhørt Etatz Raad Thestrup. Professor Lintrup. Commandeur Veche, Tönder, Etats-Raad Varnsted og D. Kragelund. (20)

(e) I Taarnet ere to Klokker fra 1593 og 1615.

En Liig-Steen over Sogne-Præsten Magister Jens Pedersen Birkerod, som døde 1673.

Jonstrup har været to Gaarde, som Konge 1714 lod nedbryde og udlægge til Græsgang.

Jonstrup-Mølle er ved Konstens Hielp tillige bleven til en Stampe-Mølle, hvoraf Fabriqveur Friderich Hoffman i Kiøbenhavn er Eyere.

Borupgaard blev 1760 nedreven, og Jorden uddeelt til Beboerne i Store Værløse Bye, som deraf svare en aarlig Afgift; men et Huus skal stedse blive paa Grunden.

(f) I Taarnet ere to Klokker fra 1593 og 1615. Paa den ene staaer: 1517 Salve virgo pia & c. See Hofm. Fund. Tom. VII. P. 51.

I Alter-Tavlen er et Skilderie om Christi Begravelse.

Neden i Kirken er et Epitaphium over Krigs- og Land-Commissarius Jens Rostgaard, som døde 1715 66 Aar gammel, og Hustrue Else Iversdatter, som døde 1741 91 Aar gammel. De gav 200 Rdlr. til Kirken, at deres Grav skulde blive urørt. Vid. Hofm. Fund. Tom. VII. P. 50.

Farumgaard har Jens Rostgaard opbyggt, og ladet sette Steen-Diger om dens Marker; Kong FRIDERICH III skienkede Erke-Biskop Svane samme til en Lyst-Gaard, hvoraf nogle Damme endnu kaldes Biske-Damme; Derefter have følgende eyet den: Ober-Kammerjunker Knuth, den lærde Etatz-Raad Vinding, Jens Rostgaard og Enke, Carstenskiold, Elsegaard, Doctor Piper, Grev Reventlau, og nu Kammer-Herre og Oberst v. der Maase; Derved ligger Canøe. (21)

Herre-Gaarde i Kiøbenhavns Amt.

- 1) Cathrineberg i Sengeløse sogn i Smørum Herred. (g)
- 2) Edelgave i Smørum-Sogn og Herred. (h) (22)
- 3) Hiortespring i Herløv-Sogn i Sokkelunds-Herred. (i)
- 4) Dronninggaard i Søllerød-Sogn i Sokkelund-Herred (k)
- 5) Knardrup-Kloster i Gangløse-Sogn i Ølstykke-Herred (l)
- 6) Hvidøre-Slot i Gjentofte-Sogn i Sokkelund-Herred. (m)
- 7) Snubbe-Kors. (n) (23)

(g) Bygningen er Bindingsverk.

I Kong Friderich III. Tid eyede Frue Cathrine Sehested Gaarden, hvorefter den har sit Navn; siden General-Lieutenant Hans Ahlefeldt, hvis Enke-Frue Anne Rumohr, solgte Gaarden 1703 til Geheime-Raad og Ober-Hofmarschal Christian Friderich v. Holstein, hvis Søn Conferentz-Raad Niels Rosenkrantz v. Holstein 1748 til Statholder og Geheime-Raad Jacob Bentzon til Rugaard, Ridder af Elephanten, som 1749 med Kongelig Approbation har ladet Gaard og Gods indrettet til et Stam-Huus.

Hoved-Gaards Taxten er 156 Tdr. 6 Skpr. Hartkorn.

Paa Gaardens Grund er en nye Væyr- og Vand-Mølle med Jordskyld 9 Tdr. 2 Skpr. 2 Fk. 2 Alb Af Gaardens Mark ved Udkanten ligger en Gaard, Toftholm kaldet, hvortil er lagt 5 Tdr. Hartkorn.

(h) Bygningen er Bindingsverk.

Den skal være bygt efter Krigen paa det Sted, hvor en Lands-Bye, navnlig Rumpe, har staaet, af Admiral Bielke, som gav Gaarden Navn efter sin Frue Edele Ulfeld, 1666. Ved deres Afgang 1684 fik deres Søn Admiral Christian Bielke og Frue Vibike Juel Gaarden, som 1695 solgte den til Henrich Veldingh. 1731 blev hans Søn Christian Veldingh Eyere af den, og efter hans Død 1759 købte Etatz-Raadinde Borneman Gaarden, hvis Hoved-Gaards Taxt er 32 Tdr. 6 Skp. 1 Fk.

Benzonsdahl hører til dette Herred, men i Atl. Dan. Tom. II. p. 371. er den anført til Roeskilde Amt. See nærmere herom Roskilde Amts Herre-Gaarde. (22)

(i) Var tilforn en Herre-Gaard, opbyggt af Jæger-Mester Hahne, som døde 1680. Svendi, som tillige eyede Husumgaard, og Jacob Engsberg have siden efter havt denne Gaard i Besiddelse. I vore Tider har den tilhørt Høyeste-Rets Advocat Ermandinger, i hvis Tid Fæe-Husene 1735 omblæste, og slog 150 Høveder ihjel. Siden blev den købt af Kongen og udlagt til Høe-Avling. 1771 er der oprettet 11 Gaarde, som forhen ved Herløv Kirke er meldet. Deriblant har afgangne Justitz-Raad Höyer ladet opbygge en smuk Gaard med anseelig Hauge og 500 Frugt-Træer, dertil ligger 5 Tdr. Hartkorn fri Hoved-Gaards Taxt, afdeelt i 9 Parceller med høye Diger og Hekker omkring. Af Gaarden svares aarlig 30 Rdlr. til Kongens Casse.

(k) See Atl. Dan. Tom. II. P. 232. Hvorom ved Gientofte er meldet, har nu ingen Bønder.

(l) Derom er forhen anført ved Gangløse Sogn, at det nu er Bøndergaarde, og i Atl. Dan. Tom II. p. 223.

(m) Herom er anført ved Gientofte, at det nu en en Lyst-Gaard. See videre Atl. Dan. Tom II. p. 233.

(n) Derom er forhen anført ved Smørum-Herred i Sengeløse Sogn, og omstændig i Atl Dan. Tom. II p. 234 som og i Hofm. Fund. Tom VII p. 36. (23)

Prospekter indsat af Autor og er ikke en del af Den Danske Atlas kilde:

Prospekter af Danske Herregårde af
Joachim Ferdinand Richardt - Udgivet første gang 1844 til 1868

Liunge Cronborg-Herred i Hirschholms Amt.

Hirschholms Amt bestaaer af 3 Sogne: Bloustrød, Birkerød og Carleboe.

- 1) Bloustrød Sogn og Bye, 8 G. 8 H. foruden Præsten og Degn (o) Ludserød, 9 G. 13 H. Tokkekiøbsgaard, 1 G. Kiettinge, 3 G. 3 H. Høfviltgaard, 1 G. Stampedørgaard, 1 g: Siælsmark, 5 G. 6 H. Stutterupgaard, 1 G. Stimmestrupgaard, 1 G. Nebbegaard, 1 G. Agildtgaard, 1 G. Gronnegads Huus, 1 H. Langelte Torp, 1G. Hvedehauge Torp, 1 G. Mortenstrupgaard, 1 G. Svenstrupgaard, 1 G. Overdamshuus, 6 H. Berelte Torp, 1 G. Skovhusene og endeel andre. Sandholm, 1 G. Leereltegaard, 1 G. (24)
- 2) Birkerød Sogn og Bye, 3 G. 4 H. foruden en Mængde Indsidder Huuse, Præste-Gaarden og Degne-Boeligen, samt endeel Huuse foruden Bonde-Standen. (p) Bidstrup, 4 G. 5 H. Kaierod, 6 G. 2 H. Ravnsnæs, 2 G. 3 H. Høsterkiøb (25) 7 G. 10 H. Sandberg, 10 G. 3 H. Ubberød, 2 G.

Isterrød, 11 G. 2 H. en anseelig Vand-Mølle. Vallerød, 10 G. 4 H. Ringsted, 6 G. og en anseelig Gaard med Avling tilhører Grevinde Stolberg. Smidstrup, 5 G. 5 H. Desforuden 17 eeneste Gaarde og Huuse, som her neden under anføres.

- 3) Carleboe Sogn og Bye, 12 G. 6 H. foruden Præste-Gaarden (q) Gunderødbye, 6 G. 8 H. Fretøfte Bye, 3 G. Auderød Bye, 5. 2 H. Skiørbekshuus, 1 G. Damholtshuus, 1 G. Haugegaard, 1 G. Ullerød Bye, 5 G. Nive Mølle, 2 G. Veyenbrød Bye, 15 G. Brønsholm Bye, 9 G. 1 H. Kierkeled Bye, 4 G. 7 H. Dunse Krud-Mølle. Niverød, 8 G. Nivaae Bye, 1 G. 3 H. og den anlagte Galley Havn

(o) I Taarnet ere to Klokker, den ene med Inscription: *Barnhardus is meinen Name* 1472 og paa den anden staaer: 1678.

Paa Prædikestolen: Friderich Urne 1631.

Sandholm har General-Major Lauritz Thura opbyggt med en anseelig Hauge

Nebbegaard ligger meget fornøylelig omgivet med Skove og Siæl-Søe. Ikke langt derfra paa en Høj ved Søen er et Sted kaldet Deyligheden, hvor fordum har staaet et Lyst-Huus, som tilhørte Dronning LOVISE. Kong FRIDERICH IV første Gemahlinde.

Tokkekiøb og Leereltegaard, samt Sandholm, ere anseelig bygte, og hvortil endeel Huusmænd gjør Hof-Gierning; disse tre Gaarde ere henlagde til Hirschholms fri Hartkorn.

Ved Siælsmark Bye ligger den Sø Siæl-Søe, som har Afløb til Usserøds Mølle, og skiller Birkerød og Bloustrød Sogne fra hverandre.

Af Usserød ligger 11 Huuse til dette Sogn.

Ovenanførte 12 Torpe eller eeneste Gaarde haver ingen Fælleskab med hverandre.

Annexet er Lillerød i Liunge Friderichsborg-Herred.

(p) I Birkerød Kirke-Taarn ere to Klokker.

Ved Prædikestolen hænger de Lenker, som Sogne-Præst Hendric Gerner har baaret, da han blev fangen af de Svenske. Se. Inscr. Marm. Dan. Tom. I. p. 211.

I Rostgaards Levnet paa Vers af Lars Thura p. 133 er denne brave Mands Historie anført.

I Capellet er hensat en gammel sterk forgyldt Alter-Tavle.

Pa en Tavle er Sogne-Præsten Magister Jens Hermansen af malet med 2 Hustruer, 3 Sønner og 5 Døttre. Han var Stam-Fader for de lærde Birkeroder.

I Ravnsnæs er en Kongelig Skole; I Konsted er en Kongelig Skole hvor Skoleholderen nyder 100 Rdlr. aarlig Løn; der er og enn Tømmer-Plads. Seneste Gaarde ere følgende: 1.)

Hestekiøbgaardhuus, Eyeren er Hr. Schiöt. 2.) Eskemosegaard, tilhører Etatz-Raad Valter. 3.)

Ebberædsgaard, til hører Grevinde Rantzau, 4.) Dombedals Mølle. 5.) Skourøds Huuse. 6.) Laaleke Huuse. 7.) Rudersdals Kroe. 8.) Dolholms Huuse. 9.) Ebberøds Fisker-Huuse. 10.) Ebberøds

Blegdam. 11.) Petersborg, en anseelig Gaard, Eyeren er Major Bülov. 12.) Birkehaagehuus. 13.)

Bukkeballegaard. 14.) Kokkedalsgaard, Eyeren er Kammer-Herre og Amtmand v. Levitzau. 15.)

Mikelborggaard, et Kroe- og Fæste-Huus. 16.) Helleholm Huuse. 17.) Folchaugegaard, byggt af

Kammer-Herre Schindel paa frie Hoved-Gaards Jord; Gaardene ere alle assecurerede i Brand-Cassen og forsynet med Brand-Redskaber og Spøyster.

Om Hirschholms Slot er omstændig anført i Atlas Dan. Tom. II. p 239 og Thuras Vitruvius.

Hirschholms Bye er en liden Kiøbstad, som bestaaer meest af to Kiøbmænd, Slottes Betientere og Haandverksfolk, i alt 15 Familier og 80 Siele. (25) 7G. 10 H. Sandberg 10 G. s H. Ubberød, 2 G. Isterød, 11 G. 2 H. en anseelig Vand-Mølle. Vallerød, 10 G. 4 H. Rongsted, 6 G. og en anseelig Gaard med Avling tilhørende Grevinde Stolberg. Smidstrup, 5 G. 5 H. Desforuden 17 eeneste Gaarde og Huuse, som her ned under anføres.

3.) Carleboe Sogn og Bye, 12 G. 6 H. foruden Præste-Gaarden. (q) Gunderødbye, 6 G. 8 H. Fretofte Bye, 3 G. Stadsevang. Heslerød Bye, 9 G. Jellerødgaard, 1 G. Auderød Bye, 5 G. 2 H. Skiørbekshuus, 1 G. Damholtshuus, 1 G. Hauegaard, 1 G. Ullerød Bye, 5 G. Nive Mølle, 2 G. Veyenbrød Bye, 15 G. Brønsholm Bye, 9 G. 1 H. Kierkeled Bye, 4 G. 7 H. Dunse Krud-Mølle. Niverød, 8 G. Nivaae Bye, 1 G. 3 H. og den anlagte Galley Havn. (26)

4.) Tikiøb Sogn og Bye, 5 G. 16 H. foruden Præste-Gaarden og Degne-Boeligen og Skolen. (r) Tikiøb Skovhuse, 11 H. (27) Kathei, 1 G. Lille Esbønderup, 4 G. 5 H. Saande 2 G. Joenstrup, 5 G. 3 H. Bøtterup, 5 G. 1 H. Risbye, 2 G. 5 H. Birkehuus, 1 H. Bersholm, 9 G. 11 H. Plejelt (28) 12 G. 1 B. 9 H. Haureholm, 6 G. 7 H. Hornebye, 9 G. 8 H. Soehuset, 1 H. Holmegaard, 1 G. Steenstrup, 3 G. 2 H. Saunte, 10 G. 9 H. Skibstrup, 7 G. 7 H. Apperup, 4 G. Teilstrup, 1 B. Fuglefinger, 2 H. Horserød, 7 G. 1 B. 7 H. Ørsholt, 1 G. Ratterup, 1 G. Gurre, 6 G. 4 B. 5 H. Gurrehuus, 1 H. Leerhuset, 1 H. Nyerup, 6 G. 6 H. Nyerup Porthuus, 2 H. Cronborg Ladeggaard. Cronborg Teglggaard. Snekerteen, 4 B. 14 H. Teglggaardshuus, 1 H. Fiskerboden, 1 B. Mollenborg, 1 H. Skotterup, 8 H. Lokkerup og Dalsborg. Boerup, 1 G. 2 H. Rørtang, 4 G. 1 H. Flynderup, 3 G. Egebek Vanghuus, 2 H. Espegierde, 2 G. 1 B. 6 H. Søebekhuus, i H. Tibberup, 5 G. 5 H. Tibberup Mølle, 1 H. Mørdrup, 9 G. 2 B. 3 H. Busserup, 1 B. Munkegaard, 2 G 5 H. Krogehenborg. Bruunmark, 2 G. Reenstrup, 2 G. 2 H. Halgestrup, 1 G.

5.) Hornbek Sogn og Bye, 4 G. 48 H. (s) Ellekilde, 1 B. Aalsgaard, 1 B 27 Hus. Boerne, 2 B. 1 H. Ellekilde, (29) Ellepind, Bobaken, Gammel Sandhuus, 4 H. Hellebek. Cronborg Gevehr-Fabriqve. Teglverket. Kobberhuuset.

6.) Asminderød Sogn og Bye, 6 G. foruden Præste-Gaarden, desuden endeel Huus. (t) Fredernsborg Slot. Kraagerupgaard. (30) Langstrup, 23 G. Endrup, 9 G. Dagelykke, 10 G. Øverste Torp, 5. Nederste Torp, 4 G. Danstrup, 8 G. Nyboe, 4 G. Søeholm, 8 G. Bekeboe, 4 G. Laugerød, 4 G. Boelandsgaarde, 2 G. Knurenborghuus, Skiære-Mølle, 1 H. Baastrupgaarde, 2 G. Høysagergaarde, 2 G. Tueltsgaarde, 4 G. Roegaard er ved Fredensbord, hvoraf tiendes, 1 G. Slette, 22 H. Ebbekiøb er nu Fredensborg. Humlebek, 24 H.

7.) Lillerød Sogn og Bye, 8 G. 19 H. (u) Børstingrød, 3 G. 3 H. Eneste Husse, 5 H.

8.) Grønholt Sogn og Bye, 10 G. 10 H. (v) Søerup, 3 G. 12 H. Lønholt, 18 G. (31)

(q) Kirken er en Kors-Kirke med Taarn. Alter-Tavlen er fra den Tid, da Ditlev Holk var Høvedsmand.

Alterklædet er af Fløysel og foræret til Kirken 1745.

Sognet er fuldkommen en Miil i Længden.

Dunse Krud-Fabriqve bestaaer af to anseelige Krud-Møller.

Ved Nibaae eller Nivaae er giort Begyndelse til en Galley Havn.

I Carleboe Bye er en Veyr Mølle kaldet Bassebeks Mølle (26)

(r) Tikiøb Kirkes Taarn samt Kirken er ind- og udvendig sat i Stand 1763 af Eueren General-Krigs-Commissarius Hansen. 1769 lod han sette nye Stoele i Kirken, og fandtes paa de gamle Stoele udhugget: 1597 Ditlöv Holk, Hovedsmand.

I Sacristiet staaer paa en Steen: 1512. Sammesteds er et Epitaphium over Provst og Sogne-Præst Erasmus Garboes Hustruer, Else Maria Sevel og Charlotte Sophie Lindemand, 1762.

Et Epitaphium over Sophie Cathrine Truchses, som døde 1738 89 Aar gammel. Vid. Inscr. Hofm. Fund. Tom. VII. P. 57.

En Liig-Steen over Sogne-Præsten Peder Christensen, 1669 med et curieux Vers. Ibid p. 57.

Fonten er af Steen, derpaa læses disse Ord: *In honorem Domini nostri Jesu Christi & St. Mariæ.*

Om Kirke-Gaarden er en Ring Muur, som blev 1769 i Stand sat.

Ved Byen Gurre er en Høy med Træer og Vand omkring, hvorpaa har været et Slot i Kong Woldemars Tid 1375.

I Byen findes Rudera af hans Stald og Tegl-Ovn, om Gurre Slot er anført Atl. Dan. Tom. II. p. 252.

Heste-Vangen gaaer i mange Bugter, og derfor kaldes Rumpe-Vangen.

Gurre Høy er behagelig, da den har Gurre Søe paa den ene, og Skoven paa den andenn Side;

bemeldte Kong Woldemar reyste ofte imellem dette Slot og Søeborg, hvor Dronning HELVIG blev svanger med Dronning MARGRETHE.

Paa Esbønderup Bye-Mark blev 1736 funden i en Bakke et Steen-Kammer, hvormed er anført i Hof. Fund. Tom. VII. P. 58.

Eggen er behagelig formedelst de mange Skibe, som passere Nord- og Øster-Søen, samt og af de skønne Konge- og Jagt-Veye: Luften er sund, men derimod Eyendommen skarp, og Kornet tager ofte Skade af Dyrene. Sundet ved Snekersten giver en Mængde Strand-Fisk, desforuden ere der (27) fem fiskerige Søer: Eser, Gurre, Nyrup, Munkegaard og Hornebye Søer.

Foruden de to Kongelige Skoler har Frue Rostgaard til Kraagerup bygt en Skole, og Frøken v. der Maase givet 250 Rdlr. hvorfra Skoleholderen nyder Renten.

Harringhøy er en Dansk Colonist-Gaard; Kammer-Laqvei Kaas driver nu samme.

Af Versholm har Sr. Klauman 2 Gaards Avl; Gaarden er smukt bygt, og Hoved-Længden er Grundmuur og Teglhængt.

Ørsholt, som ligger ved Gurre Søe, er en smuk Lyst-Gaard og Hauge, anlagt af den i Helsingør residerende Kongelige Svenske Commissarius Hof-Raad Krüger. 1769 blev den formedelst paakommende Ildsaaede lagt i Aske; men blev igien opbyggt af General Consul Ralling til et Lyst-Sted.

Gurrehuus, er Skovrider-Gaarden ved Gurre Søe, og ligger ved Gurre Vang.

Nyerupgaard er smukt bygt, og beboes af Apotheker Klein i Helsingør.

Cronborg Ladegaard er forpagtet bort, og er paa 30 Tdr. Hartkorn.

Cronborg Teglgård, er et Tegilverk, og tilhører Lafonds Enke. Snekersteen, er et Fisker-Leye;

Heellesens Gaard er grundmuret og Teglhængt, hvortil er en privilegered Kroe.

Dahlsborg, er et Lyst-Sted ved Stranden, bygt af Dahl, og tilhører nu Agent Godenius.

Søebekhuus, er et Lyst-Sted med en Stampe-Mølle.

Kroghenborg, er et Lyst-Sted med 3 Vange, og Steen-Gierder omkring, tilhører Jæger-Mester v. Krogh.

Bruunmark, ere to Tydske Colonist Gaarde. (28)

(s) Kirken er 1737 af nye grundmuret og opbyggt. Sogne-Mændene har foræret et Uhrverk dertil. Konerne ere tildeels Tvættersker og Blegfolk.

Snekersteens Leye er med Teglhængte Huuse, som beboes af fornemme Fiskere og Seylere. 1770 opbygte de en Skole, som strax afbrændte, men blev Aaret derefter igien opbyggt.

Aalgaard er et Fisker-Leye, beboes deels af Fiskere, deels af Gevehr-Fabriqvens Folk.

Hellebek er et lidet Palais med Hauge, og tilhører Baron Schimmelman, tilligemed Fabriqven og Tikiøbs Kirke.

Gevehr-Fabriqven, tilforn Hammer-Verket, som kan passere for en liden Kiøbstæd. (29)

(t.) Fordum kaldet Asmundur, i. e. Os Odini.

I Taarnet ere to Klokker, den ene fra 1411. vid. Marmor. Dan. Tom. I. p. 210. og Dån. Bibl. Tom. II. p. 54 har og et got Slagverk, som blev 1729 opsat.

Altertavlen er Billedhugger-Arbeide. I Choret er en Stoel, indrettet af Dronning SOPHIA AMALIA, da hun ofte residerede paa Ebbekiøbggaard, som er afbrudt og nu til Stutterie henlagt.

Ligeledes er her og et smukt Pulpitur, som Conferentz-Raad Rostgaard 1728 har ladet bygge.

Neden i Taarnet er et Epitaphium over Prof. Og Sogne-Præst Hans Just Sevel. Som døde 1728 34 Aar gammel, og Frue Anne dreyer, som døde 1771 80 Aar gammel. See Inser. Marm. Dan. Tom. II. p. 308.

Hvad Dronning SOPHIA Amalia har givet til de Fattige. See Hofm. Fund. Tom VII. P. 262.

Kragerup ere n meget fornøvelig Sæde-Gaard der I Sognet, som Eyerne Kammer-Herre v. der Maase 1772 paa nye lod opbygge; den har en smuk Hauge, skønne Skove og yndig Udsigt til Havet, og har tilhørt Amts-Forvalter Hans Rostgaard, som meget distingverede sig i Krigen 1658 hvis Levnets Beskrivelse Biskop Lars Thura i Vers har udgivet 1725. vid. Holbergs Dannemarks Beskrivelse, Tom. III. p. 403. og Hofm. Fund. Tom. VII. P. 56. Siden efter hans Søn, Conferentz-Raad Friderich Rostgaard, en berømt lærd Mand, efter ham hans Enke, Conradina Revenfeld, og nu deres Datter-Søn Kammer-Herre og Oberst v. der Maase.

Ved Boelandsgaarde ere endeel Høye, kaldet Boelands Høye, hvor der ere mange Hedenske Begravelser. (30)

Slette og Humlebek ere Fiske-Leyer, som og desuden seyler imellem Provincerne. Ved Humlebek, som berettes, at have Navn efter Kong HUMBLE, gjorde Kong CARL XII Landgang Anno 1700 med 14000 Mand.

(u) Kirken er uden Taarn.

Paa Prædikestolen sees: 1632. Friderich Urne, Lehnsmænd paa Friderichsborg.

Byen er Annex til Bloustrød.

(v) I Kirken vare fordum nogle Catholske Reliqvier af St. Petro og St. Dorothea. Vid. Marm. Dan. Tom. I. p. 210 og Dån Bibl. Tom. II p. 54. I Taarnet er en Klokke.

I Tulstrup Græs-Vang findes en Holm med Træer, omringet med Graver hvor Kong FRIDERICH IV nogle gange spiste, naar han var paa Jagt.

Sognet er Annex til Asminderød. (31)

Holboe-Herred i Cronborg Amt.

- 1.) Græsted Sogn og Bye, 6 G. 8 H. (x) Almue, 17 G. 18 H. Skovhuse, 16 H. Haagendrup, 5 G. 2 H. Freboegaard, 1 G. Tinkerup, 1 B. Rikkerhuusene, 4 G. Dunevelde, 2 G. 4 H. Strand Esbønderup, 4 G. 3 H. Stookkerupgaard, 1 G. Fillenstrup, 1 Heel og 1 halve G. 4 H. Aggeboe Skouhuuse, 2 H. Paarup, 8 G. 4 H. Tuelstrup, 4 G. 4 H. Holt, 3 G. 2 H.
- 2.) Maarum Sogn og Bye, 6 G. 5 H. (y) Trudstrup, 4 G. 4 H. Tinghuusene, 14 H. Boelandt, 1 G. 3 H. Nellerød, 5 G. 4 H. Borringholms Huuse 5 H. Glarborg, 1 G. 1 H. Børstrup, 1 G. Kollerupgaard, 1 G. Maarum Mølle. Fugelsanghuuse, 3 H.
- 3.) Helsing Sogn og Bye, 10 G. 31 H. (z) Ammenderup, 9 G. 5 H. Neiglinge, 19 G. 2 B. 23 H. Kirkebønder, 2 G (32) Høebierg, 6 G. 3 B. 20 H. Kiedrup, 5 G. 8 H. Langøe, 16 G. 20 H. Pibe Mølle, 1 H. Kirkebonde, 1 G. 6 H.
- 4.) Valdbye Sogn og Bye, 18 G. 1 H. 27 H. (a) Sletter, 4 G. 8 H. Hemmingstrup, 2 G. 2 H. Vadshuuse, 1 B. 2 G. Aggerboe, 3 G. 3 H. Boesegaard, 1 G. Doti Skouhuuse, 6 B. 9 G. Af Mønge Bye i Veibye Sogn, 2 G. 2 H,
- 5.) Ramløse Sogn og Bye, 21 G. 40 H. (b) Skierede, 7 G. 6 H. Agerup, 6 G. 8 H. Taagerup, 3 G. 2 H. (33)
- 6.) Annise Sogn og Bye, 20 B. 50 H. © Husebye, 6 G. 2 H.
- 7.) Veilbye Sogn og Bye, 16 G. 26 H. (d) Mynge, 9 G. foruden tvende Gaarde til Valdbye Sogn, Ørbye, 16 G 14 H. Hollese, 13 G. 14 H. Underup, 4 G. 7 H. (34)
- 8.) Tibirke Sogn og Bye, 5 G. 4 H. € Tiisvælde, 10 G. 15 H.
- 9.) Blidstrup Sogn og Præste-Gaarden. (f) Ludshøi, 3 G. 6 H. Hesselberg, 4 G. 9 H. Udsholt, 15 G. 22 H. Høyelt 8 G. 13 H. Rogeleie 5 Fiskerhuuse. Smidstrup, 6 G. 11 H. Bakkebjerg, 5. 5 H. Koldsbek, 10 G. 15 H. (35)
- 10.) Søeborg Sogn og Bye, 15 G. 26 H. foruden Præste-Gaarden og Degne-Boeligen (g) Dragstrup, 7 G. 16 H. Ferle, 4 G. 1 H. Ferhøigaarde, 2 G. 4 H. Munkerupgaard 2 G. Rødkilde, 2 G. 2 H. Hesbjerg, 2 G. 3 H. Nakkehovet, 1 G. 12 H. samt Fyr-Taarne med 2 Huuse til Forvalteren opbyggt 1771. Bonnerup, 1 G. 1 H. Heiehuus, 1 H. Strandbiøstrup, 2 G 4 H. Fielenstrup, 5 G. 4 H. Nellerup, 1 G.
- 11.) Gilleleye Sogn og Bye, 56 G. (h) Billeleye Mølle.
- 12.) Esbønderup Sogn og Bye, 6 G. 30 H. (i) Villingerød (36) 9 G. 13 H. Villingsbekhuuse, 9 B. 3 H. Dronninge-Mølle, 1 G. Fabianshuus, 1 B. Kasegaard 1 G. Hinsehau, 1 G. Horegabshuus, 1 G. 28 H. Esrom-Closter, 1 H. Esrom-Mølle, 1 G. Saltrup, 5 G. 8 H. Overup, 1 G. Østrup Bye,

Hallindrupgaarde, Boeserupgaard, Sebberrupgaard, Taarupgaard, Keistrupgaard, ere alle afbrudte og Jorden bruges til Kongens Stutterie, der findes nu alene ved disse Stæder 10 Huusmænd; Ved Esrom Closter 4 Huusmænd, og Vangehuuse 10 af adskillige Navne, samt Esrom Kroe.

13. Nødeboe Sogn og Bye, 7 G. 22 H. (k) Steenholts Mølle, 1 G. Pederstrupsgaard, 1 G. Skullerød, 1 H. Ertelandshuus, 1 H. Steenstrupgaard, 2 Boel. Ellepindshuus, 1 B. Sponildshuus, 1 B. Odderdamshuus, 1 B.

(x) (31) I Taarnet ere to Klokker, paa den store staaer: Ave Maria. See Hofm. Fund. Tom. VII. P. 154 og paa den mindre staaer: Ditlöv Holk, Høvedsmand.

(y) I Taarnet ere to Klokker, den store fra 1739 den mindre fra 1698.

(z) I Helsing Kirke er en lukt Stoel til Præstens Familie. Derved en Tavle over Sogne-Præsten Hammers Hustrue, Sara, som døde 1771 og hendes Søn, som døde 1767.

I Taarnet er et Epitaphium over den berømte Poet, Sogne-Præsten Jörgen Friis, som døde 1740 56 Aar gammel, hvis Poesie er trykt i 8 vo 1752. hvori og findes hans Epitaphium og adskillige Vers p. 10 som i Præste-Gaarden ere optegnede.

Et Epitaphium i Sacristiet over Sogne-Præsten Niels Spydstrup. Hvad der er givet til hans Begravelses Vedligeholdelse, og angaaende de 600 Rdlr. (32) som Saxo Jensen, Sogne-Præst, gav til de Fattige, som er undergaaet, er anført i Hofm. Fund. Tom. VII, p. 160.

Lige for Prædikestolen er et rart Skilderie om vores Frelser, som en Munk skal have ført med sig fra Rom, og foræret Kirken, da han blev Luthersk Præst.

Ad overanførte sees, at i Helsing Sogn er 114 Huusfolk, som er noget usædvanligt.

(a) Er er Annex til Helsing og har 62 Huusfolk og Boelsmænd.

(b) I Taarnet ere to Klokker, paa den ene staaer Aarstallet 1594 og paa den anden: 1700 Otto Krabbe Stift-Amtmand.

Alter-Tavlen er givet, da Holk var Lehnsmand.

Kalken er forgyldt, med Biskop Rönnovs Vaaben paa.

En Sølv-Kande af Sogne-Præst M. Kysis Enke, 1669.

Prædikestolen er fra den Tid, da Hans Ulrich Gyldenlöve var Befalings-Mand, og repareret 1642 da Wind var Befalingsmand.

Ramløse har fordum været et Lehn til de Catholske Bisper, og da ver der en Gaard ved Skoven, som kaldtes Hof-Gaarden, hvorved vare Aller af Eske-Træer; Saxo Grammaticus anfører om en Bisp, som i det Trettende Seculo opholdt sig i Ramløse. Efter Reformationen boede en Bonde derpaa, da det var 24 Tdr. Hartkorn, som i Kong FRIDERICH IV. Tid blev udlagt til 3 Bønder Gaarde, og det øvrige henlagt til de 25 Bønder. (33) Denne Gaards Mark gaaer til det flyvende Sand, som ved Steendiger er adskilt. Paa denne Græsning har lagt Adserboe Slot, som én navnlig Laxmand eyede i Kong JOHANNES Tid. Ved dette Slot har lagt nogle Landsbyer, hvilke tillige med Slottet ere blevne øde; om dette Adserboe Slot see Ann. Eccl. Dan. Tom. I. p. 409 og om det Mord, som

sammesteds skeede paa Biskop Ricco af Roeskilde vid. Ann. Eccl. Dan. Tom. I. p. 306. Nu vides ey engang Stedet, hvor Slottet har staaet, siden det af Flyve-Sandet er ødelagt, dog er en stor Eng deraf kaldet Ryen, som er lagt til Tiisvælde Bye.

Hvad der er givet til Sognet, Annexet og de Fattige, see videre i Hofm. Fund. T. VII. P. 156.

(c) I Taarnet ere to Klokker, den ene fra 1641 den anden fra Kong FRIDERICH IV. Tid. Uden paa Taarnet staaer: 1636 Kuhla, Lehnsmand. Alter-Tavlen og Prædikestolen ere ligesom i Ramsøe.

Arresøe log Kong FRIDERICH IV. udgrave, hvorom ved Vinderød i Strøe-Herred omstændig anføres.

Sogne-Præsten Morten Brysting har givet foruden 200 Rdlr. til en Extra Skoles Vedligeholdelse i Annise Bye endnu en Capital af 200 Rdlr. ved sin Afgang 1769 hvis Rente til de Fattige i begge Sogner Ramsøe og Annise skal uddeles.

(d) I Veibye Sogn er til Erindring af Flyve Sandet, som Kong FRIDERICH IV. lod bortføre, af Kong CHRISTIAN VI. 1738 en Statue opsat, med Inscription paa alle 4 Sider, som fuldstændig er anført i Atl. Dan. Tom. II. p. 256. og Marm. Dan. Tom. I. p. 199. 200. 201. (34)

(e) Denne Kirke var paa den ene Side nesten skiult med Flyve-Sand, saa at der var et Sand-Bierg af 13 Alens Høyde, nu er det siden 1738 bortført, saa at der over 1000 Stkr. Qvæg og Bester har fornøden Græsning, som tilhøre de 6 omliggende Byer. Til dette Sand at bortføre, med Tang at debekke, og Frøets Nedlæggelse, har en Commando nogle Aar arbeidet under Inspecteur Raskes Opsigt, hvilket alt paa Støtten er ommeldt. Vid. Atlas Dan. Tom. II. p. 256.

Paa Tiisvælde Mark var tilforn en Bygning, hvor Herskabet opholdt sig, naar de besaae Flyve-Sandets Bortførsel. Paa samme Mark ved Stranden er

Helenæ Kilde, som besøges aarlig St Hans Dag af de Syge, og aarlig importerer henimod 120 Rdlr. til de Fattige. Vid. Hofm. Fund. Tom. VII. P. 154, 160, 161.

Et Canon-Skud derfra skal S. Helena være begravet, hvoromkring er en Steen-Gierde. Om denne Kilde og Helenes Levnet er udførlig beskrevet i Theat. Dan. p. 92 Marm. Dan. Tom. I. p. 202 Volsii Encom. P. 522 og Helsingørs Beskrivelse p. 227.

Der har og været en Skov kaldet St. Karens, som ey er mere til, hvorom der fortælles mange Fabler.

Arresøe Søe, som er udskaaret, er opfyldt med en stor Deel af Flyve-Sandet, som har formindsket dens Dybhed, og derved faaet et andet Udløb.

Sognet kaldtes Anno 1567 Thyebierg.

(f) Hvad Sogne-Præsten til Blidstrup Hr. Snedsted har givet til sit Begravelse, kand sees i Hofm. Fund. Tom. VII p. 160.

En Liig Steen over den berømte satyriske Poet Magister Frantz Kyhn. Vid. Marm. Dan. Tom. I. p. 201. Annal. Eccl. Dan. Tom. IV. p. 702. (35)

(g) Kirken har været afbrændt, men 1758 sadt i god Stand.

Søeborg Bye skal forðum have været en Kiøbstæd, derved en Peninsul i Søeborg Søe, som Slottet har staaet, hvoraf endnu sees Rudera af Hugne Kampe-Steene 3 Alen høy. Paa Porten har staaet en Inscription, som er indført i Marm. Tom. I- p. 202. Theat. Dan. p. 91. og Atl. Dan. Tom. II p. 253 er samme omstændig beskrevet.

(h) Kirken er af Fiskerne 1556 opbyggt, og 1746 paa Kongelig Bekostning af nye opbyggt.

Kalk og Disk er givet 1597 da Ditlev Holk var Høvedsmand paa Cronborg.

Fonten af Fyr-Forvalter Peder Jensen Grove.

To Messing-Stager af Peder Andersen, Raadmand i Kiøbenhavn.

Hvad der er givet til Viin og Brød samt Lysene, kand sees af Hofm. Fund. Tom. VII. P. 158 og til Skolen, p. 159.

(i) I dette Sogn har lagt Esrom-Closter paa et behagelig Sted med Skov ved Esrom Søe, og var et Cistercienser Closter. Nu bestaaer Bygningen af to gamle grundmurede Huus, det ene 2 Etager med hvælvede Kieldere. I Annal. Eccl. Tom. II fra p. 671 til 714 og Tom III. p. 376. og Marm. Dan. Tom. I. p. 199 findes anført om dette Closter. Der skal endnu findes Broder Rufis Jern-Gryde og Rist. I Kong FRIDERICH IV (36) Tid laae et Regiment Cavallerie der i Baraqver, men nu er det indrettet til Kongens Stutterie. S. Atlas. Dan. Tom. II. p. 261.

I Dette Sogn er stiftet i Esbønderup Bye et Syge-Huus for Cronborg Amt. Vide Hillerød.

(k) I Sognet, som er et Annex til Esbønderup, er en hellig Kilde.

Cronborg-Slot og Helsingør.

Siden Cronborg og Helsingørs Beskrivelse temmelig nøye er anført i Talas Daniae fra pag. 269 til 266 og Helsingørs Beskrivelse trykt i Aalborg 1757 samt i Hofm. Fund. Tom. VII; saa har jeg tilskrevet Hr. Ludvig Boesen, Sogne-Præst til Rynkebye og Revninge Menigheder i Fyen at meddele mig et Supplement til Cronborg og Helsingør, siden bemeldte Hr. Boesen har udgivet bemeldte Helsingørs Beskrivelse, og desuden har forfattet et Supplement til Atlas Daniae, som jeg overalt har betient mig af, hvorpaa han har (37) tilsendt mig følgende, som siden jeg ey har fundet noget at tilsette, lyder saaledes:

Om Seyl-Strygning. Med nogle Canon Skud hilse det Kongelige Danske Søe-Flag ec. Skulde være: Men nogle Canon-Skud hilse Slottet; thi Flaget, som var her fra den yderste Bastion mod Havet, ophidses ikke, uden naar Vinden og Strømmen ere Skibene saaledes imod, at Seylets Strygning var dem hinderlig eller vanskelig, da det ophidsede Flag giver tilkiende, at de for at hilse ere frie. See Hels. Beskr. P. 53.

Hvor langt det er imellem Cronborg og Helsingborg. Den ommeldte Maalning over Isen, da Sundets Brede fandtes at være 3987 Alen eller 1331 Favne, omtrent 3 Alen til hver Favn, er skeet 1585 efter Kong FRIDERICH II. Foranstaltning, og formodentlig tagen fra den yderste Pyndt ved Cronborg. Men Thyge Brahe har anmerket, at imellem Helsingborg Broe, og den yderste Broe ved Helsingør ere 7950 Alen eller 15900 Fødder, eller og, 2650 Favne, hvoraf en gjør 3 Lybske Alne,

men en Allen 2 Fødder. At man finder slig Ulighed paa Sundets Brede, maa komme af den bekiendte Forskiæl paa Alnes Længde. Naar det heder i Hels. Beskr. P. 247, at, da Sundet blev maalet, fandtes det at være 3987 Alen eller nesten 1 Miil, saa forstaaes ved et første den gamle Beregning, og ved det sidste den Brede, som man nu omstunder tillægger Sundet, nemlig $\frac{3}{4}$ Miil og noget derover.

Om Flynderborg. Jeg har altid holdt for at Flynderborg er bygt til Sikkerhed for Egnen mod Søerøvere, og ikke for Øresunds Told skyld, om hvilken Told jeg til den Tid da man slutter, dette Slot er opført, finder intet. Men at man med Ørekrogs og siden Cronborgs Bygning kan have havt nogen Hensigt, derved at forsikre sig Tolden, er gandske troeligt. Øresunds Tolds Historie er betydelig, men vanskelig at udføre. (38)

Angaaende Slottet. Det ene Taarn i Hjørnerne er det største i Omkreds, men flad og ey synderlig høyere end Taget. Det femte ved Kirken og midt for Slots-porten er det smukkeste. I Lunde Dom-Kirke hængte en meget stor Klokke, mestendeels 4 Alen i Høyden og 14 Alen i Omkreds, hvilken Birgerus, den sidste Erke-Biskop, log støbe. Denne Klokke blev, siden Taarnet var alt for lidet, efter Kong FRIDERICH II. Befaling omstøbt og deraf gjort tre mindre, hvilke førtes til Cronborg.

Tagene og Spirene ere alle dækkede med Kobber, undtagen én Længde, som er tækket med Blye. Man fortæller at de Svenske borttog Kobberet. See mere Hels. Beskrivelse p. 90 ec.

Man seer et Sted nogle Original-Stykker i Malning, forestillende Kong CHRISTIAN V. Batailler og Erobringer. Alter-Tavlen har i midten en temmelig stor, og formedelst sine couleurede Aarer og indsprenget Guld-Strimer, rar Alabaster-Steen, hvorpaa sees Christi Korsfæstelse vel udarbejdet, og derunder FRIDERICH II. Navn of Symbolum.

For dette Stykke ere tvende Dørre til at oplukke. Orgelverket er for nogle Aar repareret, dog ikkuns udvendig, efterdi samme ikke bruges.

Ikke paa én af Slottes Gavler, men over én af Portene (uvis paa hvilken) staaer den anførte Inscription: *Inclutus hanc celsam & c.*

Over den mørke Port udvendig paa høyre Haand staaer den anførte Inscription, og over samme Port paa venstre Haand ligeledes en Inscription: *Hic ubi disseusum frenans Oeresunda prosundam & c.* Vid. *Mamr. Dan. Tom. I. p. 137.*

Den inderste Port er den samme, som den forhen kaldte mørke Port, det er Porten igiennem den inderste Vold. Paa denne Portes (39) Side, som vender til Slottet, staaer den Inscription: *Nach Chrisi Geburth ec.*

Dem Inscription; Trin ind om du est værd ec. tilskrives Th. Kingo, ligner ogsaa hans Poesie, men o Hels. Beskr. P. 89 tillægges den Rector Scholæ M Eegbye; thi mig er sagt, ham at være Auto. De Vers: Stat Læser, og beviis først underdanig Ære ec. Hels. Beskr. P. 88. staaer ogsaa uden al RTvivl ikke paa den frste Port fra Slottet af, men paa den yderste eller over Porten, under den anden Vold fra Slottet.

Til Erindring om Fæstningens Forbedring af Kong CHRISTIAN V blev slagen en stor oh nu rar Medalje, paa hvis ene Side sees Slottet med sine Fæstnings-Verker, og paa den anden en dobbelt Nøgle med Omskrift: *Claudit & recludit.*

Mig er med Vished berettet, at de store Cartauer, Skiægen og Biørnen, ere i Kong FRIDERICH V. Tid andensteds henførte.

Cronborg og Byens Fata. Aar 1586 den 2 Augusti holdtes Herredag paa Cronborg. Anno 1589 blev her Slesvig og Fehmern forlehnet, paa samme Maade som for 9 Aar tilforn af Kong FRIDERICH II til Odense, Efterat Kong CHRISTIAN IV var 1596 kroner i Kiøbenhavn, begav han sig med samtlige Fyrster og Herrer til Cronborg, hvor Fæsten fremdeles med stor Pragt blev til Ende bragt.

Da Slottet var færdigt omtrent 10 Aar tilforn, lod vel ogsaa Kong FRIDERICH II ved dets Indvielse anrette megen Pragt og Herlighed, med de prægtige Fyrværker, som efter Hels. Beskrivelse p. 245 og 246. den Tid bleve afbrændte, synes rettere at henhøre til denne Høytidelighed ved Kong CHRISTIAN IV Kroning, eller maaske de samme ved begge Leylighed ere anstillede. Anno 1617 var Hertug Johan Ernst af Sachsen-Weimar, og Hertug Wilhelm af Churland i Helsingør, og den første spiste hos Kongen paa (40) Cronborg. Anno 1661 besaae Dronning CHRISTINA AF Sverig Cronborg paa hendes Reise.

Anno 1587 den 25 Augusti havde Skotske og Svenske Gesandterne Audience hos Kongen paa Cronborg, 1618 Hollandske Gesandterne, og 1697 den Chur-Sachiske Envoyé Bose.

Aar 1248 tog Kong ERIC fire Skibe med meget Bytte, hans Undesaattere fratagne af den Lybske Flode, som laae i Øresund.

Anno 1346 blev en Søe-Røver navnlig Rytze, fangen af Kong WALDEMAR, halshuggen, og hans Hoved sat paa en Stage til Ørekrog. NB Ørekrog var da ikke bygt, skal derfor være Flynderborg eller Helsingør.

Anno 1361 da Kong WALDEMAR III VAR I Krig med Hanse-Stæderne, angreb han deres Flode i Øresund, hvor han erobrede 6 af deres best Skibe, og satte nogle i Brand.

Anno 1459 bleve nogle Danziger Skibe anholdne i Sundet og mere Told besværet, fordi de havde ført Engelsk Gods og det fortoldet for Danziger.

Anno 1511 da Dannemark havde Krig med Lybek, lod Kong HANS til Hielp tage foruden Hollandske, for Vurdering, adskillige Engelske, Skotske og Franske Skibe, som komme i Sundet og ville tage til Øster-Søen.

Anno 1520 anholdtes 4 Engelske Skibe, og 1521 8 Danziger, at de skulle føre Krigsfolk med Proviant til Sverrig.

Saaledes ere fremmede Skibe oftere anholdte og brugte mod Rigets Fiender, hvilken Ret de Danske Konger øvede som Herrer over Sundet til Fartens Sikkerhed. Anno 1540 var de 25 Martii en gruelig Storm, som gjorde stor Skade. I Sundet ved Hels. Bleve 82 Skibe (41)

Anno 1566 bleve mange Engelske, Franske, Skotske og Nederlandske Skibe arresterede i Sundet, fordi de ville bringe Sverrig Tilførsel.

Anno 1573 anholdtes nogle Franske Gasandtere, som komme fra Polen, udi Sundet, fordi de ey lode stryge deres Seyle for Kronens Fæstning.

Anno 1575 Margrevinden af Baden, den Svenske Konge JOHANNIS Søsters Skibe, anholdtes i Sundet, fordi de ved Riga havde overfaldet nogle Danske Skibe.

Anno 1587 den 25 Augusti bleve 600 Hollandske Skibe anholdte i Sundet, hvilke ikke bleve løsladte, førend de betalede 30000 Rixdaler til Vederlag for Kat Rantzows Skade.

Strax efter Kong CHRISTIAN IV Kroning, begyndte de meest formuende Kiøbmænd i Kiøbenhavn, Helsingør og Malmø, efter Kongens Opmuntring at beseyle Island. 1602 traadde de i et ordentlig Compagnie, som stod ved Magt i 60 Aar, og i den Tid vare alle Landets Havne deelte imellem disse tre Stæder. Dette uagtet ville i Begyndelsen nogle Hamborger Skibe fortsætte deres sædvanlige Handel, men de bleve til Kiøbenhavn opbragte og confisqverede.

Anno 1622 lagdes 2 Skibe i Øresund for at optage Pohlske Friebyttere.

Anno 1636 bleve det Islandske Compagnies Kiøbmænd i Kiøbenhavn Hels. Og Malmø forbudne deres Vahre til Hamborg at føre eller sælge, men de skulde oplægge Vahrene i Gluckstad, og dennem derfra paa Elben at afsette.

Anno 1636 gjorde Kong CHRISTIAAN IV Begyndelse med Fiendtligheder mod Sverrig, i det han lod anholde 3 med Salt beladne Svenske Skibe i Sundet, efterdi de Svenske ikke ville give (42) Satisfaction for de mange Bedragerier, som vare passerede med de Svenske Told-Frihed i Sundet.

Anno 1666 passerede Admiral Adeler Sundet med 3 Hollandske Skibe, 1700 en Engelsk og Hollandske Esquadre, og 1719 en Engelsk Flode. For faa Aar siden har man først seet Rusiske Orlogs-Flode gaae igiennem Sundet. Om flere fremmede Floder findes i Hels. Beskr. Efter det ulykkelige Slag i Skaane 1710 fortæller man, at nogle Guardere svømmede paa deres Heste over Sundet.

Anno 1711 vare i Helsingør til sidste December døde af Pesten 2310 Mennesker, dog befandtes under dette Tal de Døde i nogle hosliggende Byer i Tikiøb Sogn, Rundsted og Høsterkiøb ved Hirschholm.

Anno 1723 omtrent ved Midsommers Tid blev en Havmand seet i Sundet af 3 Færgemænd i Hels. Hvilke efter Kongelig Ordre maatte derom aflegge den 20 Septembr. Deres med Eed bekræftede Vidnesbyrd. See Ole Bangs Samling p. 528.

Anno 1550 blev og en Fisk af selsom Skikkelse fangen her, hvis Hoved lignede en Munk med skaaret Haar, og havde paa sig noget som lignede en Munke-Kappe. Den blev foreviist Konge, som lod den begrave. See Ar. Hvitfeld in vita CHRIST III ad Ann. 1550 og 1633 en Moluccanisk Hummer. See Pontopp. Norges naturl. Histrie 2 T. p. 273.

Anno 1764 blev giort Begyndelse paa en Havns Anlæggelse, hvormed man følgende Aar var kommen saavidt, at Fartøyer paa 6, 7 til 8 Fod stikkende, kunde ligge sikke for alle Slags Vinde. Det er egentlig ikkun en saa kaldet Broe-Arm, og ikke stor nok til en Havn for store Skibe. (43)

Anno 1738 maa her have været indrettet et Spinderie; thi udi Bibl. Hersl p. 564 findes et Manuscript under denne Titul: Spinderiets Indretning i Helsingør 1738.

Indbyggere. Om det nærværende Spinderie har man læst i de offentlige Tidender. Her er ikkun et Apotheque fra 1581 da Kong FRIDERICH II anordnede, at, efterdi Helsingør meget tiltog og

forberedes, skulle et Apotheqve i Byen indrettes, og beskikkede Peter Pester til Apotheqver. Saa er her og et Bogtrykkerie og Adresse-Contoir for faa Aar siden indrettet; men blev 1772 solgt og forfløttet til Kiøbenhavn.

I forrige Seculo var her og et Bogtrykkerie, hvori 1603 tryktes en Bog, kaldtes Catecheriske Spørsmal, og Anno 1610 Davids Psalmer in 8vo. Her er i Dansk Postmester, 1 Norsk og Svensk Postmester, 1 Meglere, omtrent 30 Kiøbmænd, 80 Færgemænd, 167 Haandverkere, 5 á 6 Jydske Familier.

Consumption. I Consumption er i disse Aar sparet aarlig 11600 Rdlr. Den ridende Post afgaaer Tirsdag og Løverdag; desforuden gaaer daglig imellem Helsingør og Kiøbenhavn en gaaende Post. En Paqvæt-Baad gaaer og paa sine Tider 1 eller 2 gange om Ugen til Kiøbenhavn.

Gader. I forrige Aar hundrede var flere Gader end nu, men uanseeligere, hvilket vel viser Stadens Vidtløftighed tilforn; men derhos maa merkes, at Indbyggerne have forandret Bygge-Pladserne, og ville for Nærings Skyld helst noe i de nærmeste Gader ved Sundet, hvilket derover ere blevne anseeligere, og de andre slettere efterhaanden, ja nogle endelig ødelagte. Krigens Uleylighed kan og have ruineret meget, saavel her som andensteds. Til Beviis herpaa kan tiene den Fortegnelse paa Gaden og Stræder, som findes i Resenii Atlas, hvor flere end de 20 gader og Stræder anføres. Hvilket ikke (44) nævnes i Helsingørs Beskrivelse, enten fordi deres Navne vare mig ubekiendte, eller meest fordi de ikke ere mere til.

Sammesteds nævnes Pest-Huuset ved Lappen, og et Taarn ved Svingelen, som nu ikke findes.

Menneskenes Antal i Helsingør kunde maaskee synes her at være for høyt beregnet, dog tør jeg ikke endnu falde fra min Beregning, men meget mere troer, at den noget nær skal være rigtig. Antallet kan siden ikke være formindsket, men er hellere formeret, efterdi Helsingør ikke i vore Tider aftager, som de fleste andre Kiøbsteder.

Neppe sees Cronborg-Slot igiennem Strand-Gaden; thi lige for Gaden er en Hauge med et smukt Lyst-Huus. S. Hels. Beskr. Pag 76.

Den nederste Gade er Strand-Gaden; men ikke den skønneste; thi endskiønt den aarlig tiltager, kan den dog ikke naae Steen-Gadens Smukhed, som ey heller forringes.

Olai Kirke. Aar 1745 blev S. Olai Kirkes Vaaben-Huus, der ved Spirets Fald 1737 var bleven nedslagen, igien meget smukt og rummeligt opbyggt, dog ikke som Kirken tækket med Kobber, men med sorte glasserede Stene.

Øverst derpaa staaer det Danske Vaaben med FRIDERICH II Navn og Symbolum, samt Aarstallet 1578. Derunder læses; Det forrige Vaaben-Huuses Fald skeede, da Spiret fladt 1737. Det er igien opbyggt af Guds Børns frivillige Gave Anno 1745. Det er med Malning og Forgylldning ziret Anno 1747. Samme Tid blev og i Gavlen indsat en Soel-Skive. Naar St. Olai Kirke først er bygt, vides endnu ikke. Nicolaus Johannes kaldes Sacerdos in Helsingöer 1389, men i et Document af 1472 finder jeg først S. Oluffs Kirke udtrykkelig nævnet, da Hr. Laurentz var Capellan til Hellig Trefoldigheds Capel sammesteds. Siden nævnes den i Jörgen Giöes (45) Testamente 1474 ec. See Hels. Beskr. P. 133 seqv. Maaskee den er bygt ikke længe efter Kong Olufs Canonisation, sidst i det 11te eller først i det 12te Seculo: thi ved den Tid findes andre Kirker her i Riget opbygte og indviede S. Oluf til Ære. I forrige Seculo, indtil Anno 1692 var altid foruden Sogne-Præsten to

residerende Capellaner hertil. Aar 1738 beregnede Sogne-Præsten Hr. Örslew Communicanternes Tal til 7 á 800 men formodentlig er deres Antal nu meget større.

Hr. *Mogens Hansen*, som blev kaldet til S. Olai Kirke 1536 var egentlig den første Lutherske Præst, men da samme var ikkun kort Tid her, og udrettede intet mod Pavedømmet, saa regner man ikke ham, men hans Eftermand Hr. Peder Samsing, under hvilken Lutheri Lærdom fik Fremgang, for den første.

St. Mariæ Kirke. At S. Mariæ Kirke var 1576 sat i brugelig Stand, vides af en Inscription paa en Tavle ved den Nordre Side i Choret, som, saavidt jeg veed, siden Kirkens Reparation i Kong CHRISTIAN VI Tid ikke mere findes, og derfor ey heller anført i Hels. Beskr. Inscriptionen læses i Marm. Dan. Tom I p. 134.

Stedet, hvor Graabrødre Kloster har staaet, kaldes endnu Gamle Kloster. Det blev givet til Hospitalet 1541 ligesom Sorte Brødre Kloster 1536. Derved nævnes Frater Nicolaus Jordani Gardianus Fratrum Minorum Helsingoræ 1427. Kongen befalede 1495 at Franciskanerne skulle reformeres her.

Skolen. Conrector, som først blev beskikket i Kong CHRISTIAN VI Tid, har ingen Boelig i den Latinske Skoles Bygning, men maa selv besørge den. Skolen er stiftet strax eller dog ikke længe efter Reformationen. Iblant Rectores ere 3 blevne Biskopper: Mag. Albert Hansen i Aarhuus 1591. D. Johan Burchardsen i Ribe 1630. D. Johannes Braem i Aarhuus 1691. (46)

Fattig-Huuset. Fattig-Huuset er ikke saa nær ved St. Olai Kirke, men lukker for St. Mariæ eller Tydske Kirke-Gaard paa den en side saaledes, at de tvende Længder staaer paa Kirke-Gaarden; den tredje vender til Sophiæ-Gaden, og den fierte til St. Annæ-Gade. Hvad som af Bygninger er grundmuret har maaskee af Begyndelsen lagt til Dominicaner-Klosteret.

Gilder. Her har og været, ligesom i mange andre Kiøbstæder, et St. Giertruds Broderskal og Gilde, hvilket Kong CHRISTIAN II. Aar 1514 bevilgede at holde St. Giertruds Messe, at begrave og begaae alle de Liig, som af Søen inddrive, og derfor at beholde Penninge og andet, som fandtes paa saadanne døde Kroppe, som imellem Rybe-Aar og Hornbek inddrive.

Øvrighed. Førend Kong ERICH af Pomern gav Helsingør Stads-Ret og Privilegier, havde Byen Magistrats-Personer. Resenius melder, at nyeligen for hans Tid vare 3 Borgemestere og 8 Raadmænd, men nu 1 Borgemester og tvende virkelige Raadmænd. Iblant Borgemesterne vare forud nogle tillige Toldere ved Øresunds Told. Man finder ogsaa Borgemestere her af Adelig Stand, saasom Jens Andersön 1434 – 1452. Peder Hansen blev nobiliteret 1476 af Kong CHRISTIAN I Jens Mogensen Rosenvinge og Henric Mogensen Rosenvinge 1574. Sander Lejel 1557 og Frideric Lejel 1600 vare af Skotsk Familie, ligeledes Johannes Petræus Spormand 1608 som tillige var af Adelig Herkomst. Den lærde Andreas Bussæus var Borgemester her fra 1718 til 1735.

Angaaende Øresunds-Told. Foruden General Told-Directeuren eller Præses er ingen af Betienterne, som kaldes Told-Directeur. I steden for Taxadeuren bør staae Inspecteuren. Vel skrives, at Kong CHRISTIAN I har anlagt den Øresundske Told, med det maa forstaaes om dens Forøgelse og vissere Indretning; thi at nogen Slags Told for hans Tid (47) er svaret af fremmede Nationers Skibe, synes nok at kunde bevises. Udi Kong CHRISTIAN III Tid vare ikkun 3 Told-

Betientere, nemlig: Tolder og 2 Told-Skrivere. Siden tales og om Visiteurer, og efter 1660 meldes først om Told Cammererer, Translateurer ec.

Naar 50 og flere Skibe passere Sundet og blive alle clarerede ved Told-Kammeret paa en Dag, saa kan man let slutte, at en Skipper behøver ey nogen Time til sin Expedition, med mindre Ladningen skulle være betydelig. Til deshastigere Expediton er og antagen et saa kaldet Bud, som anviser Skipperen og i Hast bringer Told-Betienterne den behøvende Oplysning, saa at man med Fornøjelse kan see, hvor hurtig Alting expederes.

Den første jeg har endnu funden at have havt den øverste Direction over den Øresundske Told, er den i Kong CHRISTIAN II Historie bekiendte *Madame Sigbrit*. I forrige Tider finder jeg ingen af Adelen i det Embede, uden nogle *Rosenvinger*, *Stephan Kinkel* en lærd Mand, som var Professor Hist. Polit. & Eloqvientiæ paa det Ridderlige Academie i Kiøbenhavn, blev Directeur 1699. Iblant Translateurerne tælles vor store Polyhistor Friderich Rostgaard 1730 og 1731.

Kong ERIC gav og Ørekrog Privilegier baade 1422 og 1425. Formodentlig har Kongen ikke strax naaet sit Øyemerke, hvorfor han ofte har opmuntret til Stadens Opbyggelse og igientaget med Forandring og Forbedringer dens første Privilegier. Efter Aaret 1526 merker man først, at Staden i Begyndelsen blev kaldet Krogen eller Ørekrog af Slottet, men har snart igien faaet sit gamle Navn Helsingør. (48).

Priviligier. Anno 1536 forbød Kong CHRISTIAN III at Gilleleye og Villingsbek ey maae bruge Handel Helsingør til Præjudice.

Anno 1547 befalde samme Konge, at de om Helsingør liggende Sogne skulle søge Torv der i Byen hver Løverdag.

Anno 1577 gav Kong FRIDERICH II Byen Frihed for Skat og andre Besværinger i 20 Aar, maaske fordi Indbyggerne havde havt Arbeyde og anden Uleylighed ved Cronborgs Opbyggelse.

Slige Klager i Mængden indkom 1618 da 3 af Kongen beskikkede Commissarier eftersaa Byens Regnskaber. I Blant andet blev anordnet, at ingen af Kongens Hof-Betientere og Folk, som hidindtil vare blevne befordrede over Sundet paa Byens Bekostning, skulle herefter frie overføres uden Pas og rigtig Beskeed; Ligeledes at den Fortæring, som Kongens Folk fik, naar de kom til Helsingør skulle være afskaffet, med mindre de havde Pas på fire Underholdning. Hvad Byrde den frie Befordring over Sundet for Kongens Folk, har været for Byen, kan endog deraf sluttet, at alene Henric Rantzow blev 1610 ført 28 gange over Sundet.

Anno 1639 fik Borgerne Privilegium, at de maatte føre Salt til Ise-Fiorden og de Havne med Fiske-Leier, som ere lagde under Helsingørs Compagnie.

Anno 1630 bevilgede Kongen, at Indvaanerne maatte af de udi Øresund ankommende Skibe afhente deres Gods, førend de ere visiterede. Samme Aar forundte Kongen Skræderne i Helsingør at nye og bruge samme Laugs-Frihed, som Skrædder-Lauget i Kiøbenhavn. Anno 1671 bevilgede Kongen Borgemester og Raad aarlig Udviisning i Cronborg-Amts Skove. (49)

Anno 1696 bevilgedes Magistraten til Skib-Broens Vedligeholdelse at oppebære en halv pro Cent af alle Oplags Vahre, som ud- eller indføres.

Kongens Hauge. Dette Sommer-Huus med sin kostbare Hauge solgte Kong FRIDERICH V til Etatz-Raad og Told-Cammerer Putskier, og han igien til Grev Moltke den ældre, som satte Bygning og Hauge i nærværende prægtige Stand. Strax efter samme Konges Død, kom Stedet til Kong CHRISTIAN VII som skienkede det til Dronning JULIANÆ MARIÆ, der gav det sit nye Navn Marien Lyst.

Den forrige Bygning var ey den tredje Deel af nærværende.

Lehnsmændene. En fuldstændigere Fortegnelse paa Lehnsmændene er denne:

- I. Paa Flynderborg-Slot vides ikkun Albert Bydelsbach, Aar 1419.
- II. Paa Krogens Slot: 1.) Pder Oxe, 1425. 2.) Folrad Knop, 1451. 3.) Johan Oxe, 1455. 4.) Povl Laxmand, 1485. 5.) Laurids Skinkel, 1502. 6.) Johan Brockenhuus, 1509. 7.) Albert Jepsen Ravensberg, 1514. 8.) Otte Krumpen, samme Aaar til 1522. 9.) Vincentz Lunge, 1522. 10.) Johan Rantzow, 1524. 11.) Iver Krabbe, 1544. 12.) Herluf Trolle, 1550. 13.) Niels Parsberg, 1554. 14.) Vincentz Lunge den yngre, 1555. 15.) Poul Hvitfeld, 1556. 16.) Jörgen Sehsted, 1564. 17.) Johan Due, 1576.
- III. Paa Cronborg-Slot, (A) Lehnsmændene: 1.) Gert Rantzov, 1584. 2.) Steen Maltesen Sehested, 1590. 3.) Ditlev Holck, 1595. 4.) Mogens Uhlfeld, 1600. 5.) Jochum Bülow, 1604. 6.) Christian Hansen Baden, 1612. 7.) Christopher Basse, 1619. 8.) Jörgen Urne, 1623. 9.) Friderich Urne, 1627. 10.) Hans Ulric Gyldenlöwe, 1641. 11.) Arnt von der Kula, 1645. 12.) Christopher Bille 1658. (50)

(B) Commandanterne: 1) Eiler Holck, 1660. 2.) Carl Henric von der Osten, 1683. 3.) – Scheffer. 4.) Erasmus von der Pfordten, døde paa Cronborg 1710. 5- Smitter. 6.) Hans Philip Prætorius, 1727. 7.) Ditlew von Revenfeldt, 1732. 8.) Johan Friderich Brockenhuus, 1742. 9.) Gustav Gruner, 1748. 10.) Samuel Ludvig von Kalckreut, 1759. 11.) Johan Georg von Moltke, 1759. 12.) Andeas von Hauch, 1765.

Ølstykke-Herred i Friderichsborg Amt.

- 1) Steenløse Sogn og Bye, 25 G. 30 H. (a) Steenlille, 6 G. 3 H. Søesum , 24 G. 31 H.
- 2) Vexøe Sogn og Byw, 14 G. 21 H. (b) (51)
- 3) Ølstykke Sogn og Bye, 16 G. 6 B. 37 H. © Udlebye, 8 G. 5 H. Svedstrup, 7 G. 6 H. Værebro Mølle.
- 4) Snodstrup Sogn og Bye, 4 G. 6 H. foruden Prøsste-Gaarden og Degne-Boeligen. (d) Store Rørbek, 9 G. 14 H. Lille Rørbek, 5 G. 12 H.
 - a) I Taarnet ere to Klokker, paa den ene staaer: 1741 Lovise.
Alter-Tavlen er af Billedhugger Arbeide. Vid. Inser. Hofm. Fund. Tom. X. App. Sæll. P. 11.
I Kirken hænger en Lyse-Krone af Sogne-Præst Hans Vindekildis Datter, Secretair Joachim Vielandts Frue, 1714.
En anden Lyse-Krone af Jacob Muus, 1741 vid. Inser. Hofm. Fund. Tom. App. Sæll. P. 11.
I Choret findes en Tavle, angaaende 8 Gaarde og 18 Huuse, som afbrændte i Steenløse 1747.

Eb dito om Qvæg-Sygen 1745 i Vers af Sogne-Præsten Jacob Muus. Vid Inser. Hofm. Fund. Tom. VII. P. 49.

Iblant de Marmor-Fliser i Alteret fandtes én, som forestiller Christus paa Korset, ligesom det kunde være gjort med en Pensel, som Kammer-Herre v. Holstein lod polere, forsyne med en Ramme, og indsette i Muren, hvorover Provst Muus har gjort et Vers neden under 1764.

- b) Paa den største Klokke i Taarnet ere Munke-Bogstaver. Vid. Inser. Hofm. Fund. Tom. X. App. Sææl. P. 11. (51)
- c) I Taaarner ere to Klokker fra 1641 da Friderich Urne var Slots-Herre. Alter-Tavlen er af Billedhugger-Arbeide fra 1654 og malet 1744. Ablat-Æsken af Trune Niels Datter Banner, 1695. Uden paa Kirken staaer: 1594 Jacob Trolle, Lehnsmand. Paa Pulpituret læses: Karen Ahrenfeld, 1635. Ved Værebroe Mølle er en Høy kaldet Frodebierg, hvor Kong FRODE skal være begravet, vid. Atlas Dan. Tom. II. p. 318.
- d) I Taarnet ere to Klokker, den ene med Opskrift: Ave Maria gratia plena, og paa den anden staaer Aarstallet 1615. Kalk og Disk er fra 1648 da Otto Povisk var Lehnsmand. Den mindre fra Kong FRIDERICH IV. Abalt-Æsken fra Brygger Hans Holm i Kiøbenhavn, 1709. En Sølvbeslagen Alter-Bog fra Jochum Jevers, Bager i Kiøbenhavn, 1714 Kirken har Navn af Sno, siden den ligger paa en Pynt, som gaaer imellem Schienkelsøe og Hagerup Søer, saa at man paa de der værende Lande-Veye maa snøe sig rundt om, førend man kommer til Byen.

Liunge Friderichsborg-Herred og Amt

- 1) Hillerød Kiøbstad, € Friderichsborg Slot med Lade-Gaard, Slotsmøllen, endeel Vange-Huuse, Skouløst, Thamsborg, Sandvig, Carlsberg. (53)
- 2) Herløv Sogn og Bye. (f) Frørslev. Hammerholt. Bprstingerød. Hestelands Huus og 4 andre Huuse. Hammerholts Mølle, og Ladegaards Mølle.
- 3) Slangerup Kiøbstad. (g) Høyerup Bye, 7 G- 11 H. Manderup, 3 G. 3 H. Qvinderup, 7 H. 12 H. Jordhøi, 7 G. 9 H. Hauge-Mølle.
- 4) Uvelse Sogn og Bye, 17 G. 22 H. (h) Lystrup, 7 G. 20 H.
- 5) Liunge Sogn og Bye, 23 G. 24 H. (i) Kallerød 19 G. 22 H. (53)
- 6) Uggeløse Sogn og Bye, 16 G. 23 H. (k) Vadstrup, 10 G. 13 H. Wasingerød, 10 G. 14 H. Hovelts huus, en Græsvang. Lindholmsgaard, 2 g. 4 H. Mørdrupgaarde, 2 G. Hestetangs Mølle. To Huuse i Skoven til Vassingerød.
- 7) Oppe Sundbye Sogn og Bye, 20 G. 12 H. (l) Oppe Sundbye Mølle. (54)
- 8) Græse Sogn og Bye, 14 G. 21 B. (m) Græse Mølle.
- 9) Sierslev Vester Sogn og Bye, 13 G. 3 H. (n) Havelse Mølle.
- 10) Hiørlunde Sogn og Bye, 13 G. 6 B. 5 H. (o) Skienkelse, 12 G. 6 B. 2 H. Sperrestrup, 4 G. 3 B. 6 H. Hagerup 3 G. 1 B. 4 H. Krat-Mølle. Rastrupgaard, 2 G. (55)

- 11) Udesundbye Sogn og Bye, 15½ G. 29 H. og en Græs-Mølle (p) Sundbyelille, 8 G. 9 H. hvoraf 5 Gaarde (56) og 5 Huusmænd høre til Hiørlunde Sogn. Bunderup. 3 G. 4 H. Friderichsund Kiøbstæd.
 - 12) Lillerød Sogn hører til dette Herred, men er anført ved Liunge Cronborg-Herred.
-
- e) Om Hillerød Kiøbstad findes herefter meldt.
 - f) I Taarnet ere to Klokker, paa den ene staaer Munke-Skrift, og paa den anden: 1659.
Paa Prædikestolen læses: Johan Urne, Karen Ahrenfeldt.
Et Epitaphium over Jochum Christopher Bylov, Amtmand over Friderichsborg, Cronborg og Jægerspris Amter, som døde 1689 53 Aar gammel.
En Liig-Steen over K. Prædikant Jörgen Mortensen, 1583.
En dito over Huus-Foget Otto Ludvig, som døde 1618 66 Aar gammel.
En dito over Hans Ruemand, Dronningens Skrædder, 1603.
En Tavle over Engelbrecht Castrup, som døde 1598 vid. Inscr. Hofm. Fund. Tom. VII. P. 164.
En Liig-Steen over Hans Luchov, 1597.
 - g) Slangerup, om samme følger herefter.
 - h) I Taarnet ere to Klokker.
1742 er der bygget til Kirken, saa at den seer ud som en Kors-Kirke.
I Lystrup var en Lyst-Gaard uden Avling, som tilhørte Præsident Nanse i mange Aar fra 1662 men har nu tabt sin Herlighed.
 - i) Taarnet er opbyggt 1723 vid. Inscr. Hofm. Fund. Tom. VII. P. 164 deri ere to Klokker, den ene med Munkeskrift og Aarstallet 1431 og paa den anden staaer: 1543.
Paa Alter-Tavlen læses: Friderich Urne, Karine Ahrenfeldt.
To Malm-Stager: 1644 Hans Uldrich Gyldenløve. (53)
En Lyse-Krone fra Anne D. Hans Lethis Enke, 1712 hvad dertil er givet, see Hofm. Fund. Tom. VII. P. 165.
En dito over Provst Vindekilde, som haver været Præst over 50 Aar; han stiftede en Extra-Skole i Liunge Bye.
I Muren er en Hund udhugget, som efter Tradition skal betyde: At en Frue boede i Kallerød, og en Junker paa Borre Slot i samme Sogn havde en Jagt-Hund, som beed Fruens Hund, hvorover hun ey vilde søge Uggelse Kirke, og derover bygte Liunge Kirke.
Paa Liunge Mark ere to Kilder.
 - j)
 - k) I Taarnet ere to Klokker, den ene med 3 Munke-Bogstaver, og paa den anden staaer: 1644 Hans Uldrich Gyldenløve, Lehnsmand. Anno 1767 fladt Taarnet ned, da det blev repareret, men siden af Grunden nye opført.
Paa Uggeløse Mark er en Kilde i en Eng.
I Badstrup har været et stort Huus af Muur- og Kampe-Steen 21 Alen lang; videre vides ey.
I Udkanten af Skoven ved Søen er et Sted kaldet Borre Slot, hvoraf sees Rudera af Bygninger og graver.
I Sognet ere endeel Hedenske Begravelser.
 - l) I Taarnet ere to Klokker, den ene fra 1572 og den anden fra 1632.
Paa Klak og Disk: 1644 Hans Uldrich Gyldenløve.
Paa en Lyse-Krone: 1687 Sogne-Præst Christian Brokman Gudmansen.

En Liig-Steen med Munke Bogstaver.

Paa Byens Mark er en Sundheds Kilde, kaldet St Olufs Kilde, som besøges St. Hans Dag; Sogne-Præst Leming har ladet den 1757 sette i Stand med Træverk. (54)

- m) I Græse Taarn ere to Klokker med Inscription paa den ene: 1644. U. Gyldenløve, og paa den anden Aarstallet 1744.

Paa en Bakke i Hof-Vangen har staaet Græse Gaard, som har tilhørt de Troller; neden for er en Søe med Caruser og Aborre; Gaardens Jorder ere deelte imellem Bønderne.

Paa et Sted kaldet Skoubakken, kan sees Friderichsborg, Jægerspriis, Fiorden og 20 Kirker. Skoven har Vinde ødelagt, Eyendommen er ringe til Avling uden i vaade Aaringer.

Ved Græse Mølle er en Sundheds Kilde, som St. Hans Aften besøges.

- n) Kirken har ingen Taarn, men denne Inscription: 1593 Verbum domini manet in øternum.

Ved Kirke-Muren er en Steen af usædvanlig Størrelse.

Dette og Græse Sogns Beboere fik deres Jorder 1756 skiftede, og kom derover i god Stand.

- o) I Taarnet er et Slag-Uhr, samt to Klokker, den ene med Aarstal 1608. Matthias Hass.

En Lyse-Krone af Sogne-Præsten Gudman Svensens Enke, 1682.

Choret er indelukt, og ligeledes Daaben, som er smuk mahlet.

Paa Prædikestoelen staaer at læse: Otto Povisk, Slots-Herre og Land-Commissair.

Ved Eske Søe er en Kilde og et Offer-Sted (55)

- p) I Taarnet ere to Klokker, paa den ene staaer: 1579 og paaden anden: 1634 samt er Uhrverk 1761.

Paa Vaabenhuus Dørren staaer disse Ord: 1654 var der stor Pest i Sognet. En Lyse-Krone fra 1646. Paa Alter-Stagerne staaer; Peder Larsen 1622.

Et Epitaphium over Mogens Ibsen, Raadmand i Slangerup og Tolder i Friderichsund, døde 1665 i hans Alders 55 Aar.

Ey dito om Opstandelsen, over Peder Andersen, 1665.

Til Kirken er 1744 gjort en Tilbygning af 8 lukte Stoele.

Ved Sundet, som gaaer omkring Uden Sundbye Mark, er 1747 gjort en nye Broe og Færge.

Paa den liden Øe Kiølhøi, som bestaaer af to Holme, voxer vilde Aspargis. I dette Sogn er den liden Kiøbstæd Friderichsund, og ligger 5 Mile fra Kiøbenhavn, 3 Mile fra Roeskilde, 3 Mile fra Friderichsborg 6 Mile fra Helsingør, 2 Mile fra Friderichsverk, 9 Mile fra Callundborg, 11 Mile fra Corsøer. Byen har fordum været kaldet Faalkenberg, da Kong CH II lod bygge Friderichsborg, blev Materialerne der førte i Land; Kongen lod der anlægge en Skibs-Broe, og blev der tilladt Oplag 1578. Kong FRIDERICH III GAV Byen Kiøbstæds Frihed 1665 og kaldede den Friderichsund. Den blev da lagt under Slangerup Jurisdiction, og hørte til Slangerup Kirke, indtil 1744 da Kong CHRISTIAN VI. lod bygge til Udesundbye Kirke, og anordnede, at Indvaanerne herefter skulde høre til denne Kirke. Byens Vaaben er en Falk med en Steen i den høyre Fod, staaende med den venstre paa en Green: Til Byen er ingen Jorder uden nogle Tofter. Den har 4 Kiøbmænd, 1 Farver, 21 Haandværker af alle Slags, 5 Brændeviismænd, 28 Gaarde og Huse, 33 Borgere, i alt noget over 200 gamle og unde Mennesker.

Byen har ingen Skibe, Skibs-Broen er forfalden, og Vahrene udføres med Pramme. (56)

Sundbye Færge ligger kort fra Byen mod Nordvest, hvor man ved en Færge med Heste og Vogne drages over ved et Toug, som er fastgjort med Pæle og Ringe, fra det ene Land til det andet, nemlig til Jægerspriis Amt.

Der boer en Controleur og hører under Rørvig Toldsted tre Mile derfra i Ods Herred.

Anno 1764 blev der fanget en stor Sverdfisk. 1768 indfandt sig og nogle Spring-Valfiske, hvoraf én blev skudt og fanget.

Ligeledes findes der og godt Leer til Teglblænderie, og tilforn har man brændt Kalk af en Bakke; saa er der og undertiden fundet Mergel.

Strøe-Herred i Friderichsborg Amt.

- 1) Eregome Sogn og Bye, 14 G. 20 H. (q) Brederød, 8 G. 9 H. Sonnerup, 4 G. 1 H. Auderød, 12 G. 12 H. (57)
 - 2) Winderød Sogn og Bye, 9 G. 13 H. (r) Kassemose, 7 G. 1 B. 8 H. Oure Møller. Friderichswerk. Krudt-Mølle. Salpeter Huuse.
 - 3) Skievinge Sogn og Bye, 22 G. 42 H. foruden Præste-Gaarden. (s)
 - 4) Giørløse Sogn og Bye, 32 G. 37 H. Borup, 4 G. 6 H. (58)
 - 5) Strøe Sogn: Strøemagle, 12 G. 11 H. (u) Strøelille, 5 G. 6 H. Siersløv Øster, 18 G. 19 H. Strøe Mølle
 - 6) Lundbye Sogn: Lille Lundbye, 8 G. 1 B. 16 H. foruden Præste-Gaarden (x) Store Lundbye, 16 G. 16 H. Mielløse, 19 G. 24 H. Søsterbroe, 1 B.
 - 7) Ølsted Sogn: Store Havelse, 14 G. 30 H. (y) Ølsyed Bye, 12 G. 24 H. foruden Præste-Gaarden. Lille-Havelse, 5 G. 7 H (59) Ubberup, 2 G. Grimstrup, 3 G. 4 H. Havelsehuus, 1 H. Strøelille Mølle, 1 B.
 - 8) Tierrebye Sogn og Bye, 3 G. 8 H. (z) Harløse, 14 H. 27 H. Ullerød, 6 G. 18 H. Rønnehuus, Ventegodts, Truntehuus, Giøgehuus, Frebohuus, Ebenholts Huuse, disse 7 Huuse har hver 2 Slp. Hartkorn, og ere Skov- og Vang-Huuse.
 - 9) Alsnyderup Sogn og Bye, 9 G. 18 H. (a) Juelstrup, 8 G. 17 H. Benstrup, 3 G 6 H. Strøegaard, 1 G. Nejde, 3 G. 11 H. (60) Desforuden 8 G. til Annise Sogn. Taagerup, 1 G. Tipperup, ! g.
 - 10) Thorup Sogn og Bye, 11 G. 11 H. foruden Præste-Gaarden. (b) Hald, 9 G. 2 B. 5 H. Ellingegaarde, 3 G 5 H. Sverkenstrup, 5 G. Fornerup, 2 G. 2 H. Gryndesegaard, 2 G. 2 H. Norup, 5 G. 6 H. Ullerup, 14 G. 6 H. Topholm, 1 G. Lyenæs Færgested, 5 H. Torupmagle, 6 G. 5 H. Tommerup, 7 G. 4 H. Toruplille, 6 G. 1 H. Kikhavns Fiskeleie, 20 Huuse, á 3 Skp. 2 Fk. 12 Huuse, á 1 Skp. 3 Fk. (61)
 - 11) Meelbye Sogn og Bye, 29 G. 24 H. med Præste- Mensal-Gaardene. (c) Evetoft Bye, 12 G. 8 H. Haagendrup, 6 G. (62) 1 H. Tollerup, 8 G. 14 H. Ovre Mølle, samt Teeglblænderne paa Haadendrup Overdref.
- q) Taarnet er bygt i Øster med to Klokker, den store med Opskrift: 1649 Otte Povisk, Lehnsmand, og paa den mindre: Aarstallet 1722.
Her er og et Epitaphium over Sogne-Præst Isac Schwarzkop, som døde 1754.
I Auderød Bye findes Rudera af Dronningsholms Slot, som har været til i Dronning MARGRETHES Tis. See Dån. Bibl. Tom. II. p. 53. og Hvidtfeldt Tom. I. p. 179. Stenene bleve brugte til Friderichsborg Slot.
Af et gammel Document sees, at Niels Torsen i Eregome, gav et Bord med Skrabe, (det er en Bord-Fod.) til Præsten for sin Siæls Salighed.
Hvad der er samlet til de Fattige, kan sees i Hofm. Fund. Tom. VII. P. 223.

I Sognet er en Kilde, kaldet Kolde Kilde. Angaaende Friderichsverk, er til Slutning af Herredet anført. (57)

- r) I Taarnet ere to Klokker paa den ene staaer: 1649. Otte Povisk, Lehnsmænd over Friderichsborg. Alter-Tavlen er af Jacob Trolle til Broager, Hovedsmænd paa Friderichsborg 1594. Ved Kirken er en Banke, hvor den første Lutherske Præst, formedelst hans Nidkierhed imod de Catholske, blev ihjelslagen. Præste-Gaarden afbrændte 1718 og blev igien zirlig opbyggt. Arresøe, som er fem Mile i Omkreds, blev i Kong FRIDERICH IV Tid ved Major Eberlin udskaaret, da den fik Udløb i Havet, hvorved mange Kirke-Sogne fik god Engbond, Græsning og Tørveskiær.
- s) I Taarnet ere 2 Klokker, den ene fra 1516. See Bibl. Dan. Tom. II pag. 52 den anden fra 1747. Lyse-Stagerne ere givne af Etats-Raad og Præsident Nansen 1696. Daabens Bekken af Printz Jörgens Kammerskriver Schieving, og Karen Rosenmeyer, 1675. I Cappellet er Sogne-Præst Qvistes Begravelse; hvad han gav til de Fattige See Hofm. Fund. Tom. VII p. 223. I Byen ere fire Kilder, og paa Marken Kiæmpe-Begravelser.
- t) I Taarnet ere to Klokker, den ene fra 1616 og den anden er 1758 støbt paa Friderichsverk, da Etatz-Raad Louison var Kirke Inspecteur. Alter Tavlen er af Billedhugger-Arbeyde. Lyse Stagerne ere givne af Præsident Nansen. Paa Pulpituret staaer antegnet: 1701 Capitain Carl Christian Birkerød. I Borup findes Rudera af et Closter, hvor ofte opgraves Menneske Been. (58)
- u) I Taarnet ere to Klokker, støbt 1593 og 1650 da Otto Povisk var Lehnsmænd. Paa Kalken staaer med Munke-Stiil: Nazarenus Jesus-Jaip- Ec-Ig: Paoili Canonic. Roesk. & Rector Eccl. Strömagl. I Øster Vang paa Strøebiørg findes en Høy, kaldet Kathøy, hvor Sogne-Præsten 1772 lod sprengte Steene til 30 Favne dobbelt Steendige; Stenene vare satte i Orden og udgiorde tre Grav-Steder med fine Dække-Steene, deri laae mange Menneske-Been af sædvanlig Størrelse, og nogle Krukker, hvori fandtes en liden Knis og Ring af ubekiendt Composition eller Metal, samt nogle Offer-Knive af Flinte-Steen. Hvad der er samlet til de Fattige, see Hofm. Fund. Tom. VII. P. 223.
- v)
- w)
- x) I Taarnet ere to Klokker, støbte 1514 og 1652. Alteret og Pulpituret er af Friderich Urne og Cathrine Ahrenfelt, 1630. Sognet kaldes og Nord Lyndby ved Arresøe, som gaaer til Præstens Have. I Lille Lundbye har været en Herre-Gaard, som nu ere to Bønder-Gaarde. Hvad der til Sognets Fattige er samlet, see Hofm. Fund. Tom. VII p. 224
- y) Paa Kirke-Døren læses: 1638 Friderich Urne. Paa Ølsted Mark er en rindende Kilde, kaldet Dronningens Kilde. Uden for Havelse har ligget en Gaard kaldet Havelsegaard, og tilhørte de Catholske Biskopper i Roeskilde. Ved Arresøe er en Steen af usædvanlig Størrelse. I Capel-Skoven sees Rudera af et Capel, som har tilhørt Ebelholts Closter. Dette Sogn er 1738 tillagt Knudbye (59)

- z) I Taarnet ere to Klokker, den største er støbt 1601 og den mindre er med Inscription: Hielp Christus Jesus.
Kalk og Disk er givet af Ebbe Mogensen i Kiøbenhavn 1722.
Der har fordum staaet et Billede af St. Wilhelmo Abbate, som Biskop Resen lod bortføre.
Paa Ullerød Mark er en Høy, kaldet Ulf van Jern, hvor en Kiempe af dette Navn skal være begravet, hvorom meldes i Kiæmpe-Viserne.
I den K. Græsvang sees Rudera af Ebelholts Closter, hvorom meldes Annal. Eccl. Dan. Tom. II. p. 688 og 707. Tom III. p. 362 og 381. Marm. Dan. Tom I. p. 202. Helsingørs Beskr. P. 223.
Closteret har været stort og anseelig; Endnu kan sees hvor Lyst-Haugen har været; Iblant Rudera findes en stor Liig-Steen med Inscription: Hic sepultus est nobilis vir D. Ako Andreae Miles cum uxore Anna Dorothea, qvi. Ob. Dronningholm. Orate pro illis, med to Vaabner og Aarstallet 1520; nede under: 1511 Virgo Bilds Datter.
I en høy Banke i Tierbye Vang, ey langt fra Lande-Veyen, findes Rudera af en Gang af hugne Kampe-Stene, som synes at gaae ned i Jorden, den er to Allen paa hver Side i Fiirkant.
- a) I Taarnet ere to Klokker med Munkeskrift.
Kong CHRISTIAN III befalede 1533 at denne Kirke og Tierbye-Kirke skulde afbrydes, og begge Menigheder lægges til Ebelholts Closter-Kirke, som dog ikke skeede. (60)
Til Alsynderup Sogn ligger foruden ovenanførte Steder nogle Huuse, som har lidet Jord at besaae: Sultenpot, Damhuuset, Ørnehuuset, Hermansted, Strøgaardshuus, 2 Kildepot Huuse, 8 Kagerups Huuse.
- b) I Taarnet ere to Klokker, som ere støbte 1741 og 1747 tilligemed et nyt Uhrverk fra 1755.
Den store Kalk blev leveret til Hillerød, hvorimod Kirken fik en forgyldt Kalk 1651.
1746 bleve Kirkens Ornamenten malede og sat i Stand.
I Choret er en Liig-Steen fra 1535 med udhugne Billeder, over Frue Kirsten Skave, Jacob Trolles, og Søn Niels Trolle til Thorup, som nu er en Bye, men var fordum længe en Herre-Gaard.
Ved Thorup Bye er en Kilde, kaldet Mødde-Kilden, Østen for en anden, kaldet Dysse-Kilden; ved Lyense er en Kilde, som besøges af svage Folk.
Paa Marken findes et Hedensk Begravelse, hvor Thor berettes at være begravet. S. Marm. Dan. Tom. I. p. 213 og Dån. Bibl. Tom. II. p. 52.
De Fattiges Capital, som var samlet til 11772 Aars Udgang af Sogne-Præsten Hr. Coldevin, var 200 Rdlr, hvoraf de Fattige nyder Renten.
S. Hofm. Fund. T. VII. P. 223. (61)
- c) I Sacristiet har været nogle Catholske Reliquier, som nu ere borte.
Kirken er dediceret St. Margrethe.
I Lonbiørg Vang findes en Hedensk Ager, kaldet Thisø Ager, sammesteds er og en Bakke, hvori den Kiæmpe Romboldus skal være begravet.
De Fattiges Capital var 1772 20 Rdlr. 4 Mk. S. Hofm. Fund. T. VII. P. 224.
Angaaende Friderichsverk.
I Kong FRIDERICH IV. Tid blev gravet en Canal i Skieller imellem Cregome Sogn og Vinderød Sø fra Arrø-Sø til Isefiorden, hvilket skeede fordi Flyve-Sandet havde ødelagt mange Byer og Marker, og dermed opfyldte Arrø-Sø; herved fik Vandet Udløb, og en Mølle blev anlagt til at slibe Agat, som blev nedlagt i Kong CHRISTIAN VI. Tid; Kong FRIDERICH V. lod der anlægge et Verk til Krud, Canoner og Ammunition, og kaldede det Friderichsverk, som General Krigs Commissarius Clausen med stor Flid har ladet indrette; Dette Verk begyndte

1757 og til i Aaret 1772 ere der støbte 900 Stkr. Metal-Canoner, Mørsere og Haubitzer, 3300,000 Pund Krud, 200,000 Stkr. Jern Bomber, Granater, Kugler og Blye-Krandse, foruden en Mængde andre Krigs-Armaturer.

Ved denne Indretning har man befunden, at der spares den femte Deel af Canonernes Tyngde, saavelsom og betydelige Omkostninger paa Transporten, og formedelst Krudets Styrke spares den fjerde Deel og af dets Mængde.

Ved disse Materialers og Producters Transporter ere deels inden-deels udenlands aarlig brugt 70 a 90 Skibe, hvorved 200 Søefolk aarlig har havt Levebrød.

Nogle hundrede Familier af Handverksfolk, saasom: Kobbersmede, Bagere, Hiulmænd, Skrædere, Skoemagere, Hattemagere, Rebslager, Sabelmagere, Slagtere, Pottemagere, Kroeholdere, Tobakshandlere, har derved havt Næring og Ophold. (62) I Januario 1772 var Arbeids-Familierne ved dette Verk af Mandkiøn 504 og af Qvindekiøn 416 i alt 920.

Ved denne Indretning er brugt Landets egne Producter, og derved sparet en halv Million.

Af Træ-Plantning omkring Friderichsverk samt det tilhørende Gods er plantet i 15 Aar imod 3 Millioner af alle Slags Træer, saasom: Eeg, Bøg, Gran, Hæssel, ec. og en stor Mængde Frugt-Træer. (63)

Hillerød Kiøbstæd i Friderichsborg Amt.

Hvor er beliggende. Tæt ved Friderichsborg Slot ligger den liden Kiøbsted Hillerød, under Poli-Høyde 55 Gr. 56 Min., fra Kiøbenhavn 4 $\frac{1}{4}$ Miil, fra Hirschholm 2, fra Helsingør 3, fra Fredensborg i, fra Roeskilde 5, fra Slangerup 2, fra Friderichssund, 3, fra Friderichsverk 3, og fra Esrom 2 Mile. Slottet og Byen er omgivet med Skove, Søer, Enge, lidet Agerland, dog har Skoven tilforn lagt nærmere Byen.

Hvoraf Byen har Navn. Paa Stedet hvor Slottet nu staaer, har fordum staaet en Herre-Gaard, kaldet, Hillerødsholm. Paa det Sted i Byen, som nu kaldes Bakken, har staaet en Bonde-Bye af 5 Gaarde, kaldet Hillerød, og strax i Nærværelsen lagt en anden, kaldet Ilskiøb, som og er afbrudt.

Dens Begyndelse. Byens Opkomst begyndte først 1560, da Herlöv Trolle fik ved Mageskifte Skou Closter, nu Herlövsholm, for dette Hillerødsholm, saa har Haandverksfolkene, som bygte Slottet Friderichsborg, der begyndt at bygge Huuse og Gaarde. En Kroe blev opbyggt paa Kongelig Bekostning. (63)

Slots-møllen blev og kort efter Slottet opbyggt. Siden i Kong CHRISTIAN IV. Tid har endeel af Hof-Betienterne der bygt Huuse, saa at Byen fik sit første Privilegium af Kong CHRISTIAN IV. den 4 April 1608 som siden er confirmeret af Kong FRIDERICH III 1661. Dog at staae under Lehnsmanden og Kongens Foged, som var Eregome Birke-Ting, men for Kiøbstæd-Paabud vare de den Tid befriede. Da havde Byen skøn Næring, naar Hoffet der opholdte sig, og kunde faae til Huusholdningen havd de behøvede, paa den store og lille Lade-Gaard, som nu er nedlagt.

Anno 1630 fik Byen Tilladelse at gaae i Friderichsborg Slots-Kirke.

Anno 1654 og 1655 var Pesten der.

Fra 1657 til 1659 var Svensken der.

Anno 1698 brændte den Deel af Byen, som ligger ud til Kiøbenhavns Vey.

Anno 1711 var Pesten der, dog døde ikke mange.

Anno 1733 blev Huusene omkring Søen lagt i Aske, saa at Kongen skienkede dem Consumptionen i nogle Aar.

Anno 1762 slog Tordenen ned, og antændte et af de yderste Bak-Huuse, hvorved de fleste af Bak-Huusene opbrændte.

Byen har og havt nogen Fordeel ved det at Kong CHRIST. V. Kong FRIDERICH IV. Kong CHRISTIAN IV. Og Kong FRIDERICH V. der eller ere blevne salved, dog har de maatte anskaffe frie Logementte til alle Høye og Lave ved disse Høytider.

Anno 1741 den 15 Augusti fik Byen ved Kongelig Resolution i steden for frie Udviisning tilforn, 60 Favne kort Brænde og 300 Læs Tørv, dog maae de selv betale Omkostningerne.

Anno 1732 da Kongens Kroe blev ophævet og solgt, fik Vognmands Lauget Kroe-Vangen, som er deelt i ti store og een mindre (64) Lod, hvoraf svares 21 ½ Rdlr. til Amt-Stuen, hvoraf Byefogden skal have Underholdning til 2 Heste og 2 Kiøer, ligesom og Vognmændene fil Laug, og at nyde samme Taxt, som Kiøbenhavns Vognmænd.

Markeder. Anno 1754 blev tilladt Heste-Market hver Onsdag i Fasten, og tillige neste Torsdag efter Paaske, ligesom og Byen har to Markeder ved St. Hans Dag og i October.

Byens Porte og Gader. Byen har fire Porte: Mølle-, Trolds-, Helsingørs- og Kiøbenhavns-Port. Gader: Slots-Gaden, Kiøbenhavns-Gade, Helsingørs-Gade, Mørke-Gaden og Bakken, desuden nogle smaa Steder, som ey har Navn. Torvet ligger nesten, hvor de tre fornemste Gader støder tilsammen.

Anno 1772 er Torvet udvidet, det gamle Fattig-Huus borttaget, og et Vagt- og Spøyt-Huus opbygget i Steden; deri er tvende store Spøytter. Gaarde og Huuses Antal er 167; desuden Præste-Residentzen, den Latinske og Danske Skole, Capellan-Boeligen, det nye Magazin, Salpeter-Verket, Hospitalet, Kongens Fisker-Gaard og Slagter-Gaarden, i alt assureret 1771 for 157930 Rdlr. i Brand-Cassen.

De Steder, som ere merkværdige, ere:

- 1.) Fattig-Huuset, som 1770 er forfløttet til en nye opbyggt Gaard i Mørke-Gaden.
- 2.) Amtets Syg-Huus er en nye Stiftelse af Geheime-Raad Gram, indrettet for Amtet, Foundationen 1770 den 12 October.

Huuset er paa der Sted hvor Jæger-Gaarden tilforn har staaet.

Stiftelsen er for begge Amter, hvoraf det ene Syg-Huus er her, og der andet for Cronborg-Amt i Esbønderup Sogn og Bye i Holboe-Herred hvortil er baade Barbeer og Syge-Opvarter; Efter (65) Foundationen give de, som blive Riddere af Dannebroke noget dertil.

Foundationen skal vorde indført i Supplementet til Foundationerne.

- 3.) En Veyr-Mølle paa Hollandsk Maade 1772 indrettet bag ved Ting-Huuset.
- 4.) Den grundmurede Vand-Mølle, som har sit Vand fra Slots-Søen.

5.) Hvor Jæger-Gaarden tilforn var, er opført en grundmuret Bygning af Etats-Raad Lowson, som nu bruges til Magazin for Kongens Havre til Stutteriet.

6.) Uden for Byen ere to skønne Gaarde:

Carlsborg, som 1756 af nye er opbyggt og har god Ager-Jord og Fiske-Damme:

Sandvig Gaard, som og har Avling.

Kirke-Gaarden. I den gamle Kirke har de holdt Guds-Tieneste endnu 1617 da samme maa være bleven øde. 1630 tillod Kong CHRISTIAN IV Indbyggerne at høre Prædiken i Slots-Kirken, som de endnu betiene sig af, men naar Hoffet er der, skal der holdes saa tidlig Prædiken, at Hoffets Guds-Tieneste ikke forhindres. Paa Kirke-Gaarden er 1650 opreist en liden Bygning og et lidet Taarn af Tømmer, hvori er tre smaa Klokker, som bruges visse Timer om Dagen til Liig, og til Prædiken, naar Herskabet er paa Slottet.

At her ved Slottet Friderichsborg, af Kong FRIDERICH II er allerede stiftet en Latinsk Skole, men igien ophævet, meldes baade in Atlante Dan. Tom. II pag. 314 og i Hofm. Fundat. Tom. VII. Pag. 167. Siden derefter var her dog Underviisning i Latin, hvor den, som var Lærere, tillige var som Cantor eller Degn til Byens gamle Kirke, men blev dog kaldet, som Rectores forðum, Skolemester: og disse Rectores i denne Mellem-Tid er det, som Thura in Idea Histor. Literar. Pag. 43. kalder urigtig Prioris Scholæ Rectores. (66)

Discipline bleve i den Tid klædede og forsynede med Bøger af den gamle Kirkes Blok. Saaledes var det indtil Kong CHRISTIAN IV 1630 stiftede den nu værende Kongelig Latinske Skole, hvilken da i gamle Haandskrevne Bøger her ved Stedet, kaldes den store Skole, for at skilles fra den nys ommeldte Skole, som kaldtes den lille, og gik af ved denne nye Kongelige Stiftelse, som ey skeede førend 1633. Skole-Huuset er en grundmuret Bygning af 12 store Fags Længde, men temmelig smal. Kong CHRISTIAN IV Navn staaer over Porten, og ellers paa tvende andre Steder i Skolen. Men om Bygningen er opført af høystbemeldte Stuffer, kan med Vished ey siges, skjønt det kan bevises, at den forømmeldte lille Skole ey blev holdet i denne Bygning. Bygningen siges dog at være ældre end Skolens Stiftelse, og skule man nesten af nogle Fodspor til en gandske anden Indretning i forrige Tider, da Bygningen først er opsat, slutte det. Af Begyndelsen er Bygningen efter Fundatzens Indhold vedligeholdet af Lehnsmænd paa Friderichsborg. Siden da den begyndte at samle en liden Bygnings-Capital, hvilken af Tavle-Pengene, naar det Kongelige Herskab her residerede, blev aarlig tilstrekkelig understøttet, saa har Skolen holdet sine Bygninger selv vedlige; men da den Kilde til aarlig Bygnings Hielp igien er tilstoppet, og Bygnings-Capitalen er saa ringe, at den til smaa Reparation ey kan forslaae engang, saa har Hans Kongelige Majestæt været saa naadig, igien paa nogle Aar at lade af sin Casse Skolens Reparationer betale. Hvad Capital Skolen har, er lutter Høy-Kongelig Skienk og Gave, enten af Kongens egen Haand, eller af Kongen henviist hertil at skulle erlægges. Hvad som adskillige melder med en Slags Uvished, findes her skriftlig Efterretning om, nemlig: at de første 3000 Spec. Daler, som Fundatzen melder om at være Skolens (67) første Capital, var den Mulct, som Holger Rosenkrantz til Glimminge i Skaane maatte erlægge for hans utilbørlige Medfart med Biskop D. Mads Jensen Medelfart i Lund. Siden har Kong CHRISTIAN IV ved alle Leyligheder, som sagt er, betænkt Skolen: I sær findes efter Kongelig Befaling ofte Skolen at være skienket, hvad adskillige af Adelen have maatte erlægge for at gifte sig med Nærpaarørende, item anseelige Mulcter for en og anden Forseelse. Blant

besynderlige Kongl. Gaver vil man kun melde dette: 1632 haver Hans Kongl. Majestæt givet til Skolen, hvad som blev myntet af et Stykke Sølv, som kom af Sølv-Verket i Norge udi et heelt stykke 2516 Spec. Daler. 1634 haver Hans Kongelige Majestæt naadigst givet til Skolen, som Hans Majestæt haver vundet med Ring-Renden udi Printzens Bryllup 322 Spec. Daler.

Ved den besynderlige Kongelige Omhue voxte derfor Skolens Capital i CHRISTIAN IV. Tid til over 2400 Rdlr. I de paafølgende uroelige Krigs-Tider skeede ey megen Tillæg, og mod Slutningen af FRIDERICH III Regiering, og endda siden i Begyndelsen af CHRISTIAN V. Regiering, geraadede Skolens Midler formedelst uhældigen tilstødende Aarsag i nogen Forvirrelse, hvilket uden Tvivl har været Aarsag til, som der siges, at Skolen gandske igien skulle været ophævet, som dog Doct. Hans Leth, Kongelig Confessionarius og Scholarch ikke alene afværgede, men endog bragte Skolens Sager i Rigtighed. Derpaa fulgte Kong CHRISTIAN V. store Benaading om den Douceur, som til Skolen gives af dem, som bæres og benaades med Elephant-Ordenen. See Hofm. Fundat. P. 176. NB af 10 Junii 1695. Ved dette idelig vedvarende Tillæg har Skolen ogsaa samlet en anseelig Capital.

Herved er det ogsaa skeet, at der i Skolens Midler giøres Forskiel paa Hoved-Capitalen, som var førend denne Benaading, (68) og Ridder-Capitalen, som er Aar efter Aar samlet af ovenmeldte Douceurer.

Den første er for nærværende Tid over 21000 Rdlr. og den sidste noget over 20000 Rdlr. Tiender har Skolen havt en heel Deel i Jylland i den tilforn omtalte Tid, da dens Midler vare i nogen Forvirrelse, men de ere med Kongelig Tilladelse alle solgte, saa den har ikkun her i Knudbye i Sælland, beregnet til Penge, 1100 Rdlr. Disse Capitaler, beregnede i en Summa tilligemed Legato Bircherodio Bartholiniano. Vid. Hofm. Pag. 167 & 178 og Bygnings-Capitalen beløber sig for nærværende Tid nesten til 43000 Rdlr. Det øvrige angaaende Skolens nærværende Forfatning er, som der meldes i Fundatzerne pag. 167 undtagen, at der nu ere tvende Hørere. Item at Renten af Legato Bircherodio Bartholiniano, saavel som en stor Deel af anden Skolens Capital er nu 4 pro Cento. Conrector har her ved adskillige Leyligheder været ved Skolen for en kort Tid. Disciplenes Tal var til St. Hans Dag i Aaret 1772 i alt 38.

Danske Skole. Den Danske Skole er bygt ligesom de paa Rytter-Districtet, dog med en Qvist.

Øvrigheden. 1680 blev sat en Byefoged, som og tillige nu er Birke-Dommer over Friderichsborg og Hirscholms Amt, og er tillige Bye-Skriver. Tinget holdes i en Bygning ved Jæger-Gaards Pladsen hver Torsdag. Men Directeur over Fattig-Huuset, Syg-Stuen, over den Latinske Skole og Hospitalet, er Amtmanden; den øverste Hof-Prædikant, og Stedets Slots-Præst ere Sholarcher. Stift-Amtmanden er der, som i andre Kiøbsteder høyeste Øvrighed.

Indvaanere. Slots-Præsten, den residerende Capellan, som tillige er Hospitals-Præst, Rector, 2 Hørere, 1 Klokke, Amtsforvalter og Regiments-skriver, Byefoged og Byeskriver, Birkedommer, Jagt- og Sessions-Skriver, (69) Hospitals-Forstander, Postmester, Amts-Chirurgus, Holtz-Først, Fiskemester, Kongel. Haandverker, Snedker, Mahler, Glarmester, Uhrmager, en privilegeret Post-Gaard, en privilegeret Farve, Vognmands Lauget 10, 6 Kiøbmænd, en Stads-Musikant, Haandverker alle Slags 68, Vertshuusfolk, Brændeviinsbrændere og Dagleiere, Borgernes Antal 150. Indbyggernes Antal 640, som betaler Extra-Skat, Indvaanerne, som udgiør 1050 Siæle unge og gamle.

Byen har intet Vaaben, men fører et Linde-Træ i deres Fahne. De har og 2 Liig-Lauge, et stort og et lidet.

Agerdyrkning. Byen har paa den ene Side Grønholts Overdrev, og paa den anden Side Lade-Gaards Marken, der er og 13 Eyendoms Jorder og nogle smaa, samt tvende, som gives Fæste af, i alt 33 Tdr. 5 Skp. 3 Fk. 2 Alb. Hartkorn, og Kron-Vangen til Vognmændene 11 Tdr. 3 Skp. Hartkorn, som er Tiendefrie; men i Grønholts Overdrev har Byen alene 30 Høveders Græsning, som var at ønske det var skilt fra Bønderne, og desuden 20 Høveders Græsning i Gribskov.

Fabriqver. Der er og en Skeedevands-Fabriqve, en Strik-Fabriqve og et Salpeter-Verk.

Consumption Hospitalet. Om Stiftelsen, naar, af hvem, paa hvad Tid den er giort, kan intet videre siges, end havd Hofm. I Fundat, Tom. VII p. 279 sq. Har anført. Til den kongelige Fundatz, som nok oplyser Stiftelsens Beskaffenhed, samt andre i bemeldte Fundatzer anførte Kongelige Befalinger, Hospitalet angaaende, veed man intet nyt at lægge til, uden dette: Kongelig Befaling af 1o Julii 1771 hvorved de af (70) Hillerøds Hospitals Lemmer, som ikke ere alt for spectaculeuse i Ansigtet, tillades at lære Haandverk, og i den Tid de staae i Lære, at nyde Natte-Leye og Forflegning af Hospitalet. Hospitalets Bygning, samt Forstandernes Vaaning, begge med rummelig Hauge-Plads, er anlagt paa et Sted i Slots-Gaden, som for den Tid, saavidt vides, var øde, ja endog til den Tid temmelig sumpigt, men nu er Tid efter anden, som flere Steder i Byen, opfyldt.

Anno 1733 da en Deel af Byen afbrændte, havde Hospitalet samme Skiæbne: Den nærværende Bygning er altsaa bekostet af Kong CHRISTIAN IV og er en god fast Grundmuur af middelmaadig Høyde, og ni fuldkomne Fag i Længden, samt en grundmuret Qvist af tre ligesaadanne Fag. Kirken med Alter og Prædikestoel er midt i Bygningen til Gaden, hvorfra ogsaa her til saavelsom fra Gaarden og alle Side-Værelser er Indgang. Den er forsynet med endeel Bænke til Indbyggernes Beqvemmelighed i Byen, som der tillades Adgang at høre Prædike. Lemmernes Stuer, som ere ud til Gaarden, støde ogsaa til Kirken, saa at de af dem, som ere sengeliggende, kan paa deres Leye høre Prædiken, naar Dørene til Kirken aabnes. Forstanderen har et par Værelser i den ene Ende af Kirken aabnes. Forstanderen har et par Værelser i den ende af Bygningen til Gaden, og i den anden Ende er Kammer for Opvarterskerne eller Gang-Konerne, og ellers Værelser til anden Fornødenhed: For Resten Kiøkkener til Gaarden. Forstanderen har desuden et Vaanings-Huus tæt ved Hospitalet. Men Hospitals-Bygningen selv ligger rundt om adskilt fra alle andre Huuse med to Porte uden Tag ved begge Bygningens Ender. Betienternes, saavel geistlige, som verdslige Forretninger beskrives i Fundatzen, hvilken i alle Maader nøye efterleves. Guds-Tienesten er før holdet vexelviis en Hellig-Dag Klokke 7 om Morgen, og en anden kl 12 om Middagen, undtage i de mørke Vinter-Maaneder, da den altid (71) blev holdt Kl. 7. om Morgen. Nu holdes den stedse Kl. 8. om Morgen.

Salpeter-Verket. Den Plads hvorpaa Salpeter-Verket er beliggende, var tilforn øde, og mestendeels moradsig og sumpig, den ligger imellem Slottet og Byen, nesten i en Triangel, der gaaer Veyen fra Slottet ud ad Trolds Porten, og paa den anden Side Veyen op til Byen, og paa den tredje Veyen til Ying-Huset og den nye Veyr-Mølle.

Paa Pladsen sides der, at Høysalig Kong CHRISTIAN IV da hen mod Enden af sin Regiering fandt stor Lyst her at residere paa Slottet, havde i Sinde at lade anlægge en Hauge. Pladsen har i mange Aar været brugt til der at udføre fra de Kongelige Stalde paa Slottet, Heste-Møg, hvorved den

ogsaa, i sær nærmest op mod Slottet, uden Tvivl er blevet opfyldt, saavel som et andet Stykke aaben Plads, lige over for ved Slots-Døren, som ligeledes er imellem Slottet og Byen. Efter alle i denne Handtering erfarnes Mening, holdtes derfor denne Plads særdeles ved beskaffen til et Salpeter-Verks Anlæggelse.

Det var ogsaa derfor, at Hr. Mineral-Inspecteur Birch, som kiendte Pladsen, fik udvirket en Kongelig allernaadigst Befaling af 23 Junii 1753 hvilken lydede saaledes: At Kongen havde destineret en Plads, nemlig, den ovenmeldte i Friderichsborg, som var udseet af Birch, til et Salpeter-Verks Anlægning, og at Salpeter-Mester Hammer maatte anvises den gamle Guarder-Stald til fornævnte Verks Brug. Samme Stald, som stod paa Jæger-Bakker, hvor nu Syge-Huuset staaer, blev da nedbrudt, og strax igien opreist paa Salpeter-Verkets Plads strax ved Ting-Huuset, hvor den endnu staaer, og er indrettet i den ene Ende til Vaaning for Inspecturen over Verket, da der i den anden Ende er Kaage-Huus, hvor Salpeter (72) Luden kaages. Salpeter-Mester Hammer begyndte derpaa at indrette Salpeter-Laden fornemmelig paa det Stykke Jord mod Slots-Søen og tilveyebragte allerede Salpeter. Dette gik hidintil alt sammen paa Kongens Regning. Anno 1756 indfandt Doctor Medicinæ Erichsen sig og paa et samlende Interessentskabs Vegne, afkiøbte Kongen Salpeter-Verker for 5000 Rdlr og oprettede derpaa det combinerede Danske og Norske Salpeter-Verks Compagnie, hvortil han lod indbyde alle Lysthavende at tage Deel udi ved Actier á 50 Rdlr., hvilket ogsaa temmelig lykkedes ham, i det han fik en stor Deel Interessenter, og altsaa lykkedes ham, i det han fik en stor Deel Interessenter, og altsaa en anseelig Capital samlet, hvormed bemeldte Doct. Erichsen begyndte at extendere Verket videre, at anlægge det efter sin Maade, og opbygge strax en lang grundmuret Salpeter-Lade, paa den store Plads, 240 Alen i Længden, og 18 Alen indvendig i Breden, hvori han lod opsætte Salpeter-Bænke af den tilforn værende og efter hans Maade nye tilberedte Salpeter-Jord. Trede Aar derefter blev gjort Begyndelse med at udlude Jorden og kaage Salpeter, hvortil holdtes en Salpeter-Mester, en Kaagere, en Bogholdere ved Verket og en heel Deel Mandskab med Heste, Vogne, Sluffer og Karver. Desuden blev indrettet et Teglbærerie, en Kalk-Ovn, alt for at understøtte Verket, item en Putresactions-Kuul, med en temmelig god stor Bygning over, foruden andre anseelige Maskiner og Indretninger samt Ingrediencer af adskillige Slags til at forbedre Jorden, som bleve foranstaltede. Og da alt dette tog mange Penge med, og Interessenterne, som havde haabet Udbyttet, ey vare lige villige til nye Indskudder pr. Actie, saa standsede Verket, hvilket desuden Doct. Erichsen reent forlod 1760 og tog sig andre Ting for. Det laae da gandske stille, nesten uden al Tilsyn indtil Cabinets-Skildrer Johan Jacob Bruun af Kiøbenhavn anmeldede sig hos de da værende Directeurer, og tilbød sig at ophielp (73) og drive dette Salpeter-Verk, blev ogsaa antagen under Navn af Inspecteur og Salpeter-Mester. Da han traadde til Verket var intet i Cassen at begynde med, og Interessenterne vare desuden endnu udi Gield til Kongens Cassa for de 5000 Rdlr. som Doct. Erichsen af Kongen havde kiøbt Verket for.

Bemeldte Inspecteur Bruun præsentere derpaa Hans Majestæt en af ham forfærdiger Salpeter-Prøve med en hosføyet allerunderdanigst Supliqve fra samtlige Directeurer om allernaadigst Eftergivelse paa bemeldte 5000 Rdlr., hvilken Høy-Kongelig Naade blev erlanget med den udtrykkelige Befaling, at Interessenterne skulle fortsætte Verket. Herpaa besørgede Directeurerne et Penge-Laan paa Verket, til dets Fortsættelse, og Inspecteur Bruun fandt det da straxen nødvendig at bygge flere Salpeter-Lader, for at faae den i Mængde paa hinanden liggende Salpeter-Jord ud af den store grundmurede Lade, og igien opsatte udi bekvemmere Bænke, hvilket og skeede efterhaanden ved at udlude Jorden derefter kaage Salpeter, saa meget deraf kunde saaes, da Jorden derefter blev

præpareret efter bemeldte Bruuns Maade og opsat til Generation udi de tre nye Salpeter-Lader, sparsommeligere indrettede af Træ og Teglhængte, den første paa 110 Alen eller 55 Fag. Hermed tilgik en 4 Aars Tid inden alt dette blev i Stand tilligemed al Jordens Giennemgang, hvoraf udkom Salpeter i alt 1465 Pund. Derefter blev Jorden, da den havde staaet 3 Aar, forfra udludet og kaagt, hvoraf udkom over dobbelt Salpeter 3315 Pund. Atter nu igien i Aar 1772 begyndt igien at udlude samme Jord, hvoraf ved første Prøve-Kaagning udkom atter dobbelt Quantum Salpeter. Og heraf kan da tydelig erfares Verkets Tilvext i Fremtiden, da det hver tredje Aar avancerer dobbelt, og desuden nu alle overflødige og unyttige Anstalter afskaffede, og der (74) drivet paa det sparsommeligste; thi Inspecteur Bruun bestyrer Verket nu alene uden Bogholder og Kaager ec. med syv Arbejdere i alt. For nærværende Tid bestaaer Verket af Interessentskab, som haver, siden Inspecteur Bruun paatog sig det, formeret deres herudi havende 120 Actier á 76 Rdlr. 3 Mk. Hvormed Verket er fortsat og dets Gield afbetalt. Til Verkets Drift og Nytte har Kongen 1759 allernaadigst overladt en stor Moese udi Ladegaards-Marken, kaldet Tram-Moese til frie Tørveskiær for det første i 20 Aar. Iligemaade er ikke alene Verkets Grund og Plads befriet fra al Afgift, men ogsaa Inspecteuren med hos sig havende Folk, alle frie for Consumption og Folke- og Familie-Skat til Hillerøds Bye, saavel som for al Paalæg til Hans Majestæts Cassa, Extra-Skatten undtagen: Endelig ere ogsaa Verkets faste Folk frie for Udskrivning i Krigs-Tider.

I at afsætte den fabriqverede Salpeter, maa Verket, sig til Skade, holde Priis med den i nogle Aar i Mængde hiemkomne Salpeter fra Bengalen. Dog har Verket ogsaa faaet sin Salpeter lidet bedre betalt formedelst dens Bonité; Endeel deraf er kommen op til Norge til Biergverkerne, og det øvrige er solgt i Kiøbenhavn.

Merkværdigheder omkring Hillerød.

Der er to Steder hvor der synes at have været Skandser, og et Sted, som er det højeste deromkring paa Grønholts Overdrift, hvor der og er Tegn af en Skandse, som er i Høyde med Friderichsborg Spire, hvorfra kan sees Arre-Søe, Esrum -Søe, Stranden og Hveen.

En muret Kilde tæt ved Konge-Veyen til Kiøbenhavn, og menes derved at have været et Capel. Vid. Atl. Dan. Tom. II. p. 314.

Desuden findes der Levninger af Teglverker og gamle Vandledninger.

Over Slusen er 1772 gjort en nye Broe af hugne Kampe-Steen. (75)

Det Kongelige Stutterie er formodentlig anlagt af Kong FRIDERICH II vedligeholdet og forbedret af CHRISTIAN IV og FRIDERICH III men især kommet i fuldkommen og ret Stand under CHRIST V., dog have de følgende Konger FRIDERICH IV og CHRISTIAN VI i sær endnu gjort mange og skønne Indretninger og Bekostninger til ydermere Flor og Forfremmelse. Dette Stutteries Sæde er egentlig Friderichsborg, skønt endeel ogsaa har staaet tilforn paa Esserom, og en Deel endog ved Friderichsborg Slot. Her ved Friderichsborg Slot. Her ved Friderichsborg har det forud staaet mest ved og paa Sparepenge, indtil det blev efter Kongelig Befaling nedbrudt.

Da det siden har havt Stalderum dels ved Slottet og dels ved Lade-Gaarden, ved hvilket sidste Sted Kong CHRISTIAN IV log opbygge mange nye grundmurede Stalde, for at Stutteriet kunde have desbedre Rum. Saavel her paa Friderichsborgs, som paa Cronborgs Amt, er indrettet mange skønne Vange, hvor dette Stutterie er inddeelt i mange Stutterier, at hvilke hver har sit visse Antal

Hopper af en Farve, saa har ogsaa hver Stutterie sin Vang og et vist Merke indrettet noget nær efter Vangens Navn. De unge Foeler har desuden ogsaa sine Vange for sig efter deres ulige Alder og Køn.

Disse Vange ere i Cronborg Amt i sær Cuirasseer-, Engels-, Fendrich-, Tumler-, Munke-, og Krudahle-Vangen, samt Lunden, som i Almindelighed kaldes de 7 Esseroms Vange, der ligge langs med Esseroms Sø paa den Vestre Side, da Slottet Fredensborg med sine Kupler og Indelukker ligger paa den Østre Side af samme Sø. NB. Hvad der altsaa meldes i Atlante Tom. II. p. 261. forholder sig ey saaledes. Da 1) Hopperne ikke hver Dag sættes ind i en frisk Vang, men gaae den meste Tid i en Vang. 2.) De Navne som anføres, nemlig Søndags-, Mandags-, ec. Vange, har ogsaa (76) fordum været brugelige, og nogle af dem ere endnu vedbleven, men Vangene ere ikke paa den Maade blevne brugte til Stutterierne, hvilket vel heller ikke var mueligt, da der udfordredes en overmaade stor Mængde af Vange, naar hver Stutterie skulle have 7 og altsaa en til hver Dag i Ugen. Men disse Vange, nemlig: Søndags-, Mandags-, Tirsdag-, ec. Vangene ligger strax ved Friderichsborgs Slot og den før saa kaldede lille Lade-Gaard. Og have været brugt enten til Lade-Gaardens Hollænderies Kiøer, eller ogsaa, som synes rimeligere, til saadant et lidet Hollænderie, som Dronningerne meest have havt. Da Kiøerne saaledes dom sagt er, fik hver Dag frisk Græsning.

Nu bruges disse Vange ved Friderichsborg til at avle Høe paa Stutteriets Fornødenhed, undtagen et Stykke af Søndags Vangen, som var afgrøftet til syge Heste blant Stutteriet, og kaldtes derfor, saa længe det dertil blev brugt, Patient-Vangen, hvilken ligger tæt inde ved Mølle-Porten i Hillerød. For Resten findes endnu flere lige Vange paa Cronborg-Amt, nogle til Græsning, nogle til Høeslæt. Ligeledes er der endeel paa Friderichsborg Amt til Stutteriets Brug i begge nysbenævnte Henseender, af hvilke kun anføres: Lille Dyre-Hauge, store Dyre-Hauge, Præste-Vangen, Nye-Vang, Heste-Haugen, Rønne-Vang, Steenholt-Vang ec.

I Vinter-Maanderne indstaldes Stutteriet til Slottets og Lade-Gaardens Stalde, undtagen et i store Dyre-Hauge, som kaldes det vilde Stutterie, og er vant til at gaae ud med om Vinteren, dog saa, at det i Nødsfald har Leie, og bliver forplejet med Høe i en midt i store Dyre-Hauge opbygget aaben staaende Stald af den strax derved i Hoppe-Huuset boende Vangs-Mand. Veskeelerne staae mest paa den Kongelige Stald ved Christiansborg i Kiøbenhavn, hvorfra de udbringes mod Sommeren til Bedækningen, og efter nogen vis (77) Tid igien til Kiøbenhavn indføres. Til Bedækning af visse Veskeelere tillades det ogsaa i sær for Bønderne heromkring at bringe deres Hopper. I disse sidste Aaringer ere giorte endnu adskillige nye Indretninger ved Stutteriet, deels til bedre Fremvekt, deels til bedre Oeconomie. Anno 1771 lod Hans Kongelige Majestæt bortsælge endeel af Stutteriet, da mange og store Liebhabere, endog fra adskillige Hoffer indfandt sig, dog har Stutteriet derved ingen betydelig Afgang havt i Henseende til Tallet og Mængden. Betienterne ved dette Kongelige Stutterie ere, nest Amtmanden, som gemeenlig har øverst Inspection: 1.) Stutmesteren. 2.) Staldskrivere. 3.) Foelemesteren, som dog nu er afgaaet. 4.) Foederknegtene, som nu ere 3 og desuden Staldkarlene, hvilke om Sommeren ere ikkun faae i Tallet, og kaldes Sommer- og Vinter-Tienere, men om Vinteren havde vel nogle Aar været imod hundrede og derover, og de kaldes Vinter-Tienere. Endelig henhører og til Stutteriet de saa kaldede Vange-Mænd, som have Huus hvar i sin Vang fir at have Opsyn med Stutterierne, i sær om Sommeren, og da at assisterere de faa Sommer-Tienere: Nogle af disse ere tillige Skovfogder.

Slottet angaaende. Iblant de mange Godser, som Bisperne i Roeskilde for Reformationen besadde, findes ogsaa udtrykkeligen Faurholm; Dette Faurholm har ligget her strax ved Friderichsborg Slot, i

det høyeste $\frac{1}{4}$ Miil Sydvest for Slottet, i den nu saa kaldede Lade-Gaards Mark. Man seer endnu kiendelig Stedet hvor Gaarden har staaet, nemlig efter de Tidens Maade paa en Holm midt i en liden Søe, hvor der endog findes Levninger af nogle Hauge-Træer. Navnet Faurholm, har den ved Søens Udløb liggende Vand-Mølle længe beholdet og blevet kaldet Faurholm Mølle. (NB ikke Faurholt, vid. Hofm. Fundat. Tom VII. P. 163.) Men om Faurholm har været en egentlig Herre-Gaard eller ikkun en Lade-Gaard, kan ikke afgiøres (78) uden ved rimelig Formodning, at det sidste er troeligst. Da Kong CHRISTIAN III 1636 lod secularisere de Catholske Bispers Gods og lægge det under Kronen, har ventelig ogsaa Faurholm med hosliggende Gods havt samme Skiæbne. Fra Kronen er det da siden, uvist naar, kommet i andres Værge, og formodentlig Trolles. Paa det Sted, hvor Slottet nu ligger, har da for det første i de Catholske Bispers Tid neppe været nogen, i det ringeste ey, betydelig Bygning, siden Faurholms Gaard laae sa nær; men da den er kommen i Herlöv Trolles Eye, har han uden Tvivl først begyndt at bygge paa Hillerødsholm i en mere luun og fornøvelig Egn tæt ved Skoven, efterdi Faurholm laae midt ude paa aaben Mark, og var maaskee, som en Lade-Gaard, ey saa meget indrettet til Beboelse for et Herskab, som til Avling og hvad der henhører. Hillerødholms Bygning, kan da, naar man regner Aarene efter, neppe være bragt meget vidt, indtil 1560 da Kong FRIDERICH II tilbyttede sig Stedet i steden for Skoug-Kloster. Dette Aarstal 1560 findes udhugget i den Steen i Slots-Bygningen, hvor det Vers staaer, som melder om dette Mage-Skifte. Vid. Atl. Dan. Tom. II. pag. 308. Hvorvidt og hvor meget høystbemeldte Kong FRIDERICH II da har bygget paa Stedet, kan ventelig Huusman og Thura, anført Atl. Dan. T. II. pag. 303 sikrere afgøre end nogen anden. Jeg vil derfor kun anføre det, her haves Beviis for efter den Inddeling, som meldes Atl. Dan. Tom. II. pag. 304. seqv. Den yderste For-Gaard, som er omflydt for sig selv og nærmest ved Byen, ligner et Hornverk med sine tvende halve Bolverker, hvilke vende ud ad til Byen, vid. Atl. Dan. Tom. II. pag. 305 paa hvilke staae rundt om indmurede Bogstaver og Tal af Jern: Mein Hoffnung zu Gott allein, 1562. Hvilke Ord, som bekiendt er, vare Kong FRIDERICH II (79) Symbolum. Efter Sigende skal høystbemeldte Konge have med Hoffet resideret paa de i denne For-Gaard opførte Bygninger, medens der blev arbejdet videre, og skal Kongen selv have resideret i den Vestre Runddeel, ligesom ogsaa de Bygninger, hvor Staldene nu ere, menes fordem at have været indrettet til Beboelse for Hoffets Betientere. Nogle faa ere overmaade gamle, nogle synes at være opførte for ey saa lang Tid siden.

Bygningerne i denne For-Gaard ere nu mestendeels takkede med Tegl-Stene, nogle faa Stykker undtagne, hvor der er Blye og Skæver-Stene. I denne For-Gaard boer Amtsforvalteren, Artzenie-Smeden ved Stutteriet, Kleinsmeden, fordem Organisten ved Slots-Kirken, en Foerknekt, som har Opsyn med det i Slottes Stalde staaende Stutterie, Sadelmageren, en af Huusgeraads-Karlene og Arbeyds-Kudskene, og en Portner. Her er desuden en Borger-Stue for Arbeyds-Karlene, og en Ride-Bane. Den Liig-Steen over Kong CHRISTIAN V. Løbere, vid. Atl. Dan. Tom. II. pag. 305 er nu saa forslidt, at Figuren af Løberen ey mere er kiendelig. Den anden For-Gaard er ogsaa omringet med Vand-Graver, men snoer sig nesten om Slottes Hoved-Bygning mod Vesten.

Derpaa staaer fornemmelig paa begge Sider to grundmurede Længder 2 Etager høye. Den Vestlige haver Porte til frie Giennemkiørsel paa begge Ender, og over Porten, hvorigiennem Indkiørselen er til denne For-Gaard under et høyt Taarn, staaer CHRIST. IV. 1618. Det er altsaa neppe formodentlig, at FRIDERICH. II har opført disse Bygninger. I den Østlige Længde, som almindelig kaldes Cancelliet, er i nederste Etage det Kongelige Kiøkken, som før (80) var i Slottes Hoved-Bygning, men ved Kong CHRISTIAN VI da han lod forandre Gemakkerne i Hoved-Bygningen, blev det forflyttet herud, og ved en bedækket Broe sammenføyet med Hoved-Bygningen. Fremdeles

boer Slotsforvalteren i samme Længdes nederste Etage. Og i de øverste Værelser indtil under Taget ere Logementer for adskillige høye og lave Betientere ved Hoffet, naar det Kongelige Herskab her residerer. Bag denne Længde er en Plads ud til Søen, af Lignelse som en enkelt Tenaille, hvor Slotsforvalteren deels har Gaardsrum og lidet Hauge-Plads, deels Brænde til Slottets Fornødenhed hensættes, og kaldes denne Plads almindelig Skandsen. I den Nordlige Ende boer Old-Fruen, og bag ved hendes Værelser er Vaske-Huuset. Midt paa disse Længder ud til Slots-Pladsen staae to ottekantede Udbygninger med smaa Spire paa. I den Østlige ere Trapper til Opgang, men i den Vestlige Værelser.

Desuden er paa denne For-Gaard, hvor den bøyer sig mod Vesten om Hoved-Bygningen en Længde, hvori Stald-Skriveren har nogle Værelser: Og næst derved er Liv-Stalden, som rekker nesten hen til den anseelige Bygning, som fordom er kaldet Mynten. Igiennem hvilken Bygning der er Vey ud over den saa kaldede Mynt-Broe til Alleen.

Fra denne For-Gaard gaaer desuden tvende Broer Vester paa, den ene bag ved Amtmandens Værelser kaldet røde Broe, den anden ved Nedgangen fra Audience-Gemakket, kaldet grønne Broe. Coll. Hofm. Fundat. Tom. VII. Pag. 161. Not (a)

Under det Danske og Brandenborgske Vaaben, som staaer over Porten over Indgangen til den inderste-Gaard, vit. Ati. (81) Dan. Tom. II. pag 306 findes Kongens sædvanlige Titul med hans Symbolum: Regna firmat pietas; og Dronning ANNÆ CATHARINÆ, med Symbolo: Rege med Jerhova Spiritu Sancto tuo; og under begge Tituler det Aarstal 1609 ved hvilken Tid noget nær Slottet af CHRISTIAAN IV er bragt i fuldkommen Stand. Paa begge Sider af denne Port og Indgang, udad til de forreste Slots-Gaard eller anden For-Gaard, findes de i Atlante Dan. Tom. II. pag. 303 ommeldte Børne-Skoe, skjønt de, som nøye betragte disse i Steen dybt indhuggede og stærk forgyldte Figurer, neppe deraf skal kunde gjøre Børne-Fied, da de efter al Rimelighed snarere ere Inventioner, enten af Byg-Mesterens Fantasie, eller, som jeg ey forstaaer, efter Bygning-Konstens Regler for at anbringe ziirlig Forgyltning, og gjøre den desmere brillant. For deres Skyld, som maaskee ey have seet dem, vil jeg hossætte Figuren, der er anbragt paa skal saaledes: I det øvrige kan maaskee den Snal om CHRISTIAN IV foregivne Barndom, da han foretog denne prægtige Bygning, have givet Anledning til at gjøre Forklaring over disse Figurer. Om Hoved-Bygningen af Slottet, som ogsaa er omflydt vil jeg kun tillegge dette: De tre Længder fire Etager høye ere zirede med tre mindre Udbygninger inden i Slots-Gaarden, som have smaa Spire, i hvilke ere Opgang med Vindel-Trapper af Steen, Desuden en større firkantet Udbygning, hvorpaa staaer den høye Klokke-Taarn, igiennem hvilket Opgangen er meget commode til Ridder-Sahlen, som er oven over Kirken. Sang-Klokkerne hænge i de tvende Lyde-Huller i Muren ud til Slots-Gaarden. I Taarnet ere fire Klokker: tre til at ringe med, men en af en besynderlig flad Skabning hænger kiendelig bar allerhøyeste oppe i Coupolen, fastgiort midt i Taarnet, saaledes, at den ikke engang kan bruges til at ringe med, men er kun brugelig til at repetere Fuldslag hver Time. (82)

Denne Klokke har mange Zirater; thi den er ikke alene prydet med det Danske Vaaben, hvoromkring læses CHRISTIAN IV. Titul, men desuden med 30 Medalje over Kong CHRIST. IV. Hyldelse i Fyrstendommerne, 1590. Hans Regierings Tiltrædelse 1598; En Formælings-Medalje; Calmers og Elsborgs Erobring, ja endogsaa Præg af 4 Skill, 8 Skill, 1 Mark og 2 Markstykker. Oven omkring staaer Klokkestøberens Navn Hartvig Qvellich Meyer, med nogle Tydske Vers og Aarstal 1618. Af de Klokker som hænge i Muren af Taarnet, og ringes med, staaer blant andet Meister

Claues van Dam 1647 paa den største, paa den mellemste Borchardt Gelgeiser, 1613. Ved den mindste er intet at merke.

Uden paa denne Slottets Hoved-Bygning mod Kongens Hauge ere paa Hiørnerne to store ottekantede Udbygninger, med temmelig høye Spire, og desforuden midt paa samme Længde en firkantet Udbygning med Altan oven paa. I Kielderne af denne Bygning er Vand-Kielleren med idelig rindende Vand. Herfra er ved en Broe Overgang til Dronningens Hauge, som er en i Facon af et enkelt Tenaille ud i Søen liggende liden Skandse; ved et bedækt Gallerie over Slots-Graven er denne Hoved-Bygning sammenføyet med Audience-Gamakket, eller fordem Mynten. I Porten, som gaaer Veyen igiennem Galleriet til Slottet. Vid Atl. Dan. Tom. II. p. 312. Hiorten med omliggende Hunde er nu borttaget. Ved Alleen, som er i Begyndelsen af Veyen til Esrom og Fredensborg, ligger strax ved Mynte-Broen paa venstre Haand, Kiøkken-Haugen, oh noget længere hen paa venstre Haand, Kiøkken-Haugen, og noget længere hen paa høyre Haand, den egentlige Kongens Hauge. Vid. Atl. Dan. Tom. II pag. 312. Sparepenge laae i nu værende Kongens Hauge paa det Sted, hvor Veyen gaaer tvers igiennem Haugen. (83) Dette af Kong CHRISTIAN IV Huus eller Slot, var tre Etager høyt, men det er urigtigt, at der var Stalde i alle tre Etager; thi der var egentlig i dette Slot ikkun den saa kaldede Jord-Stald, saa kaldet, fordi den bag til laae formedelst den tilstødende høye Bakke, saagodt som i Jorden. Ellers skal denne Stald have været meget prægtig og coinnode med Marmor Piller og Vandledninger igiennem Rør og Render til at vande Hestene. Bag ved Sparepenge, høyt oppe paa Bakken, laae en anden længere Stald, kaldet Foele-Stalden. Alt dette er af Kong FRIDERICH IV nedbrudt, noget nær 1720 vid. Atl. Dan. Tom. II. pag. 313. Det Chinesiske Huus, som laae højest og yderst i Kongens Hauge mod lille Dyre-Hauge, bestod af en kiøn Hoved-Bygning, hvorfra til begge Sider gik to lavere Længder til to høyere Pavillions i begge Ender, hertil var ind til Kongens Hauge en liden Lyst-Hauge, og ud i Skoven i en Dam anlagt Skyde-Bane. Høysalig Dronning SOPHIA MAGDALENA har, siden hun blev Enke-Dronning, resideret her undertiden i nogle Uger om Sommeren.

Men nu ere alle disse Bygninger nedbrudte for nogle Aar siden, og Pladsen er planeret, saa at det nu ey mere er til. Vid. Atl. Dan. Tom. II. pag. 312. Den saa kaldede Bade-Stue, et lidet Stykke Vey fra Slottet i lille Dyre-Hauge, er endnu paa sit Sted, som har fordem og endnu i Mands Minde havt et lidet Spiir, og desuden to Fontainer uden for beliggende, og i den derved beliggende Bade-Stue Dam laae midt ude i Vandet en Grotte, hvori vare mange smaa og fine hemmelig anbragte Rør til Spring-Vand. Samme er af Ælde forfaldet og afbrudt. Vid. Atl. Dan. Tom II. pag 313. Not. Frydenborg, hvoraf en Slette i lille Dyre-Hauge endnu kaldes Frydenborgs Slette, har ikkun været et lidet Slot, uvist, naar og af hvem det er bygt, og har lagt paa et meget høyt (84) Sted. Der fortælles, at Forvalteren paa dette Slot skulle have vildet tentere noget mod Kong CARL GUSTAVS Person, da høybemeldte Konge der en Nat opholdte sig, hvorover bemeldte Forvalter skulle være arresteret, men ved Slottes vidsomme Indretning i Værelser undkom; Om de Svenske af den Aarsag har beskadiget og ilde medhandler Slottet, det kan vel være, men reent ødelagt det har de ey, da der findes en Kongelig Ordre af 15 December 1667 som befaler, at Frydensborg skulle nedbrydes. Vesten for Frydensborg Slot ligger en Indhægning, naar man gaaer over den tilforn ommeldte grønne Broe, kaldet gemeenligt Indelukket, som rekker til Bad-Stuen paa den ene, og til Lade-Gaarden paa den anden Side.

Her er for nogle Aar siden anlagt mange behagelige Irgange og Veye i det der værende tykke Boseage.

Ellers gaaer her igiennem en behagelig Vey til Lade-Gaarden, ved hvilken findes midtveyes en stor firkantet Kampe-Steen, udhugget med et Sæde udi, og CHRISTIAN IV Chifre for paa: Samme kaldes Konge-Stenen eller Qvarti Steen, hvor høybemeldte Konge, naar han til Fods gik til Lade-Gaarden, skal undertiden have sadt sig til Hvile. Lidet derfra paa den ende Side af Veyen ligger en meget midre Steen fast i Jorden med et Huk udi, hvor Drabanten, som fulgte Kongen, siges at have staaet med sin Partisan. Fra Slots-Søen har ogsaa paa samme Side gaaet en Canal, lige ud til Lade-Gaarden, som nu meest er tilgroed, hvorigiennem Kongen siges undertiden at have seylet ud til bemeldte Lade-Gaard.

Denne Lade-Gaard, som endnu beholder dette Navn, kaldtes egentlig den lille Lade-Gaard og ligger i Nordvest fra Slottet. Imellem Slottet og Lade-Gaard ligger den saa kaldede Kalve-Hauge og det før omtalte Indelukke. Her har strax ved fordum ligget Slottets gamle Kiøkken-Hauge. Der var i de ældste Tider en anden Lade-Gaard, (85) nemlig den omtalte Faurholms Gaard, som blev kaldet den store Lade-Gaard, hvor den til Slottet efter Herre-Gaards Maade henhørende Avling og Hollænderie havde sit Sæde, men da denne laae noget langt fra Slottet, har Kong CHRISTIAN IV ladet opbygge den lille Lade-Gaard og indrettet samme til bemeldte Brug, ved hvilken Leylighed den store siden er gaaet under, og ventelig afbrudt. Denne lille Lade-Gaard har længe været brugt til Avling og Hollænderie, og som det synes, endog i FRIDERICH IV Tid. Siden ere Markerne udlagte til Græs-Vange for Stutteriet. Denne Lade-Gaard er Tid efter anden forøget med mange Bygninger. De ældste Bygninger beboes nu af Regiment-Skriveren. Desuden er der den gamle og nye Stald, Ride-Huuset, en stor Ride-Bane, og Vaaninger til Foele-Mesteren og 2 Foderknegte, foruden nogle smaa Bygninger til andre ringere Betientere. Stur-Mesteren boer noget fra Lade-Gaarden i en ogsaa af Kongen opsat Bygning, hvilken saavel som den Kongelige Gartners Vaaning, der ligger paa hin Side af Kongens Hauge ved Alleen, som fører til Konge-Veyen til Kiøbenhavn, og er af samme Indretning, som Stat-Mesterens, siges at være opbyggt af det nedbrudte Sparepenges Stene. Om Slottets indvortes Kostbarheder vil jeg intet videre tillægge, end hvad der er anført i Atlante, da en nøyagtigere Beskrivelse, naar intet betydeligt skulle glemmes, blev til nærværende Øyemerke for vidtløftig. Men angaaende et og andet Historisk Tilfælde vil jeg tilføje, hvad der, saavidt vides, ey før har været almindelig bekiendt eller anmerket.

FRIDERICH II som Slottes Stiftere, har særdeles yndet Stedet, og ofte opholdet sig her; Aarsager, hvorfor i hans Tid Slottets Bygninger ikke videre, end meldt er, ere udvidede, have uden Tvivl været Antvorskovs og Cronborgs Opbyggelse, deels at den Kongelige Familie længe bestod saa godt som kun af Kongens (86) egen høye Person, i det ringeste indenlands, siden han formælede sig 1572 og til hans Død vare alle de Kongelige Børn smaa. Imidlertid har stedet dog den ære, at Kong CHRISTIAN IV er kommet til Verden her 1577 og efter Sigende, som ogsaa meldes i Atl. Dan. Tom. II pag. 303 har Dronningen været ude at promenere til Vogns udi store Lade-Gaards Markerne, hvor hun ikke kunde komme videre, men maatte, da det var paa aaben Mark, tage Tilflugt i Lye ved en stor Tornebusk blev forflyttet herhen ved Slottet, og har staaet endnu i Mands Minde paa en liden Holm gandske alene, strax ved den før ommeldte røde Broe. Dette er en Fortælling, som har ingen anden Grund uden mundtlig Tradition. Da Slottet af Kong CHRISTIAN IV siden blev Fuldført, vise mange Omstændigheder, at der har været som denne Konges Favorit-Slot, som han særdeles yndede, og derfor paa alle muelige Maader forøgede og prydede med alle de Anlæg, der kunde gjøre det behageligt og commode for Hoffet.

Derfor havde han her ligesom en fast og Boesiddende Hof-Stat af allehaande Betientere, saa at han siges uden nogen synderlig Svite at være kommet her, da Hof-Officiaterne strax stode færdige at træde hver til sin Forretning. Ikke alene er Slottet anlagt saaledes, at det kunde til Nød i de Tider holde et Partie ude, og ey let overrumples, men i den Tydske Feide, da de Keyserlige oversvømmede Holsteen og Jylland, viser en Kongelig Befaling af 28 Febr. 1628 at Kongen har tænkt paa dette Slots stærkere Forsvar; thi deri opbydes Bønderne i Cronborg, Friderichsborg, Holbek, Roeskilde og Draxholms Lehne, samt Geistlighedens Bønder, at de skulle forfærdige hver sin Anpart af det, som afstukken er i Friderichsborg, at det kunde komme i Defensions-Stand inden Sæde-Tiden. (87)

Samme Ordre findes igientagen under 18 Junii e. a. men til disse Fæstnings-Verker findes her nu ey det mindste Spor tilovers, saa man ey kan sige hvor de have været eller hvorledes de vare indrettede. Hvad Skiæbne Slottet havde i Krigens Tid med de Svenske under FRIDERICH III er tildeels meldet i begge Kongers Samtale her paa Slottet, strax efter den Roeskildske Fred 1658 meldes om af Baron Holberg og andre, at Dronningen af Sverrig med hendes Hof-Stat har opholdt sig her i det ringeste 1659 er ogsaa anført, hvorom er fundet Beviis i mere end én skriftlig Efterretning. Iligemaade er nævnet de tvende Svenske Herrer, der var sat, som Commendanten over Slottet. Foruden dette sluttes ogsaa, at de Svenske har søgt at sette Slottet i en bedre Defensions-Stand, da der findes en Kongelig Ordre af 13 Septembr. 1660 som befaler, at de Canoner, som de Svenske har efterladt paa Friderichsborg, skulle føres til Cronborg. Ikke alene udvalgte Kong CHRISTIAN V dette Slot og dets prægtige Kirke til sin høye Salving der at lade forrette, hvilket hvor længe det siden er bleven efterfulgt, er bekiendt, men Kong CHRISTIAN V beskikkede Slots-Kirken her ogsaa til et Ridder-Capel for begge de Kongelige Ridder-Ordener, af hvilken Aarsag ogsaa de allehøieste og høye Herrer, som bæres og benaades med Elephant- eller Dannebrog-Orden, maa besørge deres Vaaben afmalet paa et Blik-Skiold, overleveret til Slotsforvalteren her ved Slottet, da samme af ham ophænges paa Galleriet i Kirken, og nedtages naar Eyerens dør, hvorover her findes en Samling af alle de Herres Vaabenet, som siden begge Ordeners Fornøjelse have baaret og endnu bære dem. Under Kong FRIDERICH IV er den Kongelige store Hauge, da Sparepenge blev nedbrudt, anlagt: Ellers siges forvist, at Kong CARL XIL da han 1700 faldt i Land ved Humblebek, skal ineognito med et par Cavaillers have været her (88) paa Slottet. Da CZAR PETER den Store var her, som bekiendt er, i Landet 1716 var han med sin Gemahl CATHARINA her for at bese Slottet, men var ey indlogeret paa Slottet. Kong CHRISTIAN VI har ladet et nyt Spiir opsette paa det store Taarn, som staaer ved den krumme Broe imellem den første og anden For-Gaard, har ogsaa ladet et nyt Spiir opsette paa det store Taarn, som staaer ved den krumme Broe imellem den første og anden For-Gaard, har ogsaa ladet et nyt Spiir opsette paa det store Taarn, som staaer ved den krumme Broe imellem den første og anden For-Gaard, har ogsaa ladet Hoved-Bygningen af Slottet opmale og udstaffere. Mod Slutningen af sin Regiering, fattede han stor Lyst til at residere her, havde ogsaa, som der siges, besluttet, at lade opbygge ziirligere Bygninger i den yderste For-Gaard i steden for de da værende Stalde. Kong FRIDERICH V. lod her paa Slottet holde sit høye Bielager med Hendes Kongelige Majestæt Dronning JULIANA MARIA 1752. de 8 Julii. Og vor nu regierende allernaadigste Konge lader i disse Aar Slottets Fundamenter ved en kostbar Reparation eftersee og forbedre.

Hendes Kongel. Høyhed Printzesse CHARLOTTA AMALIA har havt Slotter til Sommer-Residence i Aarene 1771 1772 og 1773.

Lehnsmænd.

Lehnsmænd og Amtmænd til nærværende Tid:

1.) Jacobb Trolle, tiltraadde Embet 1592. 2.) Peder Munck, 1596. 3.) Jochum Bülou, 1604. 4.) Claus von Ahnen, 1613. 5.) Christopher Basse 1616. 6.) Friderich Urne til Brendtved, 1613. 7.) Hans Ulrich Gyldenlöwe til Windinge, 1641. 8.) Arnt von der Kula til Løgholm, 1646 kom siden til Criónborgs Lehn. 9.) Othe Povisch til Palstrup og Saltøe, 1648. 10.) Helmuth Otto von Winterfeld, Friherre til Wintersburg, Herre til Wystrou og Sæbyholm, Ober-Marschal, Ober-Skienk, Ober-Staldmester og Amtmand, fra 1666 til 1679. 11.) Jochum Christopher Bülow til Rosenlund, til 1689. 12.) Johan Otte von Rabe, Hof-Marschal, til 1692, til 1689. 12.) Joahn Otte von Rabe, Hof-Marschal, til 1692. 13 Eggert Christopher von Knuth til 1697. 14.) Atter Johan Otte von Rabe, til 1717. 15. Valentin Ernst von Eichsted, Kammer-Herre (89) og General-Major, til mod Enden af 1718. 16.) Friderich von Gram, Ridder af Elephanten, Geheime-Raad og Ober-Jægermester, døde den 25 Martii 1741. 17.) Friderich Carl von Gram, Ridder af Elephanten, Geheime-Conferentz-Raad ec, til 11 Sept. 1771. 18.) Henrich von Levetzau, Ridder af Dannebrog, Kammer-Herre og for nærværende Tid Amtmand.

Slangerup Kiøbsted i Friderichsborg Amt.

Hvor beliggende. Slangerup ligger 4 Mile fra Kiøbenhavn, fra Roeskilde 3 Mile, og fra Friderichsborg 2 Mile.

Navn. Byen menes at have sit Navn af den derværende Aae, som løber Slangeviis: Navn med videre see Atl. Dan. Tom. II. p. 316.

Alder. Den er meget gammel, da Kong ERICH Eyegod her er fød, som gav Byen Stads-Ret 1100 hvilket blev confirmeret af Kong CHRISTIAN I Anno 1451.

Byens Skiæbne og Privilegier. Byens Privilegier og gamle Documenter ere bortkomne, men af et gammel vidimeret Document, som i den Kongelige Commission 1757 er fremlagt, sees, at Byen nogen Tid haver været reduceret til en Landsbye, men igien faaet sin Frihed; Sogne-Vidnet 1558 fra Nørre Herløf melder om Slangerup om Slangerups Overdrev, at samme har fra Arilds Tid tilhørt Byen, undtagen den Tid Slangerup blev gjort til en Landsbye, da raadede Mester Morten for samme Jord, som den Tid havde Slagerup Kloster, saa fik Slangerup sine Friheder igien, og Borgemester og Raad haver raadet derfor, og ingen anden; sluttet med 12 Mænds Eed.

Fra 1536 findes en Dom af Kong CHRISTIAN III og Rigens Raad, at de tvende Borgemestere i Slangerup frembare Kongens Faders Brev, hvori han confirmerer og stadfæster alle dens (90) Friheder og Privilegier; Sagen var en Trette imellem Slangerups Magistrat og Krat-Mølleren om et Vænge, hvoraf Mølleren sbarer til Byen 6 Rdrl.; Mølleren tabte ved Abbedens i Ebbelholt hans Forseelse, som bestod i en Forglemmelse af en Formalitet.

1672 brændte en Deel af Byen.

1719 afbrændte Byefogdens og en stor Kiøbmands Gaard med endeel Huuse.

1724 afbrændte Raad-Sttuen, som ey igien er opbyggt, og 57 Gaarde og Huuse.

1729 afbrændte hele Froms-Gades Huuse paa begge Sider.

Gadernes Navne samt Huuse og Gaardes Antal som de nu befindes. Kongens Gade, Adel-Gaden, Froms-Gaden, Svalber-Gaden, Closter-Stræder, Vomme-Gaden, Timians-Strædet, Old-Gaden, PræsteStrædet, Tvende Torve, Hoved-Torvet, Heste-Torvet, Vognmager-Gaden, Mølle-Strædet, Blegdams-Strædet, Slots-Huusene, i alt 95 Gaarde og Huse.

Øvrighed. Der er en Byefoged og Byeskriver; Retten holdes om Mandagen i Byefogdens Huus.

Indvaanernes Antal. Sogne-Præsten, en residerende Capellan, Byefogden, Byeskriveren, 3 Kiøbmænd, 36 Handverksmestere af alle Slags, 17 Avlsmænd og Brændeviinsbrændere, i alt 67 Borgere og 8 Enker, Gamle og Unge i alt omtrent 400. Hele Byen er taxeret i Brand-Cassen for 24000 Rdlr., og Kirken for 22100 Rdlr.,

Kirkens Taarn er 35 Alen høj, og har et Uhrverk, samt tre Klokker, af hvilke den største veyer 14 Skippund; Kirken er hvelved med 14 murede Piller, og skal være bleven færdig 1588 deri er en Alter-Tavle, Prædikestoel, Daab, Orgelverk og fire Lyse-Kroner, og har 13 høye Vinduer med adskillige couleurede Vaabner.

Et Epitaphium og Lyse-Krone over Hans Kingo, S. Inser. Marm. Dan. Tom. II p. 299 forfattet af hans Søn Biskop Thomas Kingo. (91)

Der finds og endeel Ligstene, nemlig: over Ditlev From, Jesper Kræmer, Borgemester Hans Atke, Borgemester Jacob Clausen, Borgemester Villem Jensen 1558, Hans Schrader 1622, Sogne-Præsterne Vilhardus Andreas og Sören Poulsen Judikiær, som døde 1668. Peder Friss, døde 1728 Casper Christoph. Rudensis. Et Epitaphium over Georg Friborg, som var Byg-Mester og bygte Kirken. Et Crusifix med Inscription. Paa Kalk og Disk staaer Aarstallet 1672 og findes alt sammen anført i Marm. Dan. Tom. II. fra pag 299 til 305 samt Tom I. p. 139. Den forrige Kirke er byggt paa det Sted, hvor Kong ERICH Eyegod er fød.

Øde Clostere og Kirker. I Byen skal fordum have været et Nonne-Closter. See Pont. Annal. Tom II pag. 384. Et Capel skal være afbrudt 1572 og Materialerne givet til Ringsted Closter. Annal Tom. II. pag. 434 og Tom. III pag. 504.

Dansk Skole. Den Danske Skole var tilforn en Latinsk Skole, men blev med flere andre reduceret. 1768 den 5 Octobr. Har en Ubekiendt sendt Biskop Harboe 200 Rdlr. hvoraf Skoleholderen nyder Renten indtil Degne-og Skoleholder-Embedet blive samlet, da de Fattige nyder Renten.

Hospitalet. Hospitalet har 8 Lemmer.

Handel og Næring. Byen har lidet Kiøbmandskab, Agerdyrkning og Brændeviinsbrænden, og siden Seyladsen nu er ved Sundbye Færge, har Byen mistet meer end den fierte Deel af sin Næring.

Agerdyrkning. Byen har efter nye Matricul 151 Tdr. 5 Skpr. 3 Fk. 2 Alb. Hartkorn, i Vænger, Tofter, og Enghaver; Markerne ere Broebeks Vang, Rossey Vang, Øen, Fromhauge, desuden Byens almindelige Overdrift, og Aasen, som de undertiden dyrker, med flere, der er for vidtløftig her at anføre. (92)

Indvaanerne skal være flittige Agerdyrkere, deres Jord er nesten alt sammen Sæde-Jord, som aldrig hviler; Derimod er det dem til stor Besværing, at endeel Jorder ligger imellem Bønderne, og til den Ende har de ofte anholdet, at samme maatte udskiftes fra Bøndernes, men er dem endnu ikke bevilget, som dog var at ønske.

Endeel af disse Marker skal fordum have tilhørt Closteret, og ere 1559 blevne Byen forundte. Vid. Annal. Da. Tom. III. p. 369.

Consumptionen. Anno 1772 var Consumptionen 1200 Rdlr.

Markeder. Der holdes aarlig fire Markeder, nemlig: in Majo, Junio, Julio og Octobr.

Krat-Møllen har Male-Vand af fire Søer og tre Sluser, saa den ey mangler Vand; den afbrændte 1760 men er igien opbyggt, til Møllen er endeel Eyendom, hvoraf svares aarlig efter Kongel. Resolution af 1720 til Slangerup Bye 6 Rdlr. og til Byefogden 10 Rdlr. saa og hver tredje Aar det halve Høe af Engen. De trende Søer, som støder til denne Mølle, er Buhr-Søe, Lange-Søe og Schiel-Søe.

Kongelig Fiskerie og ferske Søer. Det Kongelige Fiskerie er anseelig, nemlig: I Friderichsborg Amt 19 Søer og 80 Damme. I Kiøbenhavns Amt, 20 Søer og 7 Damme. I Cronborg Amt, 20 Søer og 16 damme.